

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen Danske Slægtsforskere:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.

*Kommunalreformer i
det gamle Sorø Amt
1842 – 2006*

Årbog 2006
HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

2006

Årbog for Historisk Samfund for Sorø Amt, bind 93

Til udgivelse af Årbog 2006 er ved redaktionens slutning medio november 2006 ydet støtte fra:

Vestsjællands Amt

Korsør kommune

Skælskør kommune

Slagelse kommune

BG Holsteinborgs gavefond

Dansk Lokalhistorisk Forening

Repro og tryk:

Prinfomega - Malchow A/S, Ringsted

Jernbanevej 18-20

Tlf. 57 61 15 35

ISBN 87-91311-02-0

ISSN 0107-8151

2006

*Livsnerven i det kommunale selvstyre er den kommunale valghandling. Her ses en situation fra et valgsted i Pedersborg sognekommune i marts 1962. Familien er troppet op til den højtidelige begivenhed, og ved valgbordet sidder fra venstre Else Lawaetz (V) og Germer Larsen (S).
Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Sorø og Omegn.*

ÅRBOG FOR HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

*Kommunalreformer i
det gamle Sorø Amt
1842 – 2006*

BIND 93

Udgivet af
HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT
2006

Bestyrelsen:

Formand:
Cand. mag. Helge Torm
Munkevænget 2, II th.
4180 Sorø
Tlf. 57 82 20 15
helge.torm@mail.tele.dk

Arkitekt Preben Bækhave
Parcelvej 27
4690 Haslev
Tlf. 56 31 21 99

Næstformand:
Produktionsmester
Helge Jensen
Fægangen 12, st. th.
4180 Sorø
Tlf. 57 83 22 54

Museumsinsp. og arkivleder
Jørgen Woetmann Andersen
Allégade 54
4690 Haslev
Tlf. 56 31 77 64

Sekretær:
Teknisk ass. Kurt Rehder
Knivkærvej 72
4220 Korsør
Tlf. 58 38 00 31
kurt.rehder@post.tele.dk

Seniorkonsulent
Carsten Egø Nielsen
Hølstebrovvej 39
4200 Slagelse
Tlf. 58 50 66 20
cen@kl.dk

Kasserer:
Ark. Erik Damm Andersen
Havnevej 38
4230 Skælskør
Tlf. 58 19 62 12
erik.damm.andersen@tiscali.dk

Medlemskab af Samfundet:

Henvendelse til kassereren.

Ekspedition af årbogen:

Broby gamle Skole,
Suserupvej 55, Broby, 4180 Sorø.
Tlf. 57 64 83 62.

Kontingent:

Pt. er kontingentet 150 kr. årligt.

Bøger til anmeldelse

Bøger o.l., som ønskes omtalt i vores årbog, bedes sendt til redaktionsudvalget.

Årbogens redaktion:

Redaktionsudvalget udgøres af:
Erik Damm Andersen, Helge Jensen og
Helge Torm.
Ansvarshavende: Helge Torm

Artikler med ny viden om eller nye tolkninger af historiske forhold i Sydvestsjælland til optagelse i Årbog 2007 sendes til den ansvarshavende redaktør senest d. 31. marts 2007, helst på diskette eller som vedhæftet fil.

Forslag til illustrationer er velkomne.

I tilfælde af stofrigelighed kan redaktionen prioritere rækkefølgen og udskyde manuskripter til et efterfølgende år.

Indhold

Forord	7
<i>Af Helge Torm</i>	
Kommunestyrets historie og udvikling	9
<i>Af Carsten Egå Nielsen</i>	
Oversigt over kommunerne 1842-1970 og kommunesammenlægningerne i det tidligere Sorø Amt ...	29
<i>Af Carsten Egå Nielsen</i>	
Da nærdemokratiet kom til Hårslev og Ting Jellinge - fra det kommunale selvstyres barndom	57
<i>Af Erling Petersen</i>	
Selvstændighed contra fælles fremtid - om kommunesammenlægningen i Sorø-området i 1960'erne	63
<i>Af Helge Torm</i>	
Farvel til Sct. Peder - en skildring af en sognekommune ca. 1950 – 1970	103
<i>Af Carsten Egå Nielsen</i>	
Viceinspektør Erik Nielsen, Skælskør, in memoriam	119
<i>Af Johs. Lyshjelm</i>	
Bestyrelsens årsberetning for 2005	121
Lokalhistorisk litteratur 2005-2006	123
Regnskab for 2005	128

Forord

Af Helge Torm

Velkommen til endnu en årbog! Det er altid spændende, når der kommer en ny bog på gaden: Hvordan ser den ud? Men nok så meget vil modtagerne spørge: hvordan er indholdet? Her kan redaktionen kun udtrykke det fromme håb, at værket falder i medlemmernes smag.

For redaktionen af årbogen er det derimod tilblivelsesprocessen, der er den store udfordring. Hvad viser der sig hen ad vejen af bidrag? Og kan man få det hele sat op på en både fornuftig og appetitvækkende måde med et tilpas antal illustrationer?

Sidste årgang var et tema-nummer, idet den for størstepartens vedkommende handlede om 200-års fødselaren H. C. Andersen. En overgang troede vi, at årgangen for 2006 ville blive af mere traditionel art med lidt "blandede bolcher", men som tiden skred frem, tegnede der sig muligheder for endnu et tema-nummer, endda et, som er det 100 %.

Det er ikke fordi, der er særlige jubilæer i år, som vi i vores forening

bør dyrke, men 2006 er det sidste år, før den ny kommunalreform bliver gennemført. Fra 1. januar 2007 ser det administrative landkort i Danmark meget anderledes ud, end det har gjort de sidste 36 år.

Det er da en god anledning til at kigge bagud og se på, hvordan det forholdt sig rent kommunalt i vores del af landet før den sidste reform, som gennemførtes pr. 1. april 1970, og hvorfor så ikke kaste blikket længere bagud og se på oprindelsen til kommunesystemet i det hele taget?

Er man historiker og tilmed ansat i Kommunernes Landsforening, er alle forudsætninger til stede for at kunne give fyldestgørende overblik på dette område, og dem har Carsten Egø Nielsen, Slagelse, vort nye medlem af bestyrelsen. Han debutterer nu som forfatter i årbogssammenhæng, og det med hele tre artikler. De to første er af generel karakter, men netop derfor nyttige som baggrund for de mere specifikke artikler omkring kommunernes historie i Sorø amt.

Her er det meget glædeligt, at

Erling Petersen, Fuglebjerg, som har været med i Historisk Samfunds arbejde i mere end en menneskealder og tidligere har leveret mange fremragende beretninger fra den sydlige del af området, har begået en artikel, som belyser de første år i det kommunale organ, som blev indført 1. januar 1842 under navnet "Sogneforstanderskabet", senere kaldet sognerådet, in casu i Hårslev og Ting Jellinge. Det er desværre samtidig, har Erling Petersen bebudet, dennes sidste artikel til årbogen. Der skal herfra lyde en stor tak til den flittige skribent for de mange gode bidrag, der er kommet fra hans hånd.

Vedrørende kommunalreformen i 1960'erne bringer vi to eksempler, som i begge tilfælde drejer sig om sammenlægning af landkommune(r) med en købstadskommune, hvad der ikke var uden problemer. Carsten Egø Nielsen beskriver det for Sct. Peders Landsogns vedkommende i forhold til Slagelse købstadskommune, og undertegnede fortæller om sammensmeltningen af sognekommunerne omkring Sorø med denne købstad.

Tidligere i år faldt et af Historisk Samfunds store navne gennem mange år, Erik Nielsen, Skælskør, bort. På redaktionens opfordring har vores tidligere formand, Johs. Lyshjelm, ligeledes Skælskør, skrevet mindeord om ham.

Boganmeldelserne er skrevet af for-

skellige bestyrelsesmedlemmer (signaturen underneden skulle være dechifrerbar). Der er, for at sige det ærligt, en beklagelig mangel på omtale af Korsør-litteratur, men det bødes der på næste år.

2006 er også året, som er udråbt som "renæssanceår". Det kunne årbogen også have været præget af, men sådan skulle det ikke være, selv om der lokalt var nok at skrive om i den anledning.

Ser vi fremad, ved vi, at år 2007 også er udråbt til noget specielt, nemlig til Industrikulturens år. Det var måske en idé at udnytte det. Der har således været mange fabrikker i bl.a. vore købstæder. Mange er forsvundet, men andre findes endnu, omend måske i ombygget stand.

Redaktionen modtager gerne artikler både om dette og om hint!

God læselyst,
på redaktionsudvalgets vegne

Helge Torm
Sorø nov. 2006

Kommunestyrets historie og udvikling

Af Carsten Egø Nielsen

Det er ikke hensigten her at give en dybtgående og fyldestgørende beskrivelse af det danske kommunestyres historie og udvikling, men alene en kort beskrivelse og overblik som baggrund for kommunalreformen 1. januar 2007. For den interesserede, der ønsker en dyberegående viden og indsigt, henvises til noterne sidst i artiklen.

1. Etableringen af kommunestyret ¹

Baggrunden for etableringen af kommunestyret

Det danske kommunestyre blev etableret i slutningen af enevældsperioden, der varede fra 1660 til grundlovens vedtagelse i 1849. Forløbet og udviklingen var lidt forskellig afhængig af, om der var tale om en købstadskommune eller en sognekommune. Her fokuseres der primært på sognekommunerne, der udgjorde hovedparten af det kommunale selvstyre, og hvor hovedparten af landets indbyggere boede – i hvert fald frem til 1950'erne. I det tidligere Sorø amt var der således alene 5 købstæder, men 64 sognekommuner.

Kommunestyret blev først etableret i købstæderne, nemlig i 1837, hovedstaden fulgte i 1840, og sognekommunerne blev etableret fra 1. januar 1842 på grundlag af en anordning fra 13. august 1841. Kommunestyret i Danmark har således eksisteret ca. 160-170 år.

På tidspunktet for etableringen boede langt hovedparten af befolkningen på landet, og de forholdsvist få lokale samfundsopgaver blev varetaget af statslige embedsmænd, som eksempelvis provster, præster, herredsfogeder og sognefogeder.

En lille begyndelse på det, vi i dag forstår ved kommunestyre og lokalt selvstyre, var administrationen af fattigvæsenet og skolevæsenet. I 1803 blev der i hvert sogn etableret en fattigkommission og i 1814 en skolekommission. Sognepræsten var formand for begge kommissioner. Årsagen er formentlig, dels at staten via den statslige embedsmand fortsat havde kontrol over arbejdet og udviklingen, dels at man derved sikrede, at der var mindst en i kommissionen, der

kunne læse og skrive. Den enevældige statsmagt sikrede sig yderligere kontrol og indflydelse ved, at stedets politimester også var medlem i fattigkommissionen foruden en af de største lodsejere, der i et eller andet omfang formentlig var loyal overfor statsmagten, eksempelvis hvis der var tale om en godsejer. I skolekommissionen skulle udover sognepræsten også sidde en "skolepatron", der som regel også var en godsejer eller anden stor jordbesidder.

Men udover ovennævnte skulle der i fattigkommissionen sidde tre eller fire af "de bedste sognemænd", og i skolekommissionen en eller to af de "hæderligste bønder i sognet". På grund af denne representation fra den almindelige befolkning, kan man her for første gang tale om et begyndende lokalt selvstyre. Der var nu ikke mere selvstyre over det, end at de pågældende repræsentanter ikke blev valgt af sognets øvrige indbyggere, men blev udpeget, og mon ikke statsmagten har sikret sig, at der i stort omfang blev udpeget repræsentanter, der var nogenlunde loyale overfor den enevældige statsmagt.

Baggrunden for kommunestyrets etablering er flere. I det følgende skal nævnes tre af de væsentligste begrundelser.

Først skal nævnes en politisk baggrund med udspring i stiftelsen af et tysk forbund efter Napoleonskrigene i 1815. I den forbindelse fik de tyske delstater løfte om dannelse

af stænderforsamlinger. En inddeling af samfundet i fire grupper – såkaldte stænder – blev i løbet af middelalderen den grundlæggende måde at organisere samfundet på i Vest- og Centraleuropa. De fire stænder var: adel, gejstlighed, borgere og bønder.

Løftet om dannelse af stænderforsamlinger var også gældende for Holsten, der var en del af Tyskland, uanset at det hørte under den danske konge. Kongen, Frederik den 6., var en del år om at opfylde løftet. Det skete ikke før i 1831, men til gengæld gjaldt anordningen ikke alene etableringen af en stænderforsamling i hertugdømmerne, men også i det øvrige Danmark, nemlig i Roskilde og i Viborg. I anordningen blev også stillet i udsigt, at stænderforsamlingerne skulle medvirke til en ordning af de kommunale anliggender.

Dernæst skal som baggrund for kommunestyret nævnes en erkendelse af, at det eksisterende statslige lokale embedsapparat var ved at nå grænserne for sin formåen. Dårlige økonomiske tider efter statsbankerotten i 1814, og en langvarig og dyb landbrugskrise havde skabt stort pres på fattigvæsenet, og desuden var der en forholdsvis stor befolkningstilvækst med mange nyfødte børn, der skabte pres på skolevæsenet. Løsning af disse opgaver og eventuelle nye opgaver, måtte baseres på en ny organisation og gratis arbejdskraft fra den lokale befolkning.

Som en tredje og sidste baggrund skal nævnes, at der i tidens ånd lå nogle tendenser, der gik i retning af større selvbestemmelse. Der var ved at opstå en bevidsthed om, at man ikke ville styres af andre, og i hvert fald slet ikke af en enevældig konge. Denne individualistisk prægede strømning kan ses overalt i verden fra slutningen af 1700-årene i form af revolutioner og selvstændighedsbevægelser, eksempelvis den franske revolution i 1789 og den amerikanske uafhængighedskrig. I Danmark kan bøndernes udskiftning og udflytning af gårde frem for det trygge landsbyfællesskab også ses som et træk i den retning. Bønderne ville i større udstrækning tage hånd om deres egen skæbne.

Sognekommunerne etableres 1842

Selv om de bønder og andre lægfolk, der fra 1803 og 1814 var blevet udpeget og ikke valgt til at indgå i henholdsvis fattigkommissionerne og skolekommissionerne, betød det, at der var beboere, der havde prøvet at arbejde i sådanne lokale organer, da sognekommunerne blev etableret i 1842. Et spørgsmål, der blev rejst i forbindelse med forberedelsen af lovgivningen om sognekommunerne var hvorvidt, der var borgere i sognene, der havde de nødvendige kundskaber til at varetage arbejdet i sogneforstanderskaberne, som var det første navn for det valgte organ fra 1842. Derfor blev det diskuteret, om der skulle være fødte medlemmer og en født formand i sogneforstanderska-

bet, sådan som man kendte det fra fattig- og skolekommissionerne. Det endte med, at sognepræsten skulle være medlem, men at formanden frit kunne vælges blandt sogneforstanderskabets medlemmer.

Det betød en hel del for arbejdsformen i sogneforstanderskabet, hvilken baggrund den valgte formand havde. Var det sognepræsten, var risikoen, at der kunne udvikles en "autoritær eneherkertype". Præsten var statsansat og vant til at være embedsmand og havde på den tid ofte en stor autoritet i lokalsamfundet. Var det en storbonde, der blev formand, eventuelt en godsejer, kunne formandskabet måske blive en udbygning af det "patriarkalske" forhold mellem godsejer og fæstebonde, som man kendte fra tidligere tider. Blev et af de valgte medlemmer formand, typisk en gårdmand, kunne det udvikle sig til et rivaliseringsforhold mellem formand og sognepræst, idet sognepræsten var lovbestemt forretningsfører for fattig- og skolevæsenene, og dermed kunne der opstå interessemodsatninger i forhold til eksempelvis tildeling af ydelser.

Når sognekommunestyrets reelle etablering blandt de fleste regnes fra 1842, skyldes det, at medlemmerne af sogneforstanderskabene ikke blev udpeget til hvervet, men valgt af sognets borgere. Der var dog en lang række særlige betingelser for at kunne vælges og kunne vælges, men et valg var der trods alt tale om.

Fra starten af var de store opgaver for sognekommunerne fattig- og skolevæsenet, men herudover fik kommunerne opgaverne på bivejsområdet, hvor de både skulle anlægge og vedligeholde bivejene indenfor kommunegrænsen 2.

Vi ved ikke meget om arbejdsformen i sogneforstanderskaberne, men der er formentlig ingen tvivl om, at formanden har haft en forholdsvis stor arbejdsbyrde. Han skulle arrangere møderne, iværksætte de trufne beslutninger og føre regnskaber og korrespondance ud over fattig- og skolevæsen, som sognepræsten som nævnt varetog. De menige medlemmer skulle bidrage i hvervet som fattig- og skoleforstandere, herunder også den personlige opkrævning af skatter flere gange om året hos befolkningen til dette formål. Om det er årsagen til, at der i begyndelsen af det kommunale selvstyres historie ikke var voldsom interesse for at blive valgt ind i sogneforstanderskaberne vides ikke. Men det kan konstateres, dels at flere valgte efter periodens udløb frabad sig genvalg, dels at stemmeprocenterne ved valgene ikke var imponerende. Godt nok er der ikke dybtgående undersøgelser om dette emne, men i tre undersøgte landkommuner var stemmeprocenten i begyndelsen af 1850'erne på omkring 40 %. Ved det første valg i 1841 var den de pågældende steder omkring 90 %.

Når de nævnte opgaver skulle varetages af de folkevalgte, skyldtes det,

at der ikke var ansat administrative embedsmænd. Som regel var der alene ansat skolelærere i kommunen, men herudover leverede den statslønnede sognepræst også en ikke ubetydelig indsats i forhold til opgaverne med fattig- og skolevæsenet.

Der var forsøg på at skaffe formændene en godtgørelse for den indsats, de leverede, men dette blev afvist af myndighederne: Kommunal administration i sognekommunerne var ubetalt ombud. Det gjaldt også de mange ombud, der opstod over tid i takt med, at flere og flere opgaver skulle varetages af sognekommunerne. Som eksempler kan nævnes brandfogder, brandsynsvidner og forskellige taksationsmænd. Ofte var det gårdmændene, der blev udpeget til disse hverv og taget over tid, var det sandsynligvis ikke mange, der slap for et sådant ombud.

Sammenfattende er der således ingen tvivl om, at de kommunale reformer i midten af 1800-tallet imødekom statens behov for udbygning af den lokale administration til en billig penge.

1868: Sogneforstanderskaberne bliver til sogneråd

I 1867 skete der en justering og fornyelse af den lovgivning, der lå til grund for kommunestyret.

For sognekommunernes vedkommende betød det, at sogneforstanderskabet skiftede navn til sognerådet og samtidig fik større

suverænitet. Dette skyldes, at embedsmandsindslaget forsvandt, idet sognepræstens udøvende myndighed i fattig- og skolesager bortfaldt. Herefter var sognerådet, som den valgte kommunale forsamling, blevet herre i eget hus. Dog blev det besluttet, at en nyoprettet skolekommission med sognepræsten som formand skulle føre tilsyn med undervisningen og lærernes embedsførelse. Men de øvrige to medlemmer af denne kommission skulle udnævnes af sognerådet.

Endvidere betød reformen i 1868 en administrativ lettelse, idet det tidligere system, hvor hver opgave (fattigvæsen, skolevæsen og vejvæsen) havde haft hver sin økonomiske "kasse", blev ophævet. Fremover var der tale om én kommunal økonomisk kasse med tilhørende fælles ligning af skatter. Endvidere betød reformen, at sognekommunerne fremover i meget stort omfang kom under amtsrådenes tilsyn. Formuleringen i lovens § 15 er: "Sognerådet bestyrer under amtsrådets tilsyn sognekredsens fattig-, skole- og vejvæsen, samt øvrige kommunale anliggender".

Det betød eksempelvis, at amtsrådet skulle gribe ind, hvis det fandt, at sognerådet havde afholdt ulovhjemlede udgifter, undladt at overholde deres forpligtigelser eller på andre måder havde overskredet deres myndighed. Der var også en regel om, at kommunen ikke måtte påtage sig nogen vedvarende forpligtigelse, hvor lille den end var,

uden amtsrådets tilladelse. I praksis et "skrap" tilsyn, der måske har frataget nogle af de valgte lysten til at fortsætte. Der var da også adskillige af debattørerne i Folketinget i forbindelse med lovændringen, der beklagede den smålige millimeterregulering og den ringe tillid og tiltro til sognerådernes arbejde. Der blev dog overhovedet ikke på noget tidspunkt i debatten rejst tvivl eller spørgsmål om, hvorvidt det opbyggede kommunestyre skulle fortsætte eller ej. Ingen ønskede en tilbagevenden til et lokalt statsligt embedsmandsstyre.

Justeringer i styrelseslovgivningen 1933 og 1968

Herefter gik der ca. 65 år, nemlig til 1933, før der igen skete ændringer i grundlaget for styringen i det kommunale selvstyre, og i praksis var der her kun tale om mindre justeringer, selv om de kommunale opgaver i perioden voksede. Et eksempel er socialminister K. K. Steinckes socialreform fra 1933, der medførte større såvel politiske som administrative opgaver i kommunerne.

I 1933-lovgivningen blev der åbnet op for, at sognerådet med amtsrådets tilladelse kunne yde sognerådsformanden et vederlag. Ligeledes kunne kommunen ansætte og lønne faste tjenestemænd. I forhold til projekter, der krævede låntagning, skulle sognerådet fremover indhente tilladelse hos amtsrådet til projektet – inden det blev igangsat.

I den næste justering af styrelseslovgivningen i 1968 blev tilsynet med kommunerne ændret således, at det blev et såkaldt "tilsynsråd", der nu skulle føre tilsynet og ikke det samlede amtsråd. Tilsynsrådet skulle bestå af amtmanden samt fire medlemmer af amtsrådet. Endvidere blev der slækket lidt på nogle områder, idet 1968-styrelseslovgivningen mere har præg af en rammelovgivning med friere rammer. Baggrunden er bl.a., at de større kommuneenheder, der opstod i slutningen af 1960'erne og i 1970 i forbindelse med kommunalreformen, medførte en professionalisering af kommunernes drift og dermed et bedre beslutningsgrundlag for politikerne, ligesom kommunerne nu i større omfang får ansat juridisk bistand til at støtte og vurdere beslutningsgrundlaget. Hvor der tidligere havde været en styrelseslov for sognekommuner og en for købstadskommuner, blev der nu alene én fælles styrelseslov. I øvrigt blev begreberne "sognekommuner" og "købstadskommuner" afskaffet med kommunalreformen i 1970.

2. Udviklingen i de kommunale opgaver³

I den ovenfor citerede § 15 i kommunallovningen fra 1868 er nævnt, at amtsrådet fører "tilsyn med fattig-, skole- og vejvæsenet samt øvrige kommunale anliggender". Hermed er de tre væsentligste kommunale opgaver på dette tidspunkt nævnt direkte, men der er også åbnet op for, at opgavemæng-

den kan ændres i omfang – og det skete i væsentligt omfang.

Den efterfølgende beskrivelse er på ingen måde en udtømmende redegørelse for ændringerne i de kommunale opgaver op til kommunalreformen i 1970. Her vil alene kort blive nævnt væsentlige opgaveændringer i sognekommunerne, mens opgaveændringerne for købstadskommunerne var mere omfattende, eksempelvis noget større på hele forsyningsområdet med el, vand, gas, varme m.v. Endvidere kan nævnes, at de kommunale opgaver kan variere fra kommune til kommune, idet der dels er tale om lovbestemte opgaver for alle kommuner, men derudover også om lokale opgaver, som borgerne det pågældende sted har ønsket udført af kommunen. Efterfølgende beskrives alene de lovbestemte opgaver.

Opgaverne fra ca. 1850 til

1. verdenskrig

I sognekommunernes første mange år kom der ikke mange nye større opgaver til - udover de tre allerede nævnte opgaver: Fattigvæsen, skolevæsen og vejvæsen. Det var også indenfor disse områder, anlægsopgaverne lå, i form af at der blev opført enkelte nye skoler og fattiggårde rundt om i landet. En forklaring på, at der ikke kom så mange nye opgaver til sognekommunerne kan være, at udviklingen fra landbrugsland til industrisamfund for alvor begyndte i denne periode. Denne udvikling betød også en begyndende flytning fra

land til by, hvorfor det primært var i byerne, der var behov for og ønske om nye kommunale opgaver, mens situationen på landet faktisk kunne være mindre kommunal aktivitet på grund af fx faldende børnetal og/eller færre fattige, idet mange fandt arbejde i byernes voksende industrier.

Men den begyndende udvikling fra landbrugsland til industrisamfund medførte også et behov og ønske om en bedre infrastruktur på grund af øget samfærdsel. Det betød, at sognekommunerne måtte sikre en rimelig standard på de kommunale biveje. Det betød også, at mange sognekommuner brugte en del ressourcer på at sikre, at det pågældende område fik andel i jernbanenettet, der netop i denne periode ekspanderede voldsomt. Ofte var sognekommunerne hovedinteressenter i disse jernbaner, der eksempelvis kunne organiseres som selskaber, hvor kommunerne indskød kapital.

I perioden var der også en stigende erkendelse af behovet for bedre hygiejneforhold. Denne erkendelse var måske størst i byerne, hvor befolkningstallet og befolknings-tætheden voksede meget. Det betød eksempelvis anlæg af vandværker, der i mange tilfælde blev kommunale eller eventuelt oprettet sammen med private. Dette skete også i nogle sognekommuner. Det samme var tilfældet i forhold til at få oprettet lokale elværker.

Skolevæsenet kom også til at kræve flere ressourcer i perioden. Omkring århundredeskiftet blev timetallet sat op i lovgivningen, hvilket stærkt forøgede skoleudgifterne til flere lærere og flere nye skoler. Men der var mange steder i landet, hvor sognekommunerne ikke levede op til de øgede krav, men fortsatte den toklassede skole mange år endnu.

Generelt var det ikke meget sognekommunerne brugte på "kulturområdet", og her var der heller ingen lovmæssige krav. Der er dog eksempler på, at sognekommuner har støttet private sognebogssamlinger.

Selv om hovedparten af nybyggeriet fandt sted i byerne, kom der omkring 1860 en byggelov. Først blev den gennemført for købstæderne i 1858 og lidt senere for sognekommunerne. Loven betød, at kommunerne blev tilsynsmyndighed ved byggeri, og at de kunne fastsætte lokale bygningsvedtægter.

Mange nye opgaver i mellemkrigsårene

Med ca. 60 år på bagen var der i statsadministrationen langsomt sket en erkendelse af, at kommunerne kunne hjælpe staten med en lang række opgaver, som statsadministrationen ellers selv skulle have varetaget.

Det betød, at kommunerne efter udbruddet af 1. verdenskrig i 1914 fik opgaver med at administrere

vareknapheden, herunder selv købe og administrere lagre af eksempelvis kartofler og andre vigtige livsfornødenheder. Endvidere betød krigen, at det private byggeri på grund af dyrtid og mangel på materialer stort set gik i stå. Det betød spekulation i bolignøden, hvilket medførte en del husvilde, som kommunerne måtte hjælpe med boliger. Begrebet "husvildeboliger" opstod, og bl.a. var det oprindelige kommunekontor i Sct. Peders landsogn ved Slagelse husvildebolig under 1. verdenskrig.

Efter krigens afslutning i 1918 kom flere nye opgaver til. 5. november 1924 blev folkeregistrene oprettet. Borgerne blev pålagt en anmeldelsespligt ved flytning mellem kommunerne, og administrationen af folkeregistrene blev placeret i kommunerne, der skulle have en "folkeregisterfører", der i sognekommunerne ofte var et sognerådsmedlem. Med folkeregisterets indførelse havde kommunerne altid en aktuel oversigt over, hvor hver enkelt borger var bosat.

I 1926 blev sognekommunerne pålagt at tilrettelægge et brandberedskab, der bl.a. skulle bistå ved brande, men også forebygge dem ved eksempelvis tilsyn med bygninger i kommunen.

1930'erne var præget af økonomisk nedgang og krise med stor arbejdsløshed til følge. Det betød, at kommunerne iværksatte mange nødhjælpsarbejder. For større kommuners vedkommende kunne det

eksempelvis være boligbyggeri, der samtidig kunne afhjælpe den store bolignød. For mindre kommuner kunne det eksempelvis dreje sig om skærveslagning til vejforbedringer.

I 1933 skete der en stor ændring på det sociale område. 1. oktober trådte Lov om offentlig forsorg i kraft – ofte omtalt som "Steinckes socialreform" efter den daværende socialdemokratiske socialminister. Efter denne lov var det offentlige forpligtet til at hjælpe alle, der ikke selv kunne skaffe sig selv og familien det fornødne til livets ophold eller til helbredelse og pleje i sygdomstilfælde. Administrationen af denne lovgivning blev placeret i kommunerne, og det betød, at de administrative opgaver nu efterhånden blev så omfattende, at nogle kommuner, dels begyndte at ansætte administrativ hjælp, dels begyndte at indrette lokaler til administrationen. Sidstnævnte behøvede ikke være et egentligt kommunekontor, men kunne være et lokale på skolen, i forsamlingshuset eller på alderdomshjemmet. Det var yderst sjældent før denne socialreform, at sognekommuner havde personale ansat – også det administrative arbejde blev udført af de folkevalgte sognerådsmedlemmer.

Loven påbød også kommuner over 3.000 indbyggere direkte at oprette et socialkontor med daglig åbningstid. Endvidere blev kommuner med over 4.000 indbyggere pålagt at oprette alderdomshjem, hvilket medførte en del nybyggeri. Men i

mange sognekommuner blev alderdomshjemmene ikke så udbredte, idet systemet med "aftægt" fortsat var almindeligt. Endelig påbød loven kommunerne på det politiske niveau at oprette et socialudvalg med mulighed for at oprette et tilhørende underudvalg til "børneværnssager" (anbringelser uden for hjemmet af børn/unge).

På skoleområdet kom der ny lovgivning i 1937. Lovgivningen forsøgte at sidestille by og land, så der skulle undervises lige mange timer begge steder. Endvidere skulle børnene på landet også undervises i andre fag end lige dansk, religion og regning. Det stillede krav om sløjdlokaler, gymnastiksale, skolekøkkener o.l. En efterlevelse af lovens krav kostede mange penge, hvilket betød, at mange sognekommuner var rigtig mange år om at efterleve kravene. En medvirkende årsag til dette var dog også, at der med 2. verdenskrigs udbrud blev mangel på byggematerialer til nybygning, ombygning eller udvidelse af skoler.

I 1938 begyndte staten at give tilskud til kommuner, der ansatte sundhedsplejersker, hvilket en del kommuner benyttede sig af med henblik på at forbedre forholdene for de nyfødte børn og familien.

Også i 1938 kom der en byplanlov med henblik på en bedre planlægning af byggeriet, der i perioderne med stor bolignød måske var sket noget planløst og lemfældigt i forhold til vejforhold, kloakering o.l.

Endelig skal nævnes, at hvor mange kommuner tidligere havde investeret i jernbanenettet, betød den begyndende afvikling af mange mindre såkaldte "privatbaner", at kommunerne nu i stedet begyndte at involvere sig i rutebildriften, der afløste trafikken og befordringen med jernbanerne.

2. verdenskrig

Som det var tilfældet under 1. verdenskrig betød udbruddet af 2. verdenskrig og besættelsen af Danmark i 1940 også mange nye opgaver til kommunerne.

Allerede i 1938 kom en lov, som kommunerne skulle administrere, om foranstaltninger til formindskelse af følgerne af luftangreb. Kommunerne blev påbudt at organisere beskyttelsen af civilbefolkningen ved eksempelvis at etablere beskyttelsesrum.

Ligeledes fik kommunerne opgaver omkring indkvartering af tyske soldater samt forplejningen af disse. Som under 1. verdenskrig var der også opgaver med at sikre, at borgerne så vidt muligt ikke led afsavn på grund af besættelsen. Det blev en omfattende kommunal opgave at fordele rationeringskort til kaffe, sukker, tøj, kød m.v., og kommunerne gik også selv aktivt ind i at skaffe varer til borgerne, eksempelvis brændsel i form af tørv m.v.

Som nævnt blev der hurtigt under besættelsen mangel på materialer til byggeri, hvilket som under 1.

verdenskrig medførte stor arbejdsløshed og boligmangel. Derfor besluttede staten at yde tilskud til anlægsarbejder, der kunne afhjælpe arbejdsløsheden.

I forbindelse med krigens slutning i 1945 var mange kommuner helt frem til 1949 involveret i håndteringen af de mange civile flygtninge, der kom til landet i krigens sidste tid.

Fra krigens slutning til kommunalreformen

Som nævnt var der under og efter krigen stor mangel på byggematerialer, hvilket satte en stor begrænsning for den kommunale byggeaktivitet flere år efter krigen. Til gengæld begyndte kommuner med bymæssige bebyggelser at få udarbejdet den byplanlægning, de var blevet pålagt i 1938. Denne planlægning betød også et begyndende opkøb af ejendomme og arealer fordi man nu fik et overblik over, hvor det i fremtiden ville være hensigtsmæssigt at bygge beboelseshuse og virksomheder.

I takt med at byggematerialer igen blev tilgængelige i større omfang, begyndte mange kommuner selv at bygge boligejendomme i større eller mindre omfang, eller også støttede man de lokale boligforeningers byggeri. Endvidere kunne kommunerne yde kaution for statslån til privat boligbyggeri.

Udbygningen af det sociale "sikkerhedsnet" fortsatte efter krigen. Der

blev mulighed for helbredsundersøgelser af børn og gravide, der kom i 1949 en lov om husmoderafløsning, som vi i dag vil kalde hjemmehjælp til praktisk bistand i hjemmet ⁴.

Kvinderne kom i større og større omfang på arbejdsmarkedet, hvilket specielt i byerne, betød oprettelse af kommunale børnepasningsmuligheder som dagpleje, vuggestuer og børnehaver. Dette var ikke så almindeligt i sognekommunerne, hvor mange af kvinderne fortsat var hjemmegående eller medhjælpende hustruer på gården, og hvor der ikke var nogen industri, der efterspurgte arbejdskraft. Først i sidste del af perioden op til kommunalreformen blev det almindeligt for kvinderne på landet at tage arbejde i de nærliggende byer og dermed opstod behovet for børnepasning.

I 1960'erne fik kommunerne også nye opgaver indenfor børne- og ungdomsforsorgen, og med selvstændige politiske udvalg med kompetence til fx at bevillige økonomisk hjælp til familier med børn med henblik på at undgå anbringelser udenfor hjemmet. Det var også i denne periode, at begrebet "familievejleder" kom ind i lovgivningen som en kommunal opgave. Der kom endvidere supplerende opgaver i forhold til omsorgen for invalide- og folkepensionister, herunder bestemmelser om offentlig støtte til omsorgsarbejde udenfor alderdomshjemmene.

De mange forbedringer på det

sociale område i 1960'erne betød en femdobling af statens driftsudgifter på området og en tredobling af kommunernes udgifter – udregnet i løbende priser.

I 1950'erne og især i 1960'erne medførte den generelle velstandsstigning, at privatbilismen voksede voldsomt, hvilket lagde et pres på udbygningen og vedligeholdelsen af vejnettet. Velstandsstigningen betød også en voldsom byggeaktivitet af såkaldte parcelhuse og "typehuse". I 1960 blev alle kommuner med mere end 1.000 indbyggere byggemyndighed, hvilket betød, at alt byggeri skulle have byrådets/sognerådets godkendelse, inden det kunne igangsættes. Godkendelsen skulle ske ud fra et udarbejdet bygningsreglement, der sikrede en række mindstekrav indenfor sikkerheds-, brand- og sundhedsmæssige forhold.

Også på folkeskoleområdet blev der behov for yderligere udbygninger og investeringer. I 1958 kom der en ny folkeskolelov, der krævede investeringer i flere bygninger og flere lærere, ligesom det blev almindeligt, at næsten alle børn kom til at gå længere i skole end de lovpligtige 7 år. Der kom også krav om specialundervisning. Folkeskoleloven betød, at mange mindre sognekommuner ikke selv kunne magte de nye opgaver på området, og derfor etablerede skolesamarbejde med en eller flere nabokommuner, der var i samme situation. Der opstod en hel del såkaldte "centralskoler",

der nogle steder fysisk blev placeret tæt på kommunegrænsen – også selv om der ikke var nogen større bebyggelse netop der. Det betød, at alle børn fik et stykke vej til skole, men det var vigtigt for de enkelte sogneråd, at en ny skole ikke blev placeret for langt inde i den samarbejdende kommune. Alene i det daværende Præstø amt var 45 ud af amtets 72 sognekommuner med i et skoleforbund.

Ungdomsskoler og aftenskoler blev også almindelige i mange kommuner, ligesom befolkningens øgede fritid stillede større krav til fritidsanlæg som idrætspladser, boldbaner o.l.

De mange nye opgaver betød også, at der blev flere ansatte i kommunerne, primært i købstadskommunerne indenfor det sociale og undervisningsmæssige område. Men også i sognekommunerne steg antallet af administrative medarbejdere, specielt i de sognekommuner, der havde bymæssige bebyggelser, og hvor der skete en stor udbygning med nye boligområder. Alligevel kan man ikke sige, at administrative medarbejdere udgjorde et stort antal.

I 1960 lavede den nedsatte kommunallovskommission (se nærmere i næste afsnit) en undersøgelse, der viste, at kun 60 % af sognekommunerne havde ansat en kommunesekretær, kommunekasserer eller kærner. Det var typisk først, når indbyggertallet nærmede sig 1.000,

at der blev ansat en. Her var der imidlertid regionale forskelle, idet man i Jylland typisk først ansatte en, når befolkningstallet nærmede sig 1.500. Det skal tilføjes, at antallet af kommunalt ansatte overalt i landet voksede i løbet af 1960'erne.

Samme undersøgelse viste i øvrigt, at ca. 2/3 af sognekommunerne havde selvstændige lokaler til administrationen, men som allerede nævnt, ofte i form af et lokale på alderdomshjemmet eller skolen. Situationen for de ansatte embedsmænd var oftest, at de næsten ikke havde nogen kompetence. Det var de folkevalgte, der besluttede stort set alt.

Ud fra ovenstående beskrivelse af udviklingen i de kommunale opgaver, kan det konstateres, at opgaverne var konstant voksende i perioden fra midten af 1850'erne og frem til kommunalreformen i 1970, specielt fra 1930'erne. Dette var også en af årsagerne til, at man begyndte at drøfte om den kommunale struktur hensigtsmæssigt kunne justeres. Opfattelsen var, at det blev sværere og sværere for de mange mindre sognekommuner fagligt professionelt at håndtere de mange kendte opgaver og de mange nye opgaver, der kom i en lind strøm i slutningen af perioden.

Skoleloven fra 1958 er et eksempel på, at mange sognekommuner ikke selv magtede at leve op til lovens intentioner og krav, og derfor måtte lave skolesamarbejde med andre

kommuner. Endvidere var der ved at ske det, at købstadskommunerne manglede "plads" i form af arealer til nye virksomheder og nye beboelseskvarterer. Fordi de fysisk var omgivet af sognekommuner, kunne de ikke få optimal del i den store økonomiske vækst i samfundet, men blev ofte dem, der måtte løse en række sociale problemer – også for de omkringliggende sognekommuner. Endvidere var det ofte købstadskommunerne, der havde ressourcerne til eksempelvis oprettelse af biblioteker, teatre, svømmehaller, fjernvarmeværker, forbrændingsanlæg, rensningsanlæg m.v., som også borgerne i sognekommunerne havde stor nytte af.

Det blev derfor relevant at drøfte den kommunale struktur, der havde været stort set uændret i over 100 år, mens samfundet som helhed havde undergået en markant udvikling og ændring.

Alene befolkningstallet og bosætningsmønsteret havde ændret sig markant. Da det kommunale selvstyre blev etableret i 1842, havde landet en befolkning på ca. 1,3 million indbyggere. Heraf boede 20 % i hovedstaden eller i købstæderne, mens 80 % boede i sognekommunerne. I 1960 var befolkningen vokset til ca. 4,6 million indbyggere, hvor 47 % boede i hovedstaden og i købstæderne, mens 53 % boede i sognekommunerne. Tallene afspejler således en kraftig befolkningsmæssig og erhvervmæssig forskydning fra et mere udpræget

landbrugssamfund til et industri-samfund. Det afspejler sig også på den måde, at i 1840 var 46 % af befolkningen beskæftiget indenfor landbruget, mens tallet i 1960 var 19 %.

For mange af sognekommunerne, der ikke lige geografisk lå op ad en købstadskommune, betød udviklingen, at de oplevede affolkning og faldende skattegrundlag, som ikke længere gjorde det muligt at finansiere og honorere kravene til de mange nye opgaver. Alene mekaniseringen af landbruget betød faldende befolkningstal – landbruget gik fra at være et arbejdsintensivt erhverv til at være kapitalintensivt.

For overhovedet at sikre sognekommunerne mulighed for at varetage nogle af de nye opgaver, udviklede staten en lang række mere eller mindre gennemskuelige refusionsordninger, der i sig selv krævede en stor administrativ belastning fra centraladministrations side, og desuden medførte en stor detaljeret statslig styring af kommunerne, som ikke var politisk tilsigtet. Som eksempel kan nævnes, at statens andel af de samlede offentlige drifts- og anlægsudgifter var knap 50 % i 1930, mens den i 1965 var oppe på 72 %. I samme periode faldt kommunernes andel af udgifterne fra 45 % til 23 %. Denne mere eller mindre adskillelse af den besluttende og den finansierende myndighed gjorde det svært for staten at føre en effektiv økonomisk politik for landet som helhed.

Samlet oversigt over antal sognekommuner 1842-1970 ⁵

Med henblik på at give en fornemmelse af antallet af sognekommuner vises nedenfor en oversigt over antallet opgjort pr. 1. januar de pågældende år.

År	Antal sognekommuner
1842	1.021
1850	1.053
1860	1.067
1870	1.097
1880	1.103
1890	1.105
1900	1.109
1910	1.144
1920	1.166
1930	1.312
1940	1.310
1950	1.311
1960	1.306
1970	993

Som det ses, voksede antallet af sognekommuner frem til 1920. Det skyldes bl.a., at mange af de oprindelige kommuner bestod af 2 eller flere sogne, der af forskellige årsager ønskede adskillelse. Det kunne være forskellige opfattelser af tingene, men også en forskellig udvikling i de enkelte sogne, hvor det ene sogn måske var et typisk landbrugsområde og det andet sogn mere bymæssigt præget. Endelig var der også nogle, der fandt, at kommunerne var blevet for store, og derfor ønskede en adskillelse.

I forbindelse med genforeningen i Sønderjylland steg antallet af sognekommuner efter 1920 og var herefter utrolig stabilt, indtil over-

vejelserne om en kommunalreform begyndte omkring 1960.

3. Kommunalreformen 1970 ⁶

Kommunallovskommissionen

I slutningen af 1958 blev der nedsat en kommunallovskommission, der blev indledningen til en række reformer, som i tiden omkring 1970 resulterede i en inddelingsreform, en byrdefordelingsreform og en opgavefordelingsreform.

Oprindelig var kommunallovskommissionens primære opgave at vurdere behovet for justeringer i de kommunale styrelseslove, hvor der var to forskellige, nemlig en for sognekommuner og en for købstadskommuner. Sognekommunerne var underlagt tilsyn fra amtsrådene, mens købstæderne var under tilsyn af indenrigsministeriet. En intention var derfor at lave én fælles styrelseslov for alle kommuner. Udover den primære opgave var det også forudsat, at kommissionen tog spørgsmålet om tilvejebringelse af en mere hensigtsmæssig kommunal inddeling op til overvejelse.

Kommissionen besluttede hurtigt at igangsætte nogle dyberegående undersøgelser i tre udvalgte amter, nemlig Præstø, Randers og Ribe amter. Resultatet af disse tre undersøgelser, der blev offentliggjorte i 1960 og 1961 var, at der opstod en generel interesse for at få udarbejdet lignende undersøgelser for samtlige amter, hvilket blev igangsat i løbet af de efterfølgende år. Det betød, at der for hvert amt også blev

udarbejdet en eller flere skitser for en mulig fremtidig kommunestruktur. Dette var også tilfældet i Sorø amt, hvor arbejdet blev igangsat i efteråret 1962 og offentliggjort i september 1963 ⁷.

Undersøgelserne medførte, at der overalt i landet blev skabt interesse for nærmere at drøfte kommunesammenlægninger, og rent faktisk blev der i perioden 1962-1966 gennemført frivillige sammenlægninger af 398 sognekommuner til 118 nye. Altså en reduktion i kommuneantallet på 280.

På baggrund af kommunallovskommissionens arbejde og erfaringer foreslog kommissionen, at de fremtidige kommuner fik en størrelse på ikke under 5-6.000 indbyggere. Endvidere anbefalede kommissionen at der:

- Blev etableret nye amtskommuner fælles for både sognekommuner og købstadskommuner.
- Skete en regulering af kommunegrænserne omkring byerne, så befolknings- og erhvervsmæssigt samhörrende bysamfund kom til at udgøre én kommune.
- Blev etableret større og bæredygtige kommuner, som kunne skabe grundlag for en selvstændig varetagelse af kommunale opgaver.

Kommissionen kunne således kun se en løsning for videreførelsen af det kommunale selvstyre: Større kommuner, der kunne løse byplan-

lægningsspørgsmålene under ét, og som kunne bære udgifterne til det udbyggede kommunestyre i form af et professionelt personale.

Endelig foreslog kommissionen, at der blev oprettet en kommunalreformkommission til at forestå den faktiske gennemførelse af sammenlægningerne. Godt nok viste erfaringerne, at det var muligt at gennemføre frivillige sammenlægninger, men erfaringerne viste også, at det i områderne omkring købstæderne var ganske svært bare at foretage mindre justeringer af grænserne.

Folketinget vedtog enstemmigt kommunallovskommissionens forslag i juni 1967.

Kommunalreformkommissionen

Den nedsatte kommunalreformkommission skulle komme med forslag til indenrigsministeren omkring etableringen af de nye amter samt om den kommunale inddeling omkring købstæderne. Endvidere skulle kommissionens virke fremme kommunesammenlægninger i resten af landet, som der var begrundet håb om kunne ske på frivillig basis. Kommissionens forslag skulle forud for indenrigsministerens godkendelse sendes til høring hos de berørte kommuner.

Næsten som forventet blev sammenlægningerne omkring købstæderne de mest problematiske. Mange "forstadskommuner" til købstæderne mente, at de på grund af deres

økonomiske udvikling og stærkt voksende skattegrundlag selv var bedst til at varetage de kommunale opgaver og den nødvendige planlægning – og at de større fælles problemer kunne løses i et samarbejde. Andre forstadskommuner med en lav skatteprocent i forhold til købstadskommunen foretrak at bevare deres selvstændighed for at opretholde det forhold mellem kommunens service og indtægter, som de selv fandt rimeligt. Endelig var der geografiske områder, hvor der var en kulturelt betinget modstand mod sammenlægning med købstaden.

Trods et voldsomt tidspres lykkedes det at få afsluttet arbejdet, således at der den 27. februar 1970 kunne udsendes "Bekendtgørelse om landets inddeling i amtskommuner og kommuner" med ikrafttræden 1. april 1970.

Den nye kommunale inddeling betød, at der herefter var 14 amtskommuner, 275 såkaldte primærkommuner samt Københavns og Frederiksberg kommuner, der fik en særlig status, idet de også skulle varetage amtskommunale opgaver, som fx gymnasier og sygehuse.

4. Udviklingen 1970 til 2006 ⁸

Som nævnt var reformen i 1970 både en inddelingsreform, en byrdefordelingsreform og en opgaverreform. Inddelingsreformen betød som netop beskrevet en kraftig reduktion af antallet af kommuner. Byrdefordelingsreformen havde

som målsætning en bedre økonomisk udligning mellem rige og fattige kommuner. Dernæst ønskede man at skabe en større overensstemmelse mellem kompetence og økonomisk ansvar, så kommunerne fik et incitament til en bedre prioritering af opgaverne. Dette kunne ske ved, enten helt at fjerne refusionerne, eller ved at nedsætte refusionsprocenten. Herudover skulle refusionssystemet generelt forenkles. Endvidere overtog staten udgifter, som kommunerne ingen indflydelse havde på, eksempelvis nogle af de sociale pensioner. Som kompensation for de manglende refusioner blev der indført forskellige former for generelle tilskud til kommunerne. Samlet set skulle reformen være udgiftsneutral for kommunerne på den måde, at statens besparelser på refusioner blev ført tilbage til kommunerne som generelle tilskud.

Opgaverereformen havde til formål, at de offentlige opgaver skulle løses så tæt på befolkningen som muligt. Det betød, at opgaverne så vidt muligt skulle varetages af kommunerne, og hvor det krævedes, en større indsats af amtskommunerne.

Opgaverereformen slog for alvor igennem i 1970'erne, hvor der kom en række lovkomplekser, der gav mange nye opgaver til kommunerne.

Inden for det sociale område blev der med bl.a. en dagpengereform, sygesikringsloven i 1973 og bistandsloven i 1976 gennemført

en markant forbedring på området. Der blev indført det, der blev kaldt "det enstrengede system", hvor al sagsbehandling for den enkelte borger i princippet foregår i kommunens social- og sundhedsforvaltning. Styrelsmæssigt kom der en social styrelseslov, der placerede ansvaret for området i det sociale udvalg.

Inden for den fysiske planlægning kom der lovgivningskomplekser i 1973 og 1975, der integrerede arealplanlægningen mellem kommuner, amtskommuner og staten.

Men kommunerne afgav også opgaver. Det gælder eksempelvis de kommunale sygehuse og gymnasier, der overgik til amtskommunerne.

Allerede 10 år efter opgaverereformen i 1970 blev ca. 70 % af de samlede offentlige opgaver administreret af kommunerne og amtskommunerne. Målsætningen om at lægge opgaverne så tæt på borgerne som muligt, var derfor nået.

Op igennem 1980'erne og 1990'erne fortsatte udviklingen med, at kommunerne fik flere og flere nye opgaver, og at nogle af de allerede kendte blev udvidet. Som eksempler kan nævnes særforsorgens udlægning fra staten til amterne og kommunerne. Over tid har denne udlægning betydet oprettelse og drift af forskellige former for bofællesskaber og støtte til personer i eget hjem.

Med indvandringen af udlændinge, der startede i 1960'erne, hvor der var mangel på arbejdskraft, er der kommet nye kommunale opgaver i forhold til integrationsopgaver. Det gælder eksempelvis på undervisningsområdet, men også på beskæftigelsesområdet.

Netop arbejdsmarkedsområdet betød også nye opgaver i forbindelse med den økonomiske nedgang i 1980'erne, hvor arbejdsløsheden voksede. Det blev her en kommunal opgave med aktivering og beskæftigelsesprojekter o.l.

Som andre eksempler på nye opgaver kan nævnes den fuldstændige kommunale overtagelse af folkeskoleområdet, herunder arbejdsgiveropgaverne. Samtidig er kravene til undervisningen vokset med indskoling, teamsamarbejde, differentieret undervisning, den "rummelige folkeskole" m.fl. Opgaver, der bl.a. stiller større krav til lærerne og deres kompetenceudvikling samt til undervisningslokaler.

Der er også fortsat en større og større procentdel af børnene, der passes i kommunalt regi, eksempelvis børnehaver, skolefritidsordninger o.l. – og der er indført pasningsgaranti, så kommunerne under visse betingelser skal kunne tilbyde en pasningsplads.

I forhold til borgernes inddragelse og indflydelse, er der indført brugerbestyrelser på bl.a. børnepasningsområdet og på undervisnings-

området. Ligeledes er der nedsat et ældecenter i alle kommuner.

Med den øgede velstand og den kortere arbejdstid er der også opstået ønsker om flere tilbud indenfor kultur og fritid. Fritidsloven fra 1968 betød således en stor vækst i fritidsundervisningen, som de fleste steder blev administreret af oplysningsforbundene, men med et betragteligt kommunalt tilskud. Mange kommuner har investeret i musikhus, kulturhus, teatersale, museer, lokalarkiver o.l., ligesom svømmehaller og et stort antal idrætshaller er kommet til siden 1970.

Ligeledes har mange kommuner investeret i et forbedret biblioteksvæsen i kraft af bogbusser, tilbud om udlån af musik, kunst, it-adgang, kulturelle arrangementer m.v.

Endelig er mange kommuner mere eller mindre direkte blevet en aktiv aktør i forhold til erhvervsudvikling, turismeinitiativer m.v.

Inden for det tekniske område er der kommet mange nye opgaver til i forhold til specielt miljø- og naturområdet, eksempelvis vandmiljøplaner og tilsyn med forurenende virksomheder. Der er også kommet et stort antal kommunale genbrugspladser og mere avancerede rensningsanlæg, bedre renovationsordninger og -indsamlinger m.v. Endvidere er mange kommuner blevet aktør i forhold til fx fjernvarmeforsyning i byområderne.

5. Ny kommunalreform 2007 ⁹

Op gennem 1990'erne opstod der sporadiske diskussioner om, hvorvidt kommunestrukturen fra 1970 fortsat var den rigtige, eller der var behov for justeringer eller eventuelt en helt ny kommunalreform. I 1996 nedsatte den daværende regering en såkaldt "Opgavekommission", som fik til opgave at vurdere om opgavefordelingen mellem stat, amter og kommuner var hensigtsmæssig. Kommissionens hovedkonklusion var, at opgavefordelingen stort set var hensigtsmæssig, hvorfor der kun i yderst beskedent omfang blev ændret på opgavefordelingen – og slet ikke på kommunestrukturen.

I 1999 begyndte enkelte kommuner selv at overveje, om de fortsat ville være bæredygtige som selvstændige kommuner. Mest tydeligt kom det frem mellem Hvidebæk og Kalundborg kommuner, som forberedte en folkeafstemning om en eventuel sammenlægning. Folkeafstemningen blev imidlertid ikke til noget. Begrundelserne for at overveje en sammenlægning var for Hvidebæk kommunes vedkommende en erkendelse af, at mange af de kommunale opgaver kunne løses mere effektivt og fremtidssikret med et større befolkningsmæssigt grundlag. På det pågældende tidspunkt havde Hvidebæk kommune ca. 5.500 indbyggere. Kommunen følte sig sårbar personalemæssigt, idet en enkelt medarbejders længerevarende fravær kunne betyde, at pågældendes arbejdsopgaver ikke kunne

løses i fraværperioden. Endvidere følte Hvidebæk kommune sig ikke som specielt slagkraftig alene i forhandlinger med ministerier o.l. om eksempelvis statslige investeringer i infrastrukturen o.l. Endelig var kommunen i tvivl om, hvorvidt den i fremtiden kunne tilbyde attraktive faglige miljøer for nuværende og kommende medarbejdere ¹⁰.

Udover Hvidebæk/Kalundborg var der overvejelser om sammenlægninger på Langeland (med 3 folkeafstemninger op gennem 1990'erne), på Ærø, Bornholm samt i Skjern og Egvad kommuner.

I 2002 besluttede den daværende regering så at nedsætte en "Strukturkommission", der fik følgende opgaver:

- At vurdere, hvilke geografiske og befolkningsmæssige kriterier (herunder kommune- og amtsstørrelser), der fremover bør lægges til grund for den kommunale og amtslige inddeling.
- At vurdere fordele og ulemper ved forskellige ændrede opgavefordelinger mellem stat, amter og kommuner set i lyset af svaret på ovenstående spørgsmål.
- At vurdere fordele og ulemper ved at reducere antallet af forvaltningsled med direkte folkevalgt ledelse fra tre til to (dvs. reelt afskaffe enten amter eller kommuner) og i den forbindelse komme med forslag til ny opgavefordeling blandt de tilbageværende niveauer.

Strukturkommissionen skulle i sin vurdering af fordele og ulemper ved forskellige indretninger af den offentlige sektor lægge følgende kriterier til grund for en afvejning:

- Effektivitet og bæredygtighed
- Demokratisk kontrol
- Borgerinddragelse og dialog mellem borgere og politikere
- Kvalitet i opgaveløsningen
- Nærhed til borgerne
- Borgernes retssikkerhed og valgmuligheder
- Klarhed i ansvarsfordelingen
- Sammenhæng mellem kompetence og økonomisk ansvar

I januar 2004 blev kommissionens konklusioner præsenteret. Kommissionen fandt en række væsentlige svagheder ved den eksisterende struktur. Eksempelvis for små enheder med manglende økonomisk og faglig bæredygtighed, for dårlig sammenhæng og koordinering i opgaveløsningen på en række områder, samt flere eksempler på parallelle systemer, hvor ensartede eller beslægtede opgaver løses af flere forskellige niveauer. Kommissionen opstillede en række modeller for, hvordan en eventuel reform kunne se ud, og disse modeller blev efterfølgende diskuteret og sendt i høring.

I juni 2004 indgik regeringen og Dansk Folkeparti en aftale om en omfattende opgave- og strukturreform. Kommunerne fik efterfølgende en periode til frivilligt at finde en struktur (fx sammenlægninger

med nabokommuner), der kunne matche den nye opgavefordeling, og i 2005 blev det fremtidige kommunale landkort fastlagt endeligt.

Det betyder, at der fra 1. januar 2007 vil være 98 kommuner og 5 regioner i stedet for 277 kommuner og 14 amter, som var resultatet af reformen i 1970. Det betyder, at fremover har 75 % af alle kommuner mere end 30.000 indbyggere, og 35 % har endog mere end 50.000 indbyggere.

Lidt forenklet overtager kommunerne hovedparten af amternes opgaver. De nye regioner får som deres primære opgave at drive sygehusvæsenet, og regionerne kan ikke længere selv udskrive skatter – det kan alene staten og kommunerne. Staten overtager gymnasier og øvrige ungdomsuddannelser og overtager ligeledes hovedparten af skatte- og inddrivelsesopgaverne.

Der er således tale om en omfattende reform, som det bliver spændende at følge implementeringen, konsekvenserne og effekten af de kommende år.

Noter

1. Beskrivelsen i dette afsnit er primært baseret på følgende litteratur:
  - Danske landkommuner 1842-1970. Landsarkivet for Nørrejylland v/ Harry Christensen (Viborg 1976)
  - Folkestyre i by og på land. Danske kommuner gennem 150 år (redigeret af Per Boje, Birgitte Dedenroth-

Schou, Knud J.V. Jespersen, Jørgen Thomsen) (1991)

2. Se Erling Petersens artikel andetsteds i denne årbog: "Da nærdemokratiet kom til Hårslev og Ting Jellinge – fra det kommunale selvstyres barndom".
3. Beskrivelsen i dette afsnit er primært baseret på "Folkestyre i by og på land" (se note 1) suppleret med: Oluf Ingvartsen: Nye kommunale opgaver, planlægning og styring efter 1970. Kommunalreformen i Danmark, bind 3 (1991).
4. Henny Tønder Pedersen har i en afhandling: "Husmoderafløserne – en – parentes i velfærdsstaten" (2002) - behandlet denne reforms gennemførelse i en af kommunerne i Sorø amt, nemlig Slagelse Sct. Peders landsogns kommune.
5. Oversigten er fra "Danske landkommuner 1842-1970", side 9.
6. Beskrivelsen i dette afsnit er primært baseret på "Folkestyre i by og land" (se note 1) suppleret med: Henning Strøm: Inddelingsreformen bind 1 og 2. Kommunalreformen i Danmark, bind 1 og 2 (1991).
7. Se nærmere om dette i en anden artikel i denne årbog: Carsten Egø Nielsen: "Oversigt over kommunerne 1842-1970 og sammenlægningerne i det tidligere Sorø amt".
8. Beskrivelsen i dette afsnit er – udover værkerne nævnt i note 3 – suppleret med forfatterens eget arbejde som ansat i Kommunernes Landsforening fra 1980.
9. Der findes mange steder oplysninger om forarbejderne og gennemførelsen af kommunalreformen pr. 1. januar 2007. Se eksempelvis på Indenrigs- og sundhedsministeriets og Kommunernes Landsforenings hjemmesider: www.im.dk og www.kl.dk. Her er supplerende anvendt: Carsten Egø Nielsen & Jesper Holm: 10 spørgsmål om kommunal administration og organisationsudvikling (2006).
10. KL (Michel Weber, Kenneth Kristensen og Carsten Egø Nielsen): Kommunesammenlægning. Erfaringer fra Kalundborg og Hvidebæk (2002).

Oversigt over kommunerne 1842-1970 og sammenlægningerne i det tidligere Sorø Amt

Af Carsten Egø Nielsen

I denne artikel gives der en kort oversigt over hvilke kommuner, der har eksisteret i det tidligere Sorø Amt fra ca. midten af 1800-tallet og frem til den nyeste kommunalreforms ikrafttræden 1. januar 2007.¹

Det skal understreges, at der netop er tale om en oversigt, hvilket betyder, at de enkelte kommunesammenlægninger ikke er dybere beskrevet med udgangspunkt i de primære kilder, som eksempelvis forhandlingsprotokollerne fra sogneråd og byråd. Det er forfatterens håb, at oversigten kan inspirere interesserede til at beskæftige sig dyberegående med sammenlægningerne i de enkelte kommuner, herunder få suppleret det skriftlige kildemateriale med beretninger fra de personer, der dengang var dybt involveret i opgaven. Det kan eksempelvis være tidligere sognerådsmedlemmer, kommunesekretærer m.v.

Oversigten er opbygget på den måde, at der tages udgangspunkt i de kommuner, der etableres 1. januar 2007 og som geografisk dækker det tidligere Sorø Amt. Det

drejer sig i alfabetisk rækkefølge om følgende:

- Faxe
- Næstved
- Ringsted
- Sorø
- Slagelse

Af disse kommuner kommer Faxe og Næstved fra 1. januar 2007 også til at omfatte tidligere kommuner fra det tidligere Præstø Amt. Disse kommuner er ikke behandlet i denne artikel, der således alene omfatter kommunerne i det tidligere Sorø Amt.

Ved etableringen af kommunerne ved kommunalreformen i 1970 blev der i opbygningen af de nye kommuner kun ændret ganske lidt i forhold til de daværende amtsgrænser. Det tidligere Sorø amt kom til at bestå af følgende kommuner i alfabetisk rækkefølge:

- Fuglebjerg
- Hashøj
- Haslev
- Korsør
- Ringsted

- Skælskør
- Slagelse
- Sorø
- Stenlille

De få ændringer, der skete i 1970 var, at Havrebjerg kommune og Stenlille kommune, der begge før 1970 lå i Holbæk Amt, blev en del af henholdsvis Slagelse og Stenlille kommuner.

Modsat indgik 6 kommuner fra Sorø Amt i den nye Næstved kommune, der kom til at ligge i Storstrøms Amt. Det drejer sig om følgende seks kommuner: Fodby, Herlufsholm, Hyllinge, Karrebæk, Marvede og Vallensved kommuner. Karrebæk blev lagt sammen med Næstved Købstad et år før de øvrige, nemlig i 1969.

Konkluderende kan det således sammenfattes, at det tidligere Sorø Amt suppleret med to yderligere kommuner i 1970 kom til at bestå af 9 nye kommuner samt den vestlige del af Næstved kommune. Med kommunalreformen i 2007 kommer det tidligere Sorø Amt til at bestå af 3 kommuner samt dele af de nye Faxe og Næstved kommuner.

Undersøgelsen i Sorø amt

Som baggrund for de efterfølgende oversigter og redegørelser for sammenlægningerne i de enkelte kommuner i det tidligere Sorø amt, følger her en kort redegørelse for de overvejelser og den skitse, der var blevet udarbejdet i 1963 for kommunesammenlægningerne i amtet.

I slutningen af 1958 var der blevet nedsat en kommunallovskommission på 17 medlemmer. Kommissionen havde flere forskellige opgaver. Primært skulle kommissionen gennemgå de to styrelseslove, der var gældende for kommunerne, nemlig landkommunalloven og købstadskommunalloven. Gennemgangen havde til formål at modernisere og samle reglerne i én lov. Herudover forudsattes det, at "spørgsmålet om tilvejebringelse af en mere hensigtsmæssig kommunal inddeling tages op til overvejelse". Men da hovedvægten var lagt på arbejdet med de kommunale styrelseslove, fik kommissionen navnet "kommunallovskommissionen" ².

I praksis var det et arbejdsudvalg og et sekretariat, der stod for tilvejebringelsen af det grundlæggende materiale til kommissionen. Det blev hurtigt besluttet først at kigge på sognekommunernes forhold, som der var mindre politisk sprængstof i end købstadskommunernes forhold.

På et møde i kommissionen i februar 1959 udtalte indenrigsministeriets departementschef J. H. Zeuthen, at der fra flere sider var tilkendegivet, "at hovedparten af sognekommunerne var for små til at klare vigtige kommunale opgaver", og at samfærdselsmidlernes forbedring havde bevirket, at der måske ikke længere var de samme gode argumenter for at bevare de små enheder. Han foreslog derfor, at kommissionen analyserede

forholdene i et par amter og "sammenholder kommuneinddelingen med de forskellige faktorer, der i dag betinger en hensigtsmæssig inddeling"³. Opfordringen betød, at der blev igangsat såkaldte amtsundersøgelser i udvalgte amter, nemlig Præstø, Randers og Ribe amter. Resultaterne af undersøgelserne blev offentliggjort i 1960-61⁴.

Det var ikke meningen, at der skulle udarbejdes amtsundersøgelser i alle landets amter, men det viste sig, at der fulgte en del frivillige sammenlægninger med i kølvandet på de 3 udarbejdede undersøgelser. Derfor opstod der interesse for at få vurderet sammenlægningsmulighederne i de øvrige amter, og i løbet af 1962-63 blev der igangsat undersøgelsesarbejder i næsten alle amter, herunder også i Sorø amt.

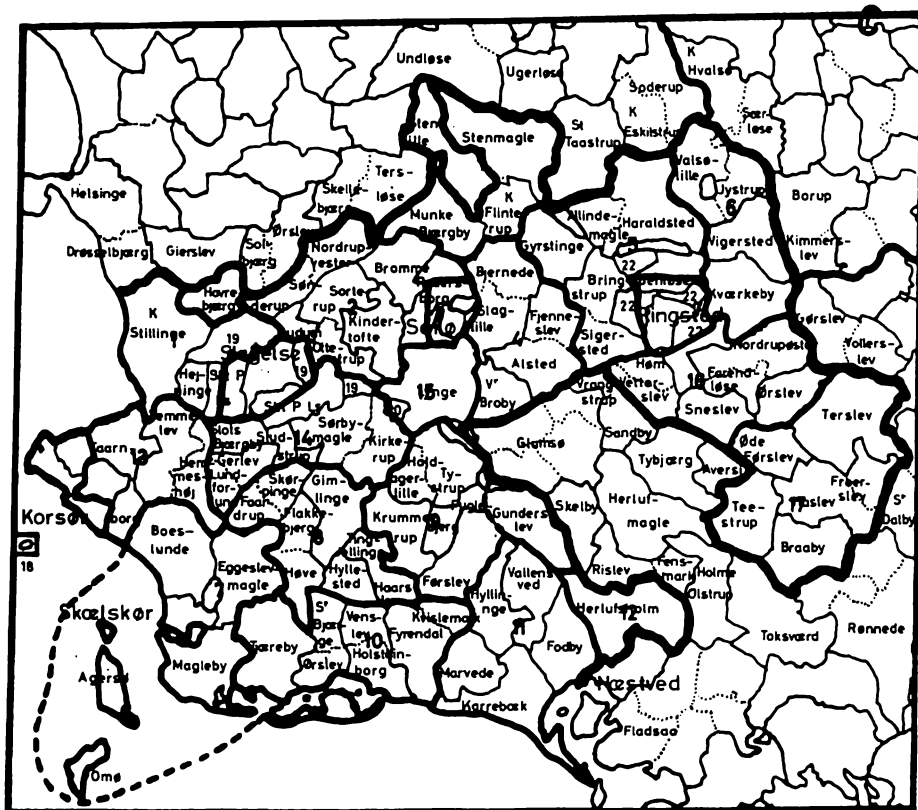
Arbejdet i Sorø amt blev indledt med et møde på Hotel Postgården i Sorø 24. oktober 1962. Der var inden blevet nedsat et lokalt udvalg bestående af sognerådsforeningens bestyrelse, 4 repræsentanter for amtsrådet samt 3 af amtsrådets embedsmænd. Udvalget havde ikke repræsentanter fra købstæderne.

Kommunallovkommissionens sekretariat gav på mødet tilsagn om at bidrage til undersøgelsen, men betingede sig, at købstædernes problemer blev inddraget i undersøgelsen. Denne forudsætning mødte stærk modstand i udvalget, idet man forudså store problemer, specielt i relation til inddelingen

omkring Slagelse og Næstved. Der blev dog opnået enighed om at gå i gang med undersøgelsen, og arbejdet forløb gnidningsfrit indtil man nåede til skitseringen af den nye kommuneinddeling. Det lokale udvalg ville under ingen omstændigheder lægge navn til en undersøgelse, der markerede, at sognekommuner eller dele af sognekommuner var udviklingsområder for købstæderne. Og udvalget ville slet ikke være med til at skitsere en ny inddeling, der forudsatte, at arealer fra sognekommuner skulle sammenlægges med købstæder, specielt ikke Næstved, der lå i et andet amt.

Efter lange og trange forhandlinger endte det med et kompromis. Dels skulle det klart fremgå, at det var kommunallovskommissionens sekretariat, der havde krævet købstædernes forhold inddraget, dels skulle de to kommunegrupper problemer behandles i hvert sit afsnit med særskilt kortbilag. Kun afsnittet om sognekommunernes forhold stod den lokale gruppe bag – afsnittet om købstæderne lagde kun kommissionens sekretariat navn til. Ligeledes blev der udarbejdet et tredje afsnit med kortbilag, der sammenholdt de to øvrige afsnit, og som sekretariatet alene lagde navn til.

Sorø Amts og Kommunalreformkommissionens skitse af 31. august 1963.

Den fælles skitse betød, at amtets 64 sognekommuner og 5 købstæder blev foreslået reduceret til 21 nye kommuner. 4 af de nye kommuner var identiske med de hidtidige købstadskommuner tillagt udviklingsarealer fra nabokommunerne, mens 17 kommuner var sammensat af hidtidige sognekommuner. En af disse kommuner var skitseret sammenlagt af amtets mindste købstadskommune, Skælskør, og de omkringliggende sognekommuner. 2 kommuner, nemlig Herlufsholm og Lyngø kommuner, blev foreslået bevaret som selvstændige kommuner, men det blev markeret, at deres

deltagelse i eventuelle sammenlægninger måtte afvente en afklaring af forholdene i henholdsvis Næstved og Sorø købstæder.

To steder i skitsen var der markeret grænseproblemer i forhold til Holbæk amt – og det var begge steder forudsat, at det var kommuner fra Holbæk amt, der skulle overføres til Sorø amt.

De 17 foreslåede storkommuner havde et gennemsnitligt indbyggertal på 4.600 indbyggere og varierede fra ca. 3.000 til ca. 10.500 indbyggere.

Undersøgelsen blev fremlagt på sognerådsforeningens generalforsamling 23. september 1963, hvor amtmanden Wedell-Wedellsborg fremhævede, at kommunesammenlægning er en frivillig sag. "Men tænk over det i 1964 og gør noget ved det i 1965. Får man ikke ordnet det i 1965, kan man dog roligt lægge 4 år til", udtalte amtmanden. Endvidere oplyste han, at han havde haft møder med borgmestrene i de 5 købstæder, og de havde accepteret, at undersøgelsen havde fået den form, den havde.

Reaktionerne på skitseforslaget var lidt forskellige. Sognerådsformændene fra to af de forholdsvis store sognekommuner, nemlig Peter Christensen fra Vemmelev-Hemmeshøj og Alfred Krog fra Slagelse Sct. Peders landsogn mente, at kommuner med omkring 2.000 indbyggere var en ideel størrelse. Hellebjerg fra Karrebæksminde var skuffet over, at Herlufsholm kommune ikke stod til rådighed som sammenlægningskommune for Fodby og Karrebæk, idet de tre kommuner havde et udmærket skolesamarbejde. Endelig var amtsrådsmedlem Folmer Nielsen, der også var sognerådsformand i Øde Førslev, meget positiv overfor undersøgelsesarbejdet, men satte dog spørgsmålstegn ved om en kommune på 4.000 indbyggere var bedre egnet til at løse opgaverne end en på 1.000 indbyggere. "En kommune på 4.000 indbyggere kan ikke antage en arkitekt og en ingeniør, og så er man lige vidt", udtalte han ⁵.

Kommunalreformkommissionen

For forståelsens skyld skal lige nævnes, at kommunallovskommissionen, der blev nedsat i 1958, afsluttede sit arbejde i 1966. Denne kommission blev afløst af en ny kommission, kaldet kommunalreformkommissionen, der bl.a. fik til opgave at fremsætte forslag til regulering af de kommunale grænser omkring byerne samt virke for at fremme de sognekommunale sammenlægninger. Når der i det efterfølgende omtales kommissionsforslag udarbejdet i perioden 1958-1966, er der tale om forslag til sammenlægninger fra kommunallovskommissionen, mens forslag fra perioden 1966-1970 er fra kommunalreformkommissionen. Det ligger i sagens natur, at det primært var forslagene fra sidstnævnte kommission, der blev gældende pr. 1. april 1970 ⁶.

Oversigterne

Som nævnt i indledningen er udgangspunktet for oversigterne de kommuner, der etableres med reformen 1. januar 2007. I oversigterne omtales alene de kommuner, der før 1. april 1970 lå i det daværende Sorø Amt.

Oversigten viser dels de kommuner, der eksisterede 1. april 1970, dels de sammenlægninger og adskillelser, der fandt sted siden landkommunernes etablering i 1842. I sådanne tilfælde er noteret årstallet for hvornår det skete.

Med henblik på at give en fornem-

melse af størrelserne på de daværende kommuner i Sorø Amt, er angivet det senest officielle befolkningstal. For de kommuner, der gennemførte en frivillig sammenlægning 1. april 1966, er befolkningstallene fra 1. april 1965, og for de kommuner, hvor sammenlægningen fandt sted 1. april 1970, er befolkningstallet fra 1. april 1969. Der er stor spændvidde i befolkningstallet - fra 160 (Gudum kommune ved Slagelse) til tæt på 10.000 (Herlufsholm ved Næstved) for så vidt angår landkommunerne. Købstædernes befolkningstal ligger mellem ca. 5.600 (Sorø) og 22.700 (Slagelse).

Endvidere er der for at give en fornemmelse af den politiske situation i kommunerne angivet navnet på den sidste borgmester/sognerådsformand i kommunen samt – hvis muligt – profession samt politiske tilhørsforhold. Der er en tydelig tendens i landkommunerne til, at gårdejere fra partiet Venstre dominerede formandsposterne.⁷

Befolkningstallet og navnet på sognerådsformanden er alene angivet på de kommuner, der eksisterede i enten 1966 eller 1970, og således ikke for de kommuner, der var sammenlagt/adskilt inden.

Kommunerne er nævnt alfabetisk.

1. januar 2007: Faxe kommune

Faxe kommune bliver dannet ved en sammenlægning af Fakse, Haslev og Rønnede kommuner

Fakse kommune blev dannet 1. april 1970 af de daværende Alslev, Fakse, Karise og Spjellerup-Smerup kommuner, der alle lå i Præstø Amt, og derfor udenfor denne artikels emne.

Rønnede kommune blev dannet 1. april 1970 af de daværende Rønnede og Sønder-Dalby kommuner, der begge lå i Præstø Amt, og derfor udenfor denne artikels emne.

Der havde i begge kommuner været frivillige kommunesammenlægninger i henholdsvis 1962 for Rønnedes vedkommende og 1968 for Faxes vedkommende.

Det er således alene Haslev kommune, der er omtales her.

1. april 1970: Haslev kommune

Den nuværende Haslev kommune bestod oprindeligt fra 1842 af 7 kommuner, men allerede i 1861 blev Terslev-Ørslev delt i to selvstændige kommuner. Den "nye" Ørslev er ikke omtalt på nedenstående skema, idet den i 1970 blev en del af Ringsted kommune, og derfor er omtalt under denne.

I 1904 blev Førslev-Sneslev ligeledes adskilt i to selvstændige kommuner, hvor Sneslev også blev en del af Ringsted kommune i 1970. Den nye "Førslev" skiftede samtidig navn

Dette og følgende kort stammer fra bilag til Kommunal Årbog 1971.

til det i nutidens øjne måske lidt misklingende navn "Øde Førslev". Årsagen skal nok ses i sammenhæng med, at der tæt på Fuglebjerg allerede eksisterede en anden kommune med navnet Førslev.

I meget stort omfang blev Haslev kommune dannet ved en frivillig sammenlægning i 1966. Bortset fra Teestrup kommune med ca. 1.100 indbyggere blev samtlige andre kommuner lagt sammen.

I den skitse til kommunesammenlægninger, der var udarbejdet af Kommunallovskommissionens sekretariat, var foreslået en sammenlægning af alle de nævnte kommuner, men da sammenlægningsdrøftelserne blev indledt i foråret 1965, viste det sig, at Teestrup ikke

kunne tilslutte sig sammenlægningen, idet der blandt beboerne i kommunen havde vist sig en kraftig modstand mod, at kommunen skulle indgå i sammenlægningen. Sognerådet sprang fra forhandlingerne, da en protestadresse blandt kommunens beboere samlede underskrifter fra næsten 60 % af vælgerne. Herefter blev der holdt et stormfuldt møde med beboerne, der viste udtalt modstand mod sammenlægningen. Teestrup kommune blev derfor først en del af Haslev kommune pr. 1. april 1970⁸. Men også på dette tidspunkt skete det under protest, idet sognerådet protesterede mod sammenlægningen - flertallet ønskede Teestrup kommune bevaret "længst muligt".⁹

Af de sammenlagte kommuner var

Oprindelige kommuner	Indbyggertal 1/4 1965	Sidste sognerådsformand	Eventuelle frivillige sammenlægninger 1966
Bråby	557	Skovfoged J. Hoffmeyer (C)	Haslev
Førslev-Sneslev (1842-1904)			
Haslev (1966-1970)	10.056 (1/4 1969)	Gårdejer Folmer Nielsen (V)	
Haslev-Freerslev (1842-1966)	6.966	Montør L.P. Christiansen (A)	Haslev
Tæstrup	1.070	Gårdejer Sophus Jørgensen (V)	
Terslev (1862-1966)	1.499	Gårdejer Godtfred Lassen (V)	Haslev
Terslev-Ørslev (1842-1861)			
ØDE Førslev (1904-1966)	701	Gårdejer J. Folmer Nielsen (V)	Haslev

Haslev-Freerslev klart den største med næsten 7.000 indbyggere. Ekspansionen i denne kommune skyldtes naturligt nok anlæggelsen af jernbanen mellem Køge og Næstved, hvor Haslev by voksede op omkring. Det betød dog ikke, at den socialdemokratiske sognerådsformand fra kommunen fik formandsposten i den "nye Haslev" i 1966 – det blev venstre-manden fra den næstmindste af sammenlægningskommunerne. Vedkommende var også medlem af amtsrådet.

1. januar 2007:

Næstved kommune

Næstved kommune er en sammenlægning af Fladså, Fuglebjerg, Holmegård, Næstved og Suså kommuner. Hele Fladså, Holmegård og Suså kommuner lå før deres dannelse 1. april 1970 i Præstø Amt, og er derfor udenfor denne artikels emne. Således er her kun omtalt Fuglebjerg kommune samt den vestlige del af Næstved kommune.

1. april 1970: Fuglebjerg kommune

I den nuværende Fuglebjerg kommune skete der i perioden frem til den frivillige sammenlægning i 1966 kun en enkelt justering i den kommunale struktur fra 1842, nemlig en adskillelse af Fuglebjerg-Krummerup kommune i 1926 til to nye selvstændige kommuner.

I skitsen til kommunesammenlægninger i Sorø Amt var der lagt op til en sammenlægning af kommunerne Fuglebjerg, Førslev, Gunderslev, Krummerup og Tystrup-Haldagerlille, og i foråret 1965 blev der opnået enighed om denne sammenlægning.

Haarslev-Ting Jellinge var i skitsen foreslået at indgå i den nye Hashøj kommune, og såvel i sognerådet som blandt beboerne var der tvivl om, hvorvidt kommunen skulle foretrække en sammenlægning med Hashøj eller Fuglebjerg kommune. Sognerådet havde derfor i

en periode ført forhandlinger til flere sider, også mod den nye Holsteinborg kommune (se nærmere under Skælskør kommune efterfølgende).

Sognerådets flertal vedtog at søge mod Fuglebjerg kommune, fordi der efter deres opfattelse var størst chance for at få hele kommunen med. 10. februar 1965 blev der holdt en folkeafstemning i kommunen, der viste, at 67,8 % af de afgivne stemmer støttede en sammenlægning med Fuglebjerg, mens 28,2 % ville til Hashøj og kun 3 % til Holsteinborg. Herefter vedtog sognerådet med 4 stemmer for, 2 imod og 1 blank, at hele kommunen skulle lægges sammen med Fuglebjerg.¹⁰

Herved kom den nye Fuglebjerg kommune til at få lidt over 5.000 indbyggere.

I 1970 skete der kun en "udvidelse", idet Kvislemark-Fyrendal fra Holsteinborg kommune blev en del af Fuglebjerg kommune.

Oprindelige kommuner	Indbyggertal 1/4 1965	Sidste sognerådsformand	Eventuelle frivillige sammenlægninger 1966
Fuglebjerg (1926-1966)	1.206	Forpagter Georg Hansen (lokalliste)	Fuglebjerg
Fuglebjerg (1966-1970)	5.066 (1/4 1969)	Forpagter Georg Hansen (lokalliste)	
Fuglebjerg-Krummerup (1842-1926)			
Førslev	1.102	Gårdejer Richard Andersen (lokalliste)	Fuglebjerg
Gunderslev	514	Gårdejer Aksel Dalgård Hansen (V)	Fuglebjerg
Haarslev-Ting Jellinge	965	Mejerist Laurits Kinnberg (lokalliste)	Fuglebjerg
Krummerup (1926-1966)	702	Gårdejer A. Pedersen (fællesliste)	Fuglebjerg
Kvislemark-Fyrendal	1.189	Gårdejer Erik Larsen (V)	Holsteinborg
Tystrup-Haldagerlille	752	Gårdejer Johannes Christensen (C)	Fuglebjerg

1. april 1970: Næstved kommune

I den efterfølgende oversigt er alene omtalt de kommuner, der før 1. april 1970 lå i Sorø amt. Udover disse kommuner kom Næstved kommune i 1970 til at bestå af Næstved købstad samt de tidligere kommuner Rønnebæk og Vejlø-Vester Egesborg, der i 1962 indgik i en frivillig sammenlægning sammen med nogle andre kommuner til den første Fladså kommune. Endvidere kom det tidligere Rislev sogn fra den tidligere Fensmark-Rislev kommune med til Næstved, mens Fensmark sogn kom med til Holmegård kommune.

I de 6 kommuner fra Sorø amt, der i 1970 kom med i Næstved kommune, skete der to ændringer i perioden 1842 til 1970. Den ene var, at Marvede-Hyllinge kommune i 1905 blev delt til to selvstændige kommuner. Den anden var, at Karrebæk

kommune i 1969 frivilligt blev sammenlagt med Næstved købstad.

I skitsen fra 1963 til kommunesammenlægninger var forslaget, at Herlufsholm kommune skulle fortsætte som én selvstændig kommune, mens de 5 andre kommuner skulle lægges sammen til yderligere én kommune.

Situationen omkring Næstved var generelt kompliceret, idet selve Næstved købstad med ca. 22.000 indbyggere var omgivet af sognekommuner med en forstadslignende bebyggelse. Der var tale om Fensmark mod nord-øst og Rønneparken og Appenæs by mod syd. Begge disse områder var beliggende i Præstø amt, og skal derfor ikke nærmere omtales her.

Mod nord og vest lå Herlufsholm, Fodby og Karrebæk kommuner i

Sorø amt. Specielt Herlufsholm fungerede i praksis som forstad til Næstved købstad og havde et stort befolkningstal på små 10.000. Men også Fodby og Karrebæk var nært tilknyttet til købstaden – Karrebæk specielt i forhold til sine rekreative værdier.

Ved kommunalreformkommissionens besøg i området i vinteren 1967-68 modsatte Herlufsholm sogneråd sig en sammenlægning med Næstved. Sognerådet henviste bl.a. til en nylig afholdt folkeafstemning, der havde vist, at 80 % af de afgivne stemmer ønskede Herlufsholm bevaret som en selvstændig kommune. Det skal dog bemærkes, at stemmeprocenten havde været relativt lav, nemlig 51 %.

Herlufsholms lidt usikre situation i forhold til købstaden Næstved betød, at Fodby og Karrebæk kommuner ikke ville deltage i reelle sammenlægningsdrøftelser, før Herlufsholms kommune, som de helst ville sammenlægges med, havde fået sit forhold til Næstved afklaret ¹¹

Situationen omkring Næstved medførte, at der ikke var enighed i kommunallovskommissionen, da man udarbejdede et foreløbigt forslag. Men et flertal gik ind for en sammenlægning af Herlufsholm og Fodby kommuner med Næstved, samt en overførsel af Rønnebæk og Vejlø sogne fra Fladså kommune og et område fra Holmegaard kommune, nemlig Rislev sogn. Meget overraskende medførte dette forslag, at Næstved byråd og sognerådene i

Fodby og Herlufsholm enstemmigt tiltrådte forslaget. Samtidig støttede de forslaget om overførsel af sognene fra Fladså kommune, og så gerne hele Holmegård kommune med i sammenlægningen. Trods flere forhandlinger lykkedes det ikke at opnå enighed, og et flertal i kommissionen fastholdt linjerne i det foreløbige forslag i indstillingen til ministeriet ¹².

Der var også dramatiske omstændigheder omkring de 3 øvrige kommuner fra Sorø amt, der 1. april 1970 blev en del af Næstved kommune.

I forbindelse med kommunalreformkommissionens arbejde blev de 3 kommuner Hyllinge, Marvede og Vallensved "frigivet" til sammenlægning med Næstved købstad. Men Næstved byråd stillede pludselig som betingelse for sammenlægningen, at også Holmegård kommune skulle med. Næstved byråd – og i øvrigt også et snævert flertal af Herlufsholm kommunes sogneråd – erklærede overfor kommis-

sionen, at man var "utilfreds med at skulle modtage de 3 kommuner nord for byen, når det ikke meget nærmere forstadsproblem samtidig løses". Kommissionen afviste imidlertid betingelsen, idet spørgsmålet efter deres opfattelse havde fundet sin løsning med Holmegård kommunes tilsagn om at afgive Rislev sogn. Det lykkedes imidlertid ikke at opnå enighed om en løsning, hvorfor kommissionen indstillede til ministeren, at den nye Næstved kommune blev tvunget til at modtage de 3 kommuner ¹³.

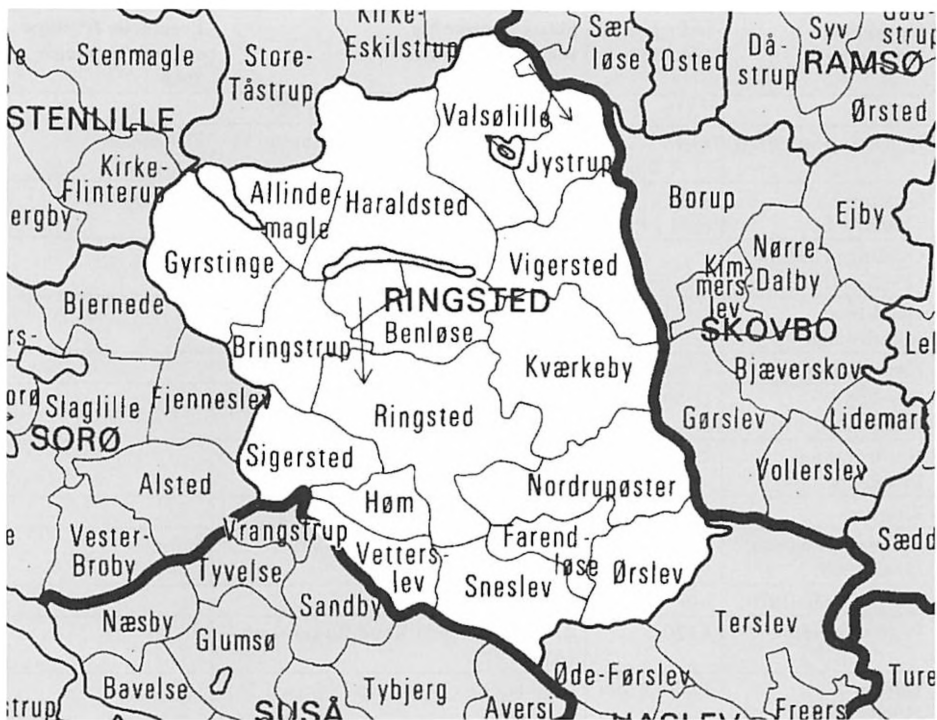
1. januar 2007: Ringsted kommune

Ringsted kommune fortsætter geografisk uændret i forhold til den kommune, der blev dannet 1. april 1970.

1. april 1970: Ringsted kommune

I Ringsted-området skete der en del ændringer i den kommunale struktur i tiden fra landkommunernes dannelse i 1842 til de frivillige sammenlægninger i 1966.

Oprindelige kommuner	Indbyggertal	Sidste borgmester/ sognerådsformand	Eventuelle frivillige sammenlægninger 1966
Fodby	914	Gärdejer Frede Lund (V)	
Herlufsholm	9.512	Viceskoleinspektør Th. Hansen (A)	
Hyllinge (1905-1970)	870	Gärdejer Hans Christensen (C)	
Karrebæk (1842-1969)	1.274 (1/4 1968)	Forpagter N.E. Wissing (C)	
Marvede (1905-1970)	658	Gärdejer Johannes Larsen	
Marvede-Hyllinge (1842-1905)			
Vallensved	649	Pantefoged Harald Jensen (V)	

Første ændring er i 1862, hvor Terslev-Ørslev kommune blev delt i to selvstændige kommuner, hvor Terslev senere blev en del af Haslev kommune. Anden ændring var i slutningen af 1901, hvor Gyrstinge-Flinterup kommune blev delt i to selvstændige kommuner. Flinterup blev senere en del af Stenlille kommune. I 1904 blev Førslev-Sneslev kommune tilsvarende delt i to selvstændige kommuner, hvor Førslev senere under navnet Øde Førslev blev en del af Haslev kommune. Endelig blev Vigersted-Kværkeby kommune delt i to selvstændige kommuner i 1908.

I 1966 skete der også flere ændringer. For det første blev Ringsted landsogn sammenlagt med Ring-

sted købstad ved en frivillig sammenlægning.

For det andet blev Fjenneslev kommune etableret – også ved en frivillig sammenlægning, hvori indgik Alsted-Fjenneslev, Bringstrup-Sigersted og Gyrstinge kommuner.

I skitsen fra 1963 til en fremtidig kommunestruktur i Sorø amt var der foreslået 3 kommuner i Ringsted-området. Ringsted købstad skulle være én kommune, men skulle udover landsognet have dele af Benløse kommune. En anden kommune skulle bestå af Jystrup-Valsøllille, Vigersted og Kværkeby kommuner og endelig skulle den tredje kommune bestå af Haraldsted-Allindemagle, Gyrstinge og

Oprindelige kommuner	Indbyggertal 1/4 1969	Sidste borgmester/ sognerådsformand	Eventuelle frivillige sammenlægninger 1966
Benløse	2.373	Parcellist Erling Christiansen (B)	
Bringstrup-Sigersted	1.078 (1/4 1965)	Gårdejer E. Tolstrup Christensen (V)	Fjenneslev
Gyrstinge (1902-1966)	672 (1/4 1965)	Gårdejer G. Sidenius (V)	Fjenneslev
Gyrstinge-Flinterup (1842-1901)			
Haraldsted- Allindemagle	1.483	Murermester Anton Christensen (B)	
Jystrup-Valsøllille	1.361	Gårdejer Hans Due Andersen (V)	
Kværkeby (1908-1970)	1.250	Gårdejer Oluf Larsen (V)	
Nordrupøster- Farendløse	1.023	Gårdejer Jacob Mølgaard (V)	
Ringsted	12.381	Advokat P. Thisted Knudsen (V)	
Ringsted Landsogn (1842-1966)	1.084 (1/4 1965)	Gårdejer Hans S. Hansen (V)	Ringsted
Sneslev (1904-1970)	646	Jens E. Hansen (B)	
Vetterslev-Høm	1.030	Arrestoverbetjent Knud Birkestrøm (A)	
Vigersted (1908-1970)	1.026	Cykelhandler Bernhard Pedersen (A)	

Bringstrup-Sigersted kommuner samt dele af Benløse kommune – altså en anden struktur end den, der blev påbegyndt med den frivillige dannelse af Fjenneslev kommune.

Situationen i 1966 efter landsognets sammenlægning var, at der nu alene var forstadsbebyggelse i Benløse kommune nord-øst for Ringsted købstad. Denne forstadsbebyggelse havde en betydelig størrelse, men umiddelbart efter kommunalreformkommissionens besøg i vinteren 1967-68, vedtog Benløse sogneråd at gennemføre en sammenlægning med 3 andre kommuner udenfor Ringsted by, nemlig Haraldsted-Allindemagle, Jystrup-Valsøllille og Vigersted kom-

muner. Det betød, at Ringsted byråd tilkendegav, at man ikke ønskede, at Benløse kommune skulle tvinges ind i et kommunefællesskab, som sognerådet tilsyneladende helst ville undgå. Byrådet ønskede derfor en sammenlægning med de 5 sydlige og østlige kommuner, nemlig Vetterslev-Høm, Nordrupøster-Farendløse, Sneslev, Kværkeby og Ørslev kommuner.

Det endte med, at kommissionen indstillede, at også Benløse kommune skulle lægges sammen med Ringsted, men denne afgørelse var svær at acceptere for sognerådet. "Man blæser simpelthen på de folkevalgte", udtalte sognerådsformand Erling Christiansen. "Jeg gad vide, hvornår man vågner op i det

danske folketing, for det næste bliver ganske givet, at embedsmændene også overtager lovgivningen”¹⁴.

Det endte med, at kommunalreformkommissionen opgav at etablere en kommune mellem Ringsted og Sorø, hvorfor de 2 kommuner i 1970 fik grænser op til hinanden.

1. januar 2007:

Slagelse kommune

Slagelse kommune opstår 1. januar 2007 som følge af en sammenlægning af Hashøj, Korsør, Skælskør og Slagelse kommuner.

1. april 1970: Hashøj kommune

Hashøj kommune er karakteriseret ved en utrolig stabilitet i den kommunale administrative inddeling. I hele perioden 1842 til 1966 skete der overhovedet ingen sammenlæg-

ninger eller adskillelser af de kommuner, der 1. april 1966 kom til at udgøre Hashøj kommune.

I skitsen til kommunesammenlægninger i Sorø amt var Hashøj kommune ikke tænkt således, som den blev etableret i 1966. Der var lagt op til, at Gimlinge, Hyllested, Høve-Flakkebjerg og Skørpinge-Fårdrup skulle udgøre én kommune. Tilsvarende skulle Lundforlund-Gerlev, Slots Bjergby-Sludstrup, Sørbymagle-Kirkerup samt en del af Slagelse Sct. Peders landsogns kommune udgøre en anden kommune. Hvorvidt sidstnævnte var et reelt forslag kan diskuteres, idet kommunallovskommissionen havde grund til at tro, at Sct. Peders landsogn ville foretrække en total sammenlægning med Slagelse Købstad frem for en deling af kommunen.

Oprindelige kommuner	Indbyggertal 1/4 1965	Sidste sognerådsformand	Eventuelle frivillige sammenlægninger 1966
Gimlinge	1.002	Gårdejer Skaarup Pedersen (upolitisk liste)	Hashøj
Hyllested	513	Tømrermester Alf Sørensen (V)	Hashøj
Høve-Flakkebjerg	1.164	Gårdejer Børge Ellegaard (V)	Hashøj
Lundforlund-Gerlev	609	Mejeribestyrer Carl A. Christiansen (upolitisk liste)	Hashøj
Skørpinge-Fårdrup	698	Gårdejer Karl Larsen (V)	Hashøj
Slots Bjergby-Sludstrup	884	Gårdejer Holger Petersen (Fællesliste)	Hashøj
Sørbymagle-Kirkerup	1.301	Gårdejer Henning Kristensen (V)	Hashøj

Men i foråret 1965 blev der opnået enighed om at sammenlægge de nedenstående 7 kommuner i oversigten til en ny kommune med ca. 6.000 indbyggere. Hashøj kommune var den eneste af de frivillige kommunesammenlægninger i 1966 i Sorø amt, der holdt fuldstændig uændret og ikke blev justeret i 1970. Eneste problemstilling var i Slots Bjergby-Sludstrup kommune, hvor der lå en mindre forstadsbebyggelse til Slagelse Købstad. Denne bebyggelse var på grund af bygningen af motorvejen udenom Slagelse blevet lidt geografisk isoleret som en enklave, men Slagelse byråd accepterede, at man udsatte løsningen af dette problem. Området blev i 1970 en del af Slagelse kommune.

Etableringen af Hashøj kommune bliver af Henning Strøm betragtet som en "ideel" eller en færdig løsning på kommuneinddelingsproblemerne ¹⁵.

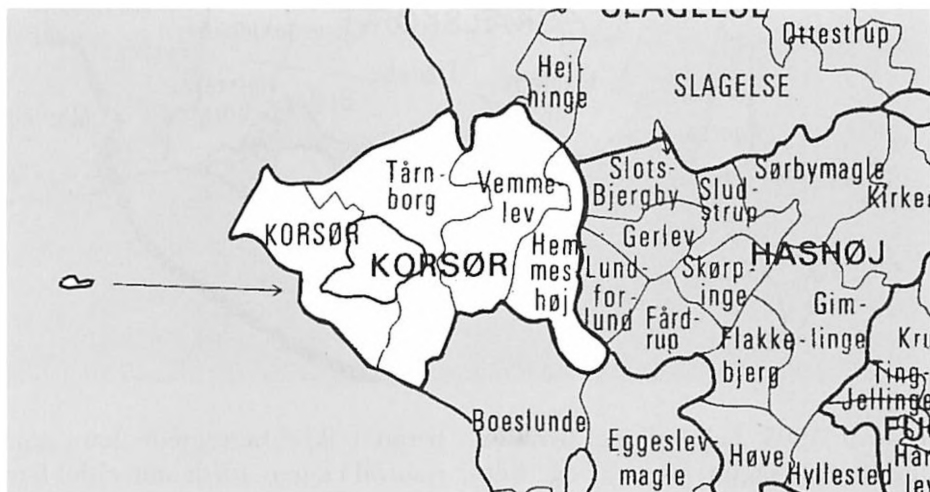
1. april 1970: Korsør kommune

Sammenlægning til Korsør kommune skete 1. april 1970. I kom-

munallovskommissionens forslag til kommunestrukturen i Sorø amt fra 1963 var der lagt op til, at Korsør købstad kunne fortsætte som én kommune, mens Taarnborg og Vemmelev-Hemmeshøj skulle lægges sammen ligeledes til én kommune. I forbindelse med arbejdet i vinteren 1967-68 lykkedes det at skabe enighed mellem Korsør og Taarnborg kommuner om en sammenlægning af de to kommuner, mens Vemmelev-Hemmeshøj protesterede mod at afgive et område ved Korsør Nor ¹⁶.

I det hele taget protesterede Vemmelev-Hemmeshøj sogneråd til det sidste. Sognerådet afviste kommunalreformkommissionens forslag om, at kommunen skulle sammenlægges med Korsør kommune, idet sognerådets opfattelse var, at med det aktuelle indbyggertal og udvikling, måtte det berettigede til en fortsat selvstændig beståen. Sognerådet fremsatte derfor et alternativt forslag, nemlig et ønske om "at afgørelsen udskydes i 4 år, således at man kan færdiggøre projekte-

Oprindelige kommuner	Indbyggertal 1/4 1969	Sidste borgmester/ sognerådsformand	Eventuelle frivillige sammenlægninger 1966
Korsør	15.647	Poul Hvidtfeldt Larsen (A)	
Tårnborg	2.000	Overportør K. Schøndorff Hansen (A)	
Vemmelev-Hemmeshøj	2.246	Gårdejer Peter N. Kristensen (V)	

rede og igangværende bygge- og anlægsarbejder”¹⁷.

1. april 1970: Skælskør kommune

I Skælskør-området blev der efter offentliggørelsen af Sorø-undersøgelsen ført livlige forhandlinger. Skælskør byråd var ikke interesseret i at deltage i for vidtgående sammenlægninger, men foretrak en isoleret indlemmelse af forstadsområderne i Eggeslevmagle kommune – en indlemmelse, som amtmanden i Sorø amt modsatte sig¹⁸. Denne holdning i byrådet betød, at de øvrige kommuner udenom Skælskør forhandlede om en rent sognekommunal sammenlægning.

22. december 1964 blev der på amtmandens initiativ holdt et fællesmøde på Hotel Postgården i Skælskør, hvor der deltog repræsentanter fra Skælskør byråd samt fra sognerådene fra Agersø, Boeslunde, Eggeslevmagle, Magleby, Omø og Tjæreby kommuner. Desuden var kommunallovskommissionens sekretariat til stede. Mødet førte ikke til noget, fordi Skælskør byråd gav udtryk for, at man ikke var interesseret i en sådan sammenlægning, idet man ville afvente at forholdet ”land-by” blev endeligt afklaret. Det drejede sig primært om, at sygehuset i Skælskør måske kunne være i fare, hvis man opgav sin status som købstadskommune.

I april 1965 behandlede byrådet imidlertid sagen på ny, og her besluttede man at søge assistance hos kommissionens sekretariat. På et møde umiddelbart efter, kunne sekretariatet orientere om en ændring af lovgivningen, der var på vej, og som kunne betyde, at indenrigsministeren ikke ville modsætte sig en rent sognekommunal sammenlægning af de 6 omegnskommuner, hvis byrådet afslog at deltage.

Denne oplysning betød, at byrådet i juni 1965 anmodede om en forhandling med sognekommunerne under ledelse af kommissionens sekretariat og "med en så snæver repræsentation som muligt". Bag denne formulering lå en tilkendegivelse af, at man ikke ønskede amtmændens tilstedeværelse, idet

byrådet ikke betragtede ham som neutral i sagen, fordi amtsrådet havde en interesse i at opretholde kommunerne som sognekommuner, der var under tilsyn af amtsrådet. Amtmanden tog byrådets holdning meget ilde op under henvisning til, at han selv havde sat gang i forhandlingerne.

I juni og juli 1965 blev der afholdt 2 fællesmøder mellem de berørte kommuner, og på det sidste møde blev der opnået principiel enighed om sammenlægning og om vilkårene. I løbet af juli og august blev sammenlægningen tiltrådt i byrådet og de 6 sogneråd. Der blev dog afholdt en beboerafstemning på Agersø inden, men her stemte 109 for en sammenlægning med Skælskør, mens kun 28 stemte imod¹⁹.

I Sorø-undersøgelsen var der lagt op til 2 kommuner i Skælskør-området. Den ene kommune skulle bestå af Skælskør købstad, Agersø, Boeslunde, Eggeslevmagle og Omø kommuner, mens den anden skulle bestå af Holsteinborg-Venslev, Kvislemark-Fyrendal, Tjæreby og Ørslev-Sønder Bjerger kommuner. Med den frivillige sammenlægning pr. 1. april 1966 var den oprindelige skitse således brudt, idet Tjæreby kommune på dette tidspunkt valgte sammenlægning med Skælskør og dermed ikke at indgå i den anden kommune, der var skitseret for Skælskør-området.

Det betød, at de øvrige 3 kommuner i den anden skitserede kommune nu stod tilbage, og de besluttede ved en frivillig sammenlægning at danne Holsteinborg kommune pr. 1. april 1966. Denne kommune kom således til at bestå af Kvislemark-Fyrendal, Holsteinborg-Venslev og Ørslev-Sønder Bjerger kommuner. Som det fremgår af oversigterne over henholdsvis Fuglebjerg og Skælskør kommuner, blev Holsteinborg kommune delt den 1. april 1970, idet Kvislemark-Fyrendal blev en del af Fuglebjerg kommune, mens Holsteinborg-Venslev og Ørslev-Sønder Bjerger blev en del af Skælskør kommune.

Det betyder, at Holsteinborg kommune kun eksisterede i 4 år. Kommunen var hermed en af de kommuner, hvor det formentlig på forhånd stod klart for mange, at der var tale om en midlertidig løsning,

og at kommunen ikke på længere sigt kunne forventes opretholdt som selvstændig kommune. De 3 kommuner, der dannede Holsteinborg kommune var på en eller anden måde blevet "tilovers" efter de frivillige kommunedannelser af Skælskør, Hashøj og Fuglebjerg kommuner, og det var på daværende tidspunkt ikke muligt umiddelbart at gennemskue, hvordan de pågældende kommuner på længere sigt kunne indpasses i kommunestrukturen i området.

Når Holsteinborg kommune med kun ca. 2.900 indbyggere var blevet godkendt som ny kommune af amtsrådet og efterfølgende af indenrigsministeriet, skyldtes det primært to forhold. For det første havde de tre sogneråd ønsket sammenlægningen med overvældende majoritet og for det andet havde de tre kommuner et ret udstrakt samarbejde indbyrdes, bl.a. om den forholdsvis nyopførte centralskole Kirkeskovskolen. At kommunen ikke helt var kommunallovskommissionens kop te, fremgår af den indstilling, der blev udarbejdet til indenrigsministeriet. Her er den nye kommune betegnet som en af "de grimme ællinger, som vi vist desværre ikke helt kan undgå, når den frivillige linje skal følges" ²⁰.

Da Holsteinborg kommunes situation igen skulle vurderes i forbindelse med fastlæggelsen af den endelige kommunestruktur i 1970, opstod der særdeles komplicerede problemer i forbindelse med

Oprindelige kommuner	Indbyggertal (1/4 1965)	Sidste borgmester/ Sognerådsformand	Eventuelle frivillige sammenlægninger 1966
Agersø (1859-1966)	320	Gårdejer J.R. Hansen (fællesliste)	Skælskør
Agersø-Omø (1842-1858)			
Boeslunde	1.336	Gårdejer Erling Høegh Jensen (V)	Skælskør
Eggeslevmagle	1.363	Gårdejer Harald Jensen (V)	Skælskør
Holsteinborg-Venslev	907	Gårdejer Karl Mortensen (V)	Holsteinborg
Magleby	691	Gårdejer A. Holmann Andersen (V)	Skælskør
Omø	240	Gårdejer G. Rasmussen (V)	Skælskør
Skælskør	8.718 (1/4 1969)	Gårdejer Svend Aage Troelsen (V)	
Skælskør Købstads landdistrikt (1842-1922)			
Tjæreby	997	Gårdejer Viggo Nielsen (V)	Skælskør
Ørslev-Sønder Bjerge	768	Gårdejer Sandfeld Larsen (V)	Holsteinborg

kommunens fremtidige placering. Der var stort set enighed om, at kommunen med de ca. 2.800 indbyggere ikke kunne fortsætte som selvstændig. Som nævnt var den nyopførte skole, Kirkeskovskolen, det egentlige grundlag for sammenlægningen af de 3 kommuner i 1966, og det var sammenholdet omkring skolen, der var årsag til, at amtsrådet i sit oplæg foreslog, at kommunen i sin helhed skulle lægges sammen med Fuglebjerg kommune. Dette forslag støttede et flertal i sognerådet. Men en underskriftsindsamling i den vestlige del af kommunen, der omfattede 64 % af vælgerne her – bragte spørgsmålet om en deling af kommunen på tale. En sådan deling blev støttet af mindretallet i sognerådet samt af et flertal af byrådet i Skælskør kommune. Det endte som nævnt med, at kommunalreformkommis-

sionen fulgte beboernes ønsker og foreslog, at Holsteinborg, Venslev, Ørslev og Sønder Bjerge sogne skulle sammenlægges med Skælskør, mens Kvislemark og Fyrendal sogne skulle sammenlægges med Fuglebjerg. Der var dog ikke enighed i kommissionen, idet 3 medlemmer ud af 12 støttede amtsrådets forslag om en sammenlægning med Fuglebjerg.²¹

For de læsere, der er særligt interesserede i sammenlægningen 1. april 1966 omkring Skælskør, kan henvises til en dybtgående undersøgelse fra 1972 af sammenlægningens forudsætninger og dens konsekvenser²².

1. april 1970: Slagelse kommune
Kommunestrukturen omkring Slagelse var yderst stabil hele perioden 1842 til 1966. Der skete en enkelt

deling, nemlig af Pedersborg-Kindertoftes kommune, hvor Pedersborg senere blev en del af Sorø kommune. Denne deling skete allerede fra 1. januar 1843 – altså kun ét år efter at kommunen var blevet etableret.

Som nævnt under Skælskør kommune i forbindelse med dannelsen af Holsteinborg kommune opstod der i 1966 nogle frivillige sammenlægninger, der førte til nogle relativt små nye kommuner, der bl.a. derfor ikke kunne anses for en endelig løsning. Der kunne eksempelvis være tale om sammenlægninger, der ikke svarede til det skitserede forslag for det pågældende amt, fordi det ikke var lykkedes at få alle de skitserede kommuner til at deltage i sammenlægningen.

Denne situation opstod også om-

kring Slagelse med dannelsen af Vestermose kommune 1. april 1966. Ifølge skitsen fra 1963 var der lagt op til en ny kommune bestående af Bromme, Gudum, Kindertoft, Sorterup-Ottestrup, Sønderup-Nordrupvester og en del af Pedersborg kommuner. Resultatet blev, at den nye kommune alene blev dannet af Gudum, Kindertoft, Sorterup-Ottestrup og Sønderup-Nordrupvester kommuner og i alt kun fik ca. 2.150 indbyggere. Og ikke engang denne mindre sammenlægning foregik uden dramatik. I Kindertoft kommune var der en ret kraftig protest fra beboernes side, men amtsrådet valgte at sidde denne reaktion overhørig, idet det anså protesterne som en reaktion mod sognerådsformanden, hvor oplevelsen var, at han kørte sammenlægningssagen lidt for suverænt. Ligeledes strandede forsøgene på at få Bromme kom-

mune med i forhandlingerne, idet sognerådet her erklærede, at man ikke "for tiden var interesseret i en sammenlægning".²³

Der var ligeledes sonderinger omkring en sammenlægning af Sct. Peders landsogn med Slagelse. Her havde beboerne flere gange udtrykt ønske om en sammenlægning med købstaden, men sognerådet havde – stærkt inspireret af amtmanden – sat sig imod, hvorfor der ikke blev nogen sammenlægning i 1966 her²⁴. Der blev i stedet gjort forsøg på at danne en ny større kommune udenom Slagelse købstad bestående af Stillinge, Hejninge, Sct. Mikkel's landsogn og Sct. Peders landsogn kommuner. Dette forsøg strandende selv om en sådan kommune kunne leve op til det indbyggertal, der helst skulle til for at danne en

ny kommune. Men kommunen kunne ikke leve op til kravet om et naturligt "bysamfund".

I vinteren 1967-68 besøgte kommunalreformkommissionen også Slagelse-området. Her fik kommissionen tilslutning til et forslag om at sammenlægge Slagelse købstad med de to forstadskommuner Slagelse Sct. Peders landsogn og Slagelse Sct. Mikkel's landsogn. Det var derimod mere kompliceret med to mindre områder, nemlig det lille byområde i Hashøj kommune nord for motorvejen samt Skovsøområdet i den nydannede Vestermose kommune. Her tilkendegav Vestermose sogneråd, at man ville foretrække en sammenlægning af hele kommunen med Slagelse frem for alene at afgive et lille område. Derfor blev resultatet, at Vestermose kommune

Oprindelige kommuner	Indbyggertal (1/4 69)	Sidste borgmester/ sognerådsformand	Eventuelle frivillige sammenlægninger 1966
Gudum	160 (1/4 65)	Proprietær H.O. Jensen	Vestermose
Havrebjerg (fra Holbæk amtsråds-kreds)	516	Gårdejer Axel Jonstrup	
Hejninge	224	Gårdejer Svend Christensen (V)	
Kindertofte (1843-1966)	266 (1/4 65)	Sognefoged A. Rasmussen (V)	Vestermose
Slagelse	22.751	Poul Hansen (A)	
Slagelse Sankt Mikkel's Landsogn	586	Gårdejer Vagn Høgh Jensen (liste G)	
Slagelse Sankt Peders Landsogn	3.103	Revisor G. Bjørsum (V)	
Sorterup-Ottestrup	938 (1/4 65)	Gårdejer Knud G. Petersen (V)	Vestermose
Stillinge	1.683	Gårdejer Henry Madsen (V)	
Sønderup-Nordrupvester	874 (1/4 65)	Gårdejer Valdemar Christensen (V)	Vestermose

i sin helhed blev foreslået sammenlagt med Slagelse, men det blev samtidig tilkendegivet at de østligste dele af Vestermose kommune, eventuelt hele Kindertofte sogn, måske senere kunne indgå i en kommunesammenlægning omkring Sorø by²⁵. Det blev som bekendt ikke tilfældet.

1. januar 2007: Sorø kommune

Sorø kommune opstår som en sammenlægning af Dianalund, Sorø og Stenlille kommuner

1. april 1970: Sorø kommune

I Sorø-området skete der allerede fra 1842 og op til 1966 en del ændringer i den kommunale struktur i form af delinger af kommuner.

Allerede et år efter sognekommunernes etablering 1. januar 1842,

blev Pedersborg-Kindertofte kommune delt i to selvstændige kommuner, hvor Kindertofte senere blev en del af Slagelse. I 1906 blev Munke Bjergby-Bromme kommune ligeledes delt i to selvstændige kommuner, hvor Munke Bjergby senere blev en del af Stenlille kommune. Det samme skete i 1915, hvor Lyng-Vester Broby også blev delt i to selvstændige kommuner. Endelig skete der en tidlig kommunesammenlægning, idet Sorø Købstads landdistrikt blev lagt sammen med Sorø Købstad i 1950.

I 1966 skete der to frivillige kommunesammenlægninger i Sorø-området.

1. april 1966 indgik Alsted-Fjenneslev kommune sammen med Bringstrup-Sigersted og Gyrstinge kommuner i en ny kommune med

navnet Fjenneslev og med ca. 3.000 indbyggere. Denne nye kommune havde meget lille overensstemmelse med skitsen til kommunestrukturen i Sorø Amt. Ifølge denne skitse var der lagt op til, at der skulle dannes en kommune bestående af Alsted-Fjenneslev, Slaglille-Bjernede samt Vester Broby kommuner. Bringstrup-Sigersted og Gyrstinge var tænkt at indgå i en ny anden kommune sammen med de kommuner, der lå nord for Ringsted Købstad.

Etableringen af Fjenneslev kommune gik således helt på tværs af den foreslåede skitse, og den var da også resultat af nogle videregående forhandlinger, hvor Slaglille-Bjernede og Vester Broby kommuner stod af undervejs. Reelt var Slaglille-Bjernede sogneråd positivt overfor sammenlægningen, men kunne ikke acceptere, at den skulle have virkning allerede fra 1. april 1966. Det er måske også årsagen til, at kommunallovskommissionens sekretariat og indenrigsministeriet var i tvivl om, hvorvidt man skulle godkende kommunesammenlægningen som en første etape eller udsætte sagen, men man valgte altså godkendelsen ²⁶.

Som bekendt blev resultatet i 1970 en deling af Fjenneslev kommune så den tidligere Alsted-Fjenneslev kom til Sorø og Bringstrup-Sigersted og Gyrstinge til Ringsted. Men lige til det sidste protesterede sognerådet mod, at kommunen ikke kunne opretholdes som en selvstændig kommune. Sognerådet henviste til,

at kommunen var blevet dannet så sent som i 1966. "Det må derfor være kommissionen, der tager det fulde ansvar for en nedlæggelse af kommunen" udtalte sognerådet ²⁷.

Den anden frivillige kommunesammenlægning i 1966 var lidt en gentagelse af historien. I 1915 var Lynge-Vester Broby kommune som nævnt blevet delt i to selvstændige kommuner, men fra 1. april 1966 blev de igen lagt sammen til én kommune, nu med navnet Lynge-Broby kommune og med ca. 3.500 indbyggere.

Den nye sammenlægning af de to kommuner var imidlertid dybt problematisk. I foråret 1965 forhandlede de to sogneråd sig til rette om sammenlægningen, men da Lynge kommune rummede den store forstadsbebyggelse Frederiksberg (hvor bl.a. Sorø station ligger) henstillede kommunallovskommissionens sekretariat til amtsrådet at inddrage Sorø købstad i overvejelserne. Denne henstilling fulgte amtsrådet imidlertid ikke, formentlig fordi rådets "stærke mand" amtskolekonsulent Otto Jensen selv boede i Lynge kommune og selv havde arbejdet aktivt for sammenlægningen med Vester Broby kommune med det klare sigte at sikre en bevarelse af Lynge kommune som selvstændig kommune.

Det betød, at da sammenlægnings-sagen med amtsrådets godkendelse blev fremsendt til ministeriet, sendte ministeriet den tilbage til

Oprindelige kommuner	Indbyggertal 1/4 1969	Sidste borgmester/ sognerådsformand	Eventuelle frivillige sammenlægninger 1966
Alsted-Fjenneslev	1.242 (1/4 1965)	Vejmand Svend Aage E. Hansen (A)	Fjenneslev
Bromme (1906-1970)	486	Gårdejer Poul Hansen (lokalliste)	
Lynge (1915-1966)	2.864 (1/4 1965)	Forretningsfører Ingvar Knap (A)	Lynge-Broby
Lynge-Broby (1966-1970)	3.524	Forretningsfører Ingvar Knap (A)	
Lynge-Vester Broby (1842-1915)			
Pedersborg (1843-1970)	1.508	Brødforhandler Gerner Larsen (A)	
Pedersborg- Kindertofte (1842)			
Slaglille-Bjernede	1.285	Godsejer Erich Steenberg (V)	
Sorø	5.619	Civilingeniør Mogens A. Carlsen (C)	
Sorø Købstads Land- distrikt (1842-1950)			
Vester Broby (Broby) (1915-1966)	487 (1/4 1965)	Gårdejer Valdemar Johannesen (V)	Lynge-Broby

amtmanden, og anmodede ham om at indkalde til et møde, hvor også købstadens interesser blev søgt tilgodeset. Mødet førte ikke til noget resultat. I november 1965 meddelte ministeriet, at man ikke ville fremme den ønskede kommunesammenlægning. Det betød, at de to sogneråd straks søgte foretræde for ministeren og forklarede, at sammenlægningen havde det primære formål at hjælpe Vester Broby ud af akutte administrative vanskeligheder, og at den nye kommune ikke ville være afvisende over for senere forhandlinger med Sorø byråd om ændringer i kommuneinddelingen. Herefter erklærede Sorø byråd overfor ministeriet, at man ikke længere ville modsætte sig kommunesammenlægningen. Indenrigsministeriet godkendte

sammenlægningen i slutningen af december 1965 med forbehold overfor investeringer og andre dispositioner, der kunne vanskeliggøre en eventuel senere yderligere sammenlægning i området ²⁸.

Det blev som nævnt i forbindelse med denne sammenlægning tilkendegivet fra kommunallovskommisionens side, at der senere kunne blive tale om en sammenlægning af den nye kommune med Sorø købstad. I det nye sogneråd i Lynge-Broby var der dog ikke noget ønske om at blive sammenlagt med Sorø, og samme synspunkt havde sognerådet i Pedersborg. Det blev problematisk, da Bromme kommune, der geografisk lå på den anden side af Pedersborg uden kommunegrænse til Sorø, tilkendegav en interesse i

sammenlægning med Sorø købstad. I det foreløbige forslag gik kommunalreformkommissionen ind for en sammenlægning af alle tre kommuner med Sorø, men Lyng-ebroby og Pedersborg sogneråd protesterede fortsat, men som bekendt forgæves ²⁹.

1. april 1970: Dianalund kommune

Dianalund kommune blev dannet 1. april 1966 ved en frivillig sammenlægning af Niløse, Ruds Vedby og Tersløse-Skellevang kommuner. Alle kommuner lå i Holbæk Amtsrådsreds-kreds og er derfor udenfor denne artikels emne. Kommunen fortsatte under samme navn fra 1. april 1970.

1. april 1970: Stenlille kommune

Som nævnt lå den oprindelige Stenlille kommune i Holbæk amt, men det kan oplyses, at der i perioden 1842 til 1970 ikke skete nogle geografiske ændringer i kommunen.

Det var imidlertid tilfældet i nogle af de andre kommuner, der pr. 1. april 1970 kom til at udgøre den nye Stenlille kommune.

I 1901 skete der en deling af Gyrstinge-Flinterup kommune med virkning fra 1. januar 1902. Gyrstinge blev i 1966 en del af den frivillige sammenlægning, der dannede Fjenneslev kommune, og blev i 1970 en del af Ringsted kommune.

I 1906 skete der endnu en deling, idet Munke Bjergby-Bromme blev delt i 2 selvstændige kommuner.

Kendsgerningen at Stenlille kommune lå i Holbæk amt fik indflydelse på sammenlægningen i området og var årsag til, at en påtænkt frivillig kommunesammenlægning i 1966 ikke blev til noget. Situationen var, at de 4 kommuner Flinterup, Munke Bjergby, Stenlille og Stenmagle var blevet

Oprindelige kommuner	Indbyggertal	Sidste sognerådsformand	Eventuelle frivillige sammenlægninger 1966
Gyrstinge-Flinterup (1842-1901)			
Flinterup (1902-1970)	377	Parcellist Aage Petersen (B)	
Munke Bjergby-Bromme (1842-1906)			
Munke Bjergby (1906-1970)	1.412	Gårdejer og sognefoged Thorkild Jensen (V)	
Stenlille (fra Holbæk Amtsrådsreds)	1.633	Købmand B. Wadum (lokalliste)	
Stenmagle	1.587	Gårdejer Johannes Buhl (V)	

enige om en sammenlægning og om vilkårene, herunder at den nye kommune skulle tilhøre Sorø amt. Men da Holbæk amtsråd i oktober 1965 behandlede sagen, besluttede amtsrådet, at rådet "ikke på indeværende tidspunkt kan medvirke til en grænseændring i forhold til Sorø amt derved, at den nye kommune får tilhørsforhold til Sorø amt". Dermed var sagen ikke slut, idet den endte på højeste sted, nemlig hos daværende indenrigsminister Hans Hækkerup, der indkaldte de to amtsråd til et møde. Men mødet var forgæves, idet Holbæk amtsråd stod fast på sin beslutning ³⁰.

Således blev Stenlille kommune først etableret 1. april 1970, hvor en ændret amtsstruktur havde gjort spørgsmålet om tilhørsforhold uinteressant.

Noter

1. Oversigten er primært baseret på oplysninger fra Harry Christensen: Danske landkommuner 1842-1970. Landsarkivet for Nørrejylland 1976, siderne 28-45 (Holbæk, Sorø og Præstø amter) samt suppleret med oplysninger fra Kommunal Årbog, årgangene 1965-1970
2. Henning Strøm: Kommunalreformen i Danmark. Inddelingsreformen bind 1 (1991), p. 41 ff. (herefter betegnet "Henning Strøm - bind 1")
3. Henning Strøm - bind 1 p. 50
4. Om de tre undersøgelser, se Henning Strøm - bind 1 p. 50-71
5. Henning Strøm - bind 1 p. 153-156
6. Henning Strøm: Kommunalreformen i Danmark. Inddelingsreformen bind 2 (1991), p. 342 (herefter betegnet "Henning Strøm - bind 2")
7. Oplysninger om befolkningstal samt sognerådsformænd/borgmestre fra Kommunal Årbog, årgangene 1965-1970
8. Henning Strøm - bind 1 p. 235 og 242-43
9. Henning Strøm - bind 2 p. 590
10. Henning Strøm - bind 1 p. 234-35
11. Henning Strøm - bind 1 p. 253-54
12. Henning Strøm - bind 2 p. 381-82
13. Henning Strøm - bind 2 p. 578-79

14. Henning Strøm – bind 2 p. 379-80
15. Henning Strøm – bind 1 p. 234
16. Henning Strøm – bind 2 p. 378
17. Henning Strøm – bind 2 p. 590
18. Henning Strøm – bind 1 p. 213
19. Henning Strøm – bind 1 p. 228-29
20. Henning Strøm – bind 1 p. 243-44
21. Henning Strøm – bind 2 p. 595-96
22. Kommunesammenlægning. En undersøgelse af sammenlægningen omkring Skælskør 1.4.1966, dens forudsætninger og dens konsekvenser. Af Ejler Koch, Johannes Lyshjelm, George Nellemann, Iørn Piø, Christian H. Rasmussen og Jon Sundbo. København 1972. I kommission hos Dansk Historisk Fællesforening.
23. Henning Strøm – bind 1 p. 244
24. Henning Strøm – bind 1 p. 213
25. Henning Strøm – bind 2 p. 378-79
26. Henning Strøm – bind 1 p. 243
27. Henning Strøm – bind 2 p. 591 og 595
28. Henning Strøm – bind 1 p. 255-56
29. Henning Strøm – bind 2 p. 379
30. Henning Strøm – bind 1 p. 251

Da nærdemokratiet kom til Hårslev og Ting Jellinge

- fra det kommunale selvstyres barndom

Af Erling Petersen

Indledning

Bortset fra visse små tilløb til en ordnet fattigforsørgelse fandtes der før 1842 intet lovforordnet selvstyre i de danske landsogne. Det blev først indført af Chr. d. VIII ved hans anordning om landkommunalvæsenet af 13. august 1841, der skulle træde i kraft den 1. januar 1842.

I henhold til denne anordning trådte i den nærmeste tid de første folkevalgte, de såkaldte sogneforstanderskaber, sammen rundt om i landsognene. De steder, hvor to sogne havde samme præst, blev de også gjort til een sognekommune. Det gjaldt Hårslev og Ting Jellinge.

Hårslev-Ting Jellinges første sogneforstanderskab

I Hårslev præstegård samledes den 12. januar 1842 kl. 10 det ny sogneforstanderskab for Hårslev og Ting Jellinge sognedistrikter i den hensigt at foretage valg af formand.

Medlemmerne af sogneforstanderskabet var gårdmand Jørgen Olsen fra Sdr. Jellinge, som var alderspræsident, gårdmand Peder Jensen i Hårslev, gårdmand Niels Pedersen

sammesteds og Peder Pedersen samt Christen Larsen, der begge drev gårde i Ting Jellinge.

Til stede var desuden lensgreve Ludvig Holstein, der som den største lodsejer i de to sogne var berettiget til at indtræde i forstanderskabet, men som i reglen sidenhen ved møderne lod sig repræsentere ved sin forvalter. Til stede var også sognepræsten, i dette tilfælde den fra den gudelige vækkelses tid så kendte Edvard Mau (1805-85, virksom i de to sogne fra 1834, red.), der for sin skrivekyndigheds skyld var "født" medlem, en bestemmelse, der dog fra 1. januar 1856 - 31. december 1867 blev ændret derhen, at præsten kun havde sæde og stemmeret i sager, der vedrørte skole- og fattigvæsen.

Fra 1868, da sogneforstanderskabsbetegnelsen blev ændret til "sogneråd", blev det også slået fast, at sognepræsten kun kunne blive medlem, hvis han blev valgt på lige fod med andre mænd i sognet, og dermed fuldbyrdedes en udvikling, der var naturlig, så meget mere som den stigende oplysning, der var en

logisk følge af almueskoleloven af 1814, efterhånden gjorde landbefolkningen vel egnet og godt skikket til at klare sig selv og råde for deres egen sager.

Overraskende formandsvalg

Ved dette første formandsvalg i Hårslev-Ting Jellinge gik det, i modsætning til, hvad der var tilfældet de fleste andre steder, sådan, at sognepræsten ikke i første omgang blev formand, idet fire af de fem nævnte gårdmænd valgte Christen Larsen, som selv sammen med lensgreven stemte på pastor Mau, mens denne kastede sin stemme på greven.

Udfaldet af denne valghandling indførtes på første side i den ny protokol, der var indkøbt hos Møllers enke på Slotsgade i Slagelse, og derefter foranstaltede Christen Larsen valg af skole- og fattigforstandere.

Til skoleforstander for Hårslev skoledistrikt valgtes Niels Pedersen og for Ting Jellinge skoledistrikt Peder Pedersen, og fattigforstandere blev Peder Jensen for Hårslev og Sandved byer med udflyttere, mens Jørgen Olsen skulle varetage tingene i resten af sognene. Valg af tilsynsmænd med sognevejene blev derimod udsat til senere møder.

Opgaverne

Det fremgår i øvrigt af den gamle protokol, at det fra først af næsten udelukkende var de små ting, man forhandlede om på møderne. På enkelte møder havde man intet andet at foretage sig end at mulkte-

re (give bøde til, red.) de børn, der ulovligt havde forsømt skolen, men det bør dog tilføjes, at efterhånden tog fattigvæsenet dog megen tid af forhandlingerne.

Således foretoges der ved det tredje møde den 8. april 1842 uddeling af korn til de faste almisselemmer og til dem, der havde børn i kost og pleje for fattigvæsenets regning. Der uddeltes ved denne lejlighed i alt 21 tdr. og 7 skpr. byg.

Sagernes mængde tog imidlertid til møde for møde. Allerede da sogneforstanderskabet den 20. juni 1842 var forsamlet hos Christen Larsen i Ting Jellinge, var der hele seks punkter på dagsordenen.

Først blev forsømmelseslisterne fra de to skoler fremlagt, men man enedes om at undlade mulktering, eftersom de fleste forsømmelser havde fundet sted i den travle pløjetid. Dernæst begærede man udpantning mod tre gårdmænd, der endnu ikke for året 1841 havde ydet deres bidrag in natura til skolelæreren i Hårslev, det drejede sig om to en kvart skp. rug fra hver af de tre syndere. Som et tredje punkt drøftede man et andragende fra Sorø amtsråd om at inddrage de specielle skoleklassers indtægter under de almindelige skoledistrikters kasser, så der for fremtiden kun et blev ét regnskab at aflægge, hvilket man tog til efterretning.

Derefter tilstod man husmanden Jacob Fyhn i Hårslev et lån på 2 rbd.

og 3 mk, imod at han i løbet af to år betalte lånet tilbage. Som det femte punkt drøftede man de sognerejser, som var foretaget for at hente læge til "syge Tiensttyende", og det blev vedtaget, at gårdmand Steffen Nielsens karl i Hårslev skulle erlægge en rigsbankdaler for hver gang, han havde haft læge under sin sygdom.

Kampen om broen ved Hårslev mølleå

Som det sjette og sidste punkt diskuterede man en sag, som i de følgende måneder kom til at tage en væsentlig del af forstanderskabets tid. Det drejede sig om broen ved væver Christian Møllers hus; den var temmelig brøstfældig, men man besluttede først at undersøge forholdene nærmere, og så handlede man ellers hurtigt.

Allerede fem dage senere, den 25. juni, samledes forstanderskabet i præstegården, hvor man i første omgang tog forskellige vejforbedringer op til drøftelse. Hårslev bygade var på den tid flere steder så smal, at to vogne ikke kunne passere hinanden, og man vedtog derfor at indgrave gaden, så vejens bredde mellem grøfterne blev på ni alen (ca. 5,5 m, red.), og arbejdet skulle påbegyndes straks. Desuden skulle gaden på de steder, hvor den blev udvidet, forsynes med et lag grus og ellers istandsættes som sædvanlig, dog fandtes det fornødent, at "et sidt (d.v.s. blødt) Stykke ved Grusgraven opfyldtes og forsynedes med Steen". Ligeledes skulle de huller, der var opstået ved, at der

flere steder var gravet ler på gaden, opfyldes. Vejen mellem Hårslev og Ting Jellinge skulle også indgraves til en bredde af ni alen mellem grøfterne.

Endelig nåede man så frem til en drøftelse af, hvordan man skulle forholde sig med den brøstfældige bro over Hårslev mølleå. Her lovede forvalter Christensen, der var mødt som grevskabets repræsentant, at interessere sig for, at grevskabets besidder leverede to stivere til denne bro, og man vedtog så at skrive til greven og spørge, hvorvidt han ville holde broen vedlige, da man ellers var til sinds at afbryde den og opfylde mølleåløbet, som efter den gamle vandmølles nedbrydning var overflødig.

Med hensyn til vejarbejderne blev det pålagt sognefogeden at overvåge, at de blev påbegyndt straks, og allerede det følgende år blev kommunens veje opdelt i to klasser, hvor af fire veje på i alt 4372 favne kom i første klasse, mens fire andre med i alt 3623 favne sattes i anden klasse.

Det blev dog mølleåbroen, der kom til at spille den største rolle i det første forstanderskabs funktionstid. I januar 1843 meddelte samtlige bymænd i Hårslev grevskabet, at de ikke følte sig forpligtede til at vedligeholde broen, skønt den jo egentlig var af betydning for byen, da vejen både til Skælskør, Korsør og Slagelse førte over denne bro. Fra birkedommer Lund i Rude fik

forstanderskabet den meddelelse, at der fra vejvæsenets side intet kunne være til hinder for, at broen blev nedlagt, og man behøvede ikke få samtykker dertil fra Hyllested sogn.

Men heri forregnede man sig imidlertid! I 1844 indklagede Hyllested sogneforstanderskab nemlig naboforstanderskabet, fordi gårdbrugerne i Hårslev sogn nu havde nedrevet broen og i stedet ladet opføre en dæmning, som Hyllested sogns beboere mente ville skade deres jorder, da vandet derved ville komme til at mangle afløb.

Fra forstanderskabet i Hårslev-Ting Jellinge gav man Jørgen Olsen og Peder Jensen fuldmagt til i formandens forfald at møde i Vester Flakkebjerg herreds forligelseskommision og på forstanderskabets vegne at indgå et forlig "paa saadanne Vilkaar, som maatte synes dem antagelige".

Dette møde fandt sted den 27. marts 1844, og foruden de to gårdmænd fra hhv. Sdr. Jellinge og Hårslev mødte grev Holstein personligt sammen med birkedommer Lunds fuldmægtig hr. Rasmussen som konstitueret politimester. Parterne nåede da også efterhånden frem til et forlig, hvorefter der fremtidig kun skulle være een bro.

Den hidtil værende Hyllested bro, der førte over den nedlagte mølles omløb, skulle afbrydes, og løbet under den opfyldes, så åen alene førtes ind over Hårslevs grund. Over

det ny åløb skulle der så bygges en forsvarlig bro, der skulle være "sex Alen i Sluget og med to Dørbrække-re". Den påtog grev Holstein sig at opføre imod en godtgørelse på 150 rbd., hvilket beløb skulle udredes af de to sogne med hver det halve.

Af alle disse arbejder skulle sognene udføre hver sit, således skulle Hårslev sørge for kørslen af jord og sten til den ny bro, mens Hyllested tog sig af tømmerkørslen, og vedligeholdelse påhvilede de to sogne ligeligt. Således endte da den strid i al fordragelighed, og det indgåede forlig blev omgående bekræftet og approberet af amtsrådet.

Vejregulativer m.m.

Samtidig med, at denne bro sag blev ordnet, arbejdede Hårslev-Ting Jellinge sogneforstanderskab med at udforme vejregulativer for de to sogne, men bortset fra, at regulativet for Ting Jellinge sogn ikke i første omgang kunne approberes af amtsrådet, hvilket gav anledning til en del skriverier frem og tilbage, så var det for resten af året 1844 kun de små dagligdags foreteelser, man beskæftigede sig med.

Stort set gentog det samme sig ved hvert møde: Man sad og mulktede for ulovlige skoleforsømmelser, tilstod et par fattige enker i Hårslev hver en rigsbankdaler til indkøb af ildebrændsel, man vedtog at anskaffe fem alen lærred og et pund uld til strømpefodder til et almisselem, og man samtykkede i, at Peder Andersen Wænge indlod sig

i et nyt ægteskab, skønt han havde nydt urefunderet understøttelse af sognets fattigkasse, men han måtte til gengæld love, at han som hidtil afbetalte fire rigsbankdaler af sin gæld til fattigvæsenet.

Den syge huskone

Undertiden kunne dog også nogle temmelig triste sager glide ind under sogneforstanderskabets magtområde, som da en fattig huskone Maren Jørgensdatter fra Sdr. Jellinge efter en heftig skarlagensfeber blev sindssvag, hvorfor man den 15. oktober 1844 søgte amtsrådet om tilladelse til at få hende indlagt til forplejning og mulig helbredelse på Sorø amts sygehus ved Sorø (nuv. Alléen 14, red.), idet man henviste til den praktiserende læge ved grevskabet Holsteinborg, cand. chir. og med. Steenbuch.

Amtsrådets tilladelse indløb elleve dage senere, men i en skrivelse, der blev sendt fra sogneforstanderskabet den 31. oktober, kunne man meddele amtet, at konens helbredstilstand i de forløbne 16 dage i den grad var forbedret, så det ikke længere kunne anses fornødent, at hun blev sendt til sygehuset.

Nyvalg

Med disse sager ebbede så året 1844 ud, og det sidste, man i dette år foretog sig, var at sogneforstanderskabets valgbestyrelse, bestående af pastor Mau, der året i forvejen havde afløst Christen Larsen som formand, og Niels Pedersen samt Peder Pedersen, den 11. december

samledes med sognenes valgberettigede for at foretage valg af tre nye sogneforstandere i stedet for de tre hidtilværende: Peder Jensen, Jørgen Olsen og Christen Larsen, der ved lodtrækning var bestemt til at udtræde med årets udgang.

Ved denne lejlighed nyvalgte gårdmand Hans Jørgen Hansen fra Bendslev, gårdmand Niels Mortensen fra Sdr. Jellinge og sognefoged Frederik Mortensen fra Ting Jellinge.

Landkommunalreformens betydning

Mangt og meget af dét, man gav sig af med i det kommunale selvstyres første år, kan se småt og hverdagsagtigt ud, målt med vor tids alen, og en og anden kan med rette spørge, hvad alt dét kan vedkomme en senere tids mennesker, men det er værd at huske, at på en enevældig konges bud blev der med hans anordning af 13. august 1841 skaffet vækstvilkår for den danske landalmue, og at man herved skabte grundlaget for jævne menneskers medleven og medvirken i sager, der angik dem selv og deres sogn, og om en udvikling af det lille samfund, som man dengang næppe turde drømme om.

Som bondereformerne blev en frigørelse fra mange og trange års herremandsvælde, således blev loven om landkommunalvæsenet sammen med oprettelsen af de rådgivende stænderforsamlinger det første skridt på vejen til en fri-

gørelse fra det embedsmands- og akademikervælde, der ikke bare som helhed, men også lokalt begunstiges af det enevældige styre.

Ovenstående er da også kun draget frem for at ægge til sammenligning mellem før og nu, samt vække lidt til eftertanke i en tid, hvor de mindre enheder endnu engang lægges sammen til større og forhåbentlig i økonomisk henseende mere manøvredygtige kommuner.

Kilde

Haarslev-Ting Jellinge Sogneforstanderskabs Forhandlingsprotokol 1842-56, Landsarkivet for Sjælland m.v. (utrykt).

Forfatter

Erling Petersen,

flv. lærer, i en lang årrække frem til 1989 medlem af bestyrelsen for Historisk Samfund for Sorø Amt og redaktør i samme periode af samfundets årsskrift samt flittig bidragyder til dette både før og efter 1989.

Adr.: Dalsgårdsvej 68, 4250 Fuglebjerg.

Selvstændighed contra fælles fremtid

- om kommunesammenlægningen i Sorø-området i 1960'erne

1. del

Af Helge Torm

Indledning

Det følgende er et bidrag til historien om sammenlægningen af mindre kommuner i Danmark, som den blev diskuteret og fandt sted i 1960'erne.

Nogle steder foregik denne udvikling i al fordragelighed. Der var faktisk de kommuner, der lagde sig frivilligt sammen allerede flere år før 1970, hvor sammenlægningerne blev reguleret ved lov, men der var også de steder, og det var langt de fleste, hvor der radede modsætninger, som kun kunne ordnes på centralt plan, hvis processen skulle overstås samtidigt landet over og ikke bare løses successivt, hvad der ville være meget upraktisk. Og modsætninger var der især i de tilfælde, hvor der var tale om en købstad med tilstødende sognekommuner.

Om det bl.a. var Sorø by og omegnskommunerne her kommunallovkommissionen tænkte på, da den i 1962 slog til lyd for større købstadskommuner, vides ikke, men året efter var dens opfattelse på det punkt tydelig nok (se nedenfor).

I det følgende lægges hovedvægten på den nord-sydgående akse, hvor med menes Pedersborg, Sorø og Lyngby (fra 1966 Lyngby-Broby) kommuner. Her skal man erindre sig, at Pedersborg kommune ikke bare var nabokommune til Sorø mod nord, men også så at sige omklamrede Sorø på vestsiden med Haverup-Borød-linjen.

Kommuner øst for Sorø berøres i artiklen kun i mindre omfang. Sorø's nabokommune mod øst var Slaglille-Bjernede sognekommune, men også Fjenneslev kommune længere mod øst, oprettet 1966, spøjte i kulisserne tilligemed Vester Broby i det sydøstlige hjørne af Sorø-området mens Kinder-tofte kommune (fra 1966 en del af Vestermose kommune) hinsides Pedersborg og Bromme samt Lyngby kommuner mod vest kommer mere i focus.

Det må i øvrigt understreges, at denne artikel ikke bygger på tilbunds gående kildestudier (d.v.s. læsning af aktstykker og korrespondance) i fuldt omfang, men kun

gør det undtagelsesvis - tiden har simpelt hen ikke tilladt andet -, men med hensyn til den lokale udvikling baserer fremstillingen sig fortrinsvis på referater af så vel Sorø byråds møder (både de officielle i byrådets forhandlingsprotokoller og avisernes referater, hvor også meningsudvekslinger under byrådsmøderne findes gengivet - på en langt mere grundig måde, end tilfældet er i dag) som af møderne i Pedersborg og Lynges sogneråd, således som de er gengivet både i deres forhandlingsprotokoller og i pressen, og desuden udnyttes diverse lejlighedsvis udtalelser til pressen fra toneangivende politikere.

Til belysning af den officielle politik på sammenlægningsområdet er anvendt betænkninger, love og lignende materiale, og her kan jeg i øvrigt henvise til Carsten Egø Nielsens generelle artikler om spørgsmålet i dette årsskrift.

Løbende vurderinger og foreløbige konklusioner står udelukkende for undertegnedes egen regning.

Sorøs problem

Siden 1841-42 havde købstaden Sorø været omgivet af landkommunerne Pedersborg og Lynges. Mellem Sorø og Pedersborg lå dog som en bræmme "Sorø købstadlanddistrikt", en sognekommune, som blev indlemmet i købstaden 1950.

Sorø kommune bestod af 6,62 km² jord og havde knap 5.500 indbyggere pr. 1. september 1963. Lynges

kommunes jordareal var derimod på 32 km² jord, og der boede over 2.800 mennesker, hvad der gjorde Lynges til den tredjestørste sognekommune i Sorø amt, og det kunne på sin side igen nok kunne spille en rolle for denne kommunes holdning til sammenlægning. I forstaden Frederiksberg alene boede i 1960 1.591. Den befolkningsmæssigt mindste og økonomisk svageste kommune af de tre var Pedersborg med sine 17,40 km² jord og blot ca. 1.000 beboere, hvoraf knap 700 boede i Pedersborg by.

Frem til 1950'erne var der næppe alvorlige gnidninger mellem de til hinanden grænsende kommuner. Tværtimod bestod der på visse områder et mangeårigt, nært samarbejde. I første række gjaldt det skole-, fattig- og sygevesnet.

Med befolkningstilvæksten efter 2. verdenskrig og den store vækst i samfundsøkonomien og den deraf følgende erhvervmæssige udvikling fra sidst i 1950'erne, blev situationen en anden.

Sorø købstadskommune havde i århundreder kunnet klare sig med arealerne på "Sorøen" (fra Heglinge å i nord til Sorø sø i syd), men nu begyndte det at knibe med at kunne opfange den ny vækstbølge.

Både på industri- og boligfronten opstod der så store behov for nybyggeri, at Sorø måtte se i øjnene, at det hurtigt kunne blive slut med at finde egnede arealer indenfor kom-

munens egne grænser. Sorø kommune var derfor tidligt ude med synspunkter om det nyttefulde i oprettelsen af en større kommune.

Forholdet mellem Sorø og Pedersborg

1. Samordning vedr. byudvikling løber ud i sandet

Samordningsudvalget mellem Sorø, Pedersborg og Lynge kommuner er udtryk for nært samarbejde, udtalte viceborgmesteren og formand for byplanudvalget i Sorø, mejeribestyrer Frede Hildebrandt (V) den 2. november 1961, idet han fortsatte: *"...og her er jo også store udvidelsesmuligheder både for byggeri og mindre industri"*.

Det lød meget godt, men dels fungerede samordningsudvalget ikke altid lige fremragende, og dels ramte Hildebrandt med den sidste bemærkning et meget ømt punkt, som skulle blive det store strids-spørgsmål bare få år senere.

Samordningsudvalget var blevet nedsat i 1951 til gensidig orientering om tiltag indenfor især byudvikling, men det holdt ikke møder igen før i 1958, da boligministeriet lagde pres på det, og tilsyneladende samledes man ikke i udvalget på ny før tidligst i maj 1962 og måske endda først i august 1964, og et møde i april 1965 er det sidst registrerede.

Ved de få møder drøftede kommunerne primært hinandens dispositionsplaner. De blev taget til efterretning, og spørgsmålet er også,

hvad en kommune kunne udrette, hvis der var noget i nabokommunens planlægning, man direkte var imod.

I alle tre kommuner kom der god gang i byudviklingen efter 1960, men det næsten helt udbyggede Sorø kunne efterhånden kun udvikle sig på bekostning af nabokommunernes selvstændighed. Det ville Hildebrandt ikke sige lige ud i 1961, men i det lange løb kunne Sorø ikke holde sine ambitioner skjult for omverdenen, og her var samordningsudvalget nok kommet til kort; det var ikke det rette forum til at løse de problemer. At udvalget åbenbart så heller ikke var aktivt efter 1965, er måske netop et udslag af den erkendelse, at man ikke længere kunne mødes og klare problemerne over en kop kaffe. Det måtte ende med et eller andet lokalt opgør, hvis ikke Sorø fik sin vilje ad frivillighedens vej, og skulle problemerne løses ved tvang (læs: lovgivning), ville det også kunne give anledning til stridigheder. Det lignede derfor mer og mere en gordisk knude, men endnu i 60'ernes begyndelse åndede alt - eller næsten alt - idyl.

2. Kommunale fællesskaber

I praksis eksisterede der fra ældre og nyere tid fællesskab på flere områder mellem de to kommuner i Sorø og Pedersborg, hvor det var Pedersborg, der nød godt af de tilbud, købstaden kunne byde. Det drejede sig om anliggender såsom indenfor skolevæsnet (undervis-

Gerner Larsen (1924- 1905). Født i Kongsted ved Rønnede. Kom som 5-årig med sine forældre til en lille landejendom ved St. Ebberup og to år senere til Bjernede Mølle. Tjente bønder som ung. Derefter ansat i Pedersborg Brugsforening for senere at virke som brødkusk i mange år. Blev kommunal vejmand og derpå medarbejder ved Sorø kommunes renseanlæg i Pedersborg. Formand for Pedersborg Socialdemokratiske Forening, da han i 1958 blev medlem af Pedersborg sogneråd og fra 1966 overtog formandskabet. Medlem af Sorø kommunalbestyrelse 1970-85.- På billedet ses Gerner Larsen i funktion som sognerådsformand sidst i 1960'erne. Lokalthistorisk Arkiv for Sorø og Omegn.

ning i folkeskolens overbygning), sundhedsvæsenet (f.eks. fælles sundhedsplejerske og skoletandklinik), brandslukning, vandforsyning og mælkeordning, fastlagt gennem flerårige eller årlige overenskomster, og det gav Pedersborg ret til at

beklæde pladser i diverse udvalg i Sorø kommunes regi, men omvendt var Sorø mere og mere afhængig af de muligheder, Pedersborg sad inde med, når det gjaldt bymæssig udvikling.

3. Fælles om nyt renseanlæg

I 1960'erne opstod et nyt fælles interessefelt, hvis håndtering nok kunne regnes for endnu et godt eksempel på, at to nabokommuner kunne samarbejde henover grænserne, men i dette tilfælde skete det dog ikke helt uden mislyde undervejs.

Det drejede om Sorø kommunes stærkt øgede behov for anlæg af et nyt og effektivt rensningsanlæg. I mange år havde man klaret sig med et anlæg i Flommen, men tiden var løbet fra det. I sidste halvdel af 1950'erne fattede Sorø kommune planer om at opføre et nyt anlæg ved Pedersborg søs østbred indenfor kommunegrænsen, men inden der kom noget ud af det, reviderede man planerne og kastede i stedet blikket på nogle arealer ved Tuel søs vestbred som havende en mere passende beliggenhed, omend på nabokommunen Pedersborgs territorium, nemlig lige nord for Heglinge ås indløb, hvor jordbunden var fast og ikke så blød som syd derfor.

Sorø byråd besluttede da den 21. november 1962 at købe en grund på 16-18 tdr. land ved Tuel sø af gdr. Anders Beierholm, Pedersborg, for at opføre rensningsanlægget dér².

Pedersborg kommune, der ikke havde de samme økonomiske ressourcer til rådighed som Sorø, men havde samme behov for et tidssvarende rensningsanlæg, kunne kun være interesseret i at koble sig på Sorø kommende anlæg.

Viceborgmester Hildebrandt påderede for en sådan løsning allerede i Sorø byråd i april 1961 og igen ved en tale i Pedersborg i februar 1963, og sognerådet erklærede da også i maj 1963, at det gerne som parthaver ville betale til anlæg og drift af Sorø rensningsanlæg ved Tuel sø på de af Sorø foreslåede betingelser³.

Der var således lagt op til et nyt tilfælde af kommunalt fællesskab på konkrete områder, men samme sag kom også til at vise også de spændinger, der kunne være mellem de to nabokommuner. Således skulle Sorø kommune jo søge Pedersborg kommune som byningsmyndighed om tilladelse til at bygge rensningsanlægget, men det glemte Sorø kommune at gøre - i første omgang.

Miseren blev opdaget ved, at boligministeriet den 29. september 1964 meddelte Sorø byråd igangsætningstilladelse til udførelse af rensningsanlægget, hvad man også orienterede sognerådet om, men der forelå altså endnu ingen ansøgning om byggetilladelse fra Sorø kommune, og sognerådet mindede så på god, bureaukratisk vis byrådet i Sorø om byggelovens § 2, stk. 2 - et

afsnit, der handlede om byggetilladelser.

Det var lidt pinligt, at Sorø kommune hermed afsløredes i, hvad der mildt sagt kan betegnes som glemsonhed, men som også kan tages som udtryk for en vis form for overlegenhed i forhold til naboerne mod nord i en sag, der netop ellers kunne egne sig til at vise samarbejds ædle kunst.

Nå, formalia blev dog overholdt, idet sognerådet i Pedersborg på sit møde i december 1964 godkendte Sorø ansøgning, da den omsider forelå - den var afsendt den 14. november -, men dog bl.a. på den betingelse, at det grønne bælte, der skulle være rundt om anlægget for at camouflere det, skulle være på 25 m's bredde - og ikke bare på de 10 m, som Fredningsnævnet for Sorø amt i januar 1962 havde forlangt og Sorø kommune accepteret. Udvidelsen fra 10 m til 25 m havde Pedersborg kommune forlangt senere hen ved et møde direkte med Sorø kommune den 6. marts 1963⁴.

I øvrigt trak sagen om etableringen af rensningsanlægget ud i årevis. Det var først færdigt i 1968.

Man kunne således mene, at når kommunerne samarbejdede på så mange områder i forvejen, ville en sammenlægning blot være en fornuftig kulmination, som folk dårligt ville lægge mærke til, men for Pedersborg kommune var dette samarbejde netop det skyts, der

kunne bruges imod sammenlægning, for det gik jo egentlig meget godt uden fællesskab på alle områder.

Forholdet mellem Sorø og Lyngø

Der kan i grunden ikke som i forholdet Sorø-Pedersborg skrives så meget om forholdet mellem Sorø købstadskommune og Lyngø sognekommune, idet der disse to kommuner imellem slet og ret ikke bestod helt så mange samarbejdsbånd el. lgn.

Lyngø kommune var som allerede fremhævet af en sådan størrelsesorden, at den magtede mange ting, som mindre landkommuner kun i mindre omfang eller dårligt nok kunne overkomme. Den havde således sit eget vandværk, beliggende på Frederiksberg

Det område, der var mest tværkommunalt samarbejde på, var skolevæsenet. Her var Lyngø med i overenskomsten om undervisning af skolebørn efter 7. klasse på Sorø Borger- og Realskole, men meget betegnende var det netop på dette felt, at Lyngø senere i 60'erne - da tillige med Vester Broby - skulle få ambition om på egen hånd at kunne varetage folkeskoleundervisning til og med afgangsklasserne i overbygningen.

Desuden var Lyngø med i fælleskaberne omkring skoletandklinikken, brandvæsenet og mælkeordningen samt muligvis mere.

Endelig gælder det, som ovenfor nævnt, at Lyngø siden 1951 var med i samordningsudvalget for den lille triple-alliance, hvor især byudviklingen var på dagsordenen.

For Sorø var Pedersborg dog den i dobbelt forstand mest nærliggende mulighed for ekspansion og derfor også det lokalsamfund, man åbenbart havde mest kontakt med i det daglige.

Højere instansers synspunkter

Rensningsanlægssagen i Sorø foregik samtidig med, at den i december 1958 nedsatte Kommunallovkommission begyndte at barsle med sine første overvejelser i rapportform. I efteråret 1962 kom således på tryk resultaterne af kommissionens "Vejle-undersøgelse", en analyse af forholdet mellem en typisk dansk provinskøbstad og dens omliggende forstadskommuner. Hovedkonklusionen heri var, at forstæder burde sammenlægges med den købstad, som de grænsede op til, idet det fandtes rimeligt, at *"bysamfund, der befolkningsmæssigt, økonomisk og erhvervs-mæssigt udgør en enhed, også i kommunal henseende samles indenfor en enhed."*

Dette markante synspunkt kom også frem gennem medierne, så alle med interesse i spørgsmålet nu vidste, hvor det meget vel kunne bære hen⁵. Og de, der havde gavn af synspunktet, var ikke sene til at udnytte det.

Borgmesteren i Sorø, civiling.

Mogens A. Carlsen (C) erklærede nemlig i sin nytårsudtalelse for 1963, idet han vel for første gang overhovedet berørte dette emne offentligt, at sammenlægning med Pedersborg var ønskelig, for Sorøen var snart udbygget. Men der var ikke belæg i udtalelsen om opfyldelse af ønsket allerede i 1963, sådan som Dagbladet fabulerede om det i overskriften. Senere skrev avisen, at udtalelsen havde vakt en vis furor, især i Pedersborg, men dertil bidrog avisen selv med sin sensationelle overskrift⁶.

Men tiden - og kommissionen - arbejdede for Sorøs sag. Der skulle i 1963 komme mere fra den kant af, som var vand på Sorøs mølle.

I sensommeren 1962 havde Sorø amtsråd og Sorø amts sognerådforening vedtaget, at der på grundlag af diverse undersøgelser skulle udarbejdes en skitse til ny sognekommunal inddeling i Sorø amt (ja, man troede dengang ikke på, at Sorø amt skulle blive del af et større amt), men også købstædernes forhold blev inddraget i undersøgelserne, så skitsen fik et mere generelt sigte: at give et bud på kommunesammenlægning i Sorø amt i det hele taget.

Et "fællesudvalg" skulle have det overordnede ansvar for skitseudarbejdelsen. I udvalget var der repræsentanter for amtsrådet og for sognekommunerne, mens embedsmænd tog sig af indsamling af informationer og

bearbejdede disse i samarbejde med kommunallovkommissionens sekretariat, men der var ikke plads i udvalget til politikere fra købstadskommunerne, selv om skitsen involverede disse. Dog blev der holdt møder undervejs, hvor repræsentanter for amtets købstæder kunne forelægge deres synspunkter.

Et sådant møde af rent orienterende art fandt sted den 28. januar 1963 mellem kommunallovskommissionens sekretær Eiler Koch og borgmester Carlsen. Mødet drejede sig velsagtens om Sorø købstads forhold i almindelighed og Sorøs forhold til Pedersborg i særdeleshed⁷.

I februar 1963 sekunderede Hildebrandt sin borgmester ved mere eller mindre offentligt - på Pedersborg Venstrevælgerforenings generalforsamling - at slå til lyd for sammenlægning af Sorø og Pedersborg, for det var der klare fordele ved for Sorø, især i henseende til større muligheder for boligbyggeri og industri, og for Pedersborg var fordelene bedre skole- og idrætsforhold, bedre belysning og renovationsvæsen, men også skattemæssige fordele, og, føjede han til: der vil stadig være borgerligt flertal, hvad Sorø altid havde haft.

Se, det sidste var et nyt argument for sammenlægning: at det kunne betale sig rent politisk. Det var ærlig snak, men hvor klogt var det at melde det ud i forhold til nabo-kommunerne? På dette tidspunkt

havde socialdemokratiet flertallet både i Pedersborg og Lyngø, så de kunne ikke andet end blive provokeret af sådan tale, men det var nok ikke sidste gang, de måtte lægge øre til det.

I samme udtalelse luftede Hildebrandt den tanke, vel som den første i Sorø, at også Frederiksberg, Sorøs sydlige forstad (ja, sådan så Sorø og instanserne i København i al fald på forholdet, jfr. nedenfor), var et sammenlægningsmæssigt emne⁸.

Den liberale lokalavis Dagbladet tog Hildebrandts politiske vurdering op til en nærmere undersøgelse og fandt ud af til sin, Hildebrandts og formentlig også de øvrige læseseres tilfredshed, at ved sammenlægning af Sorø, Pedersborg og Frederiksberg - eller for den sags skyld hele Lyngø kommune - ville der virkelig stadig være borgerligt flertal⁹. Sådanne beregninger er nu altid svære at foretage, og faktisk kom profetien ikke til at holde stik.

“Bebyggelserne mod nord og syd er dele af Sorø”

Den 31. august 1963 blev Sorø amts og kommunallovkommissionens rapport “SKITSE til en kommunesammenlægning i Sorø amt” offentliggjort i en større duplikeret tryksag.

M.h.t. købstæderne i amtet påpegede skitsen, at der “i sognekommunerne særlig omkring Ringsted, Slagelse og Sorø (er) udprægede forstadsbebyggel-

ser”. For Sorøs vedkommende tænkes der her på hhv. Pedersborg by og Frederiksberg, hvad skitsen også sagde eksplicit: “I forstadsbebyggelsen i Frederiksberg i Lyngø kommune...”, og: “(Pedersborg by) er ved at udvikle sig til en egentlig forstadsbebyggelse til Sorø købstadkommune.”¹⁰

Idet det tidligere i skitsen var blevet fremhævet, at også “i Sorø er forstadsproblemet akut”, blev forholdet mellem de tre kommuner under eet beskrevet i det afsnit, som handlede om fremtiden,

“Til Sorø købstadkommune er der i den sydfor liggende kommune, Lyngø kommune, en egentlig forstadsbebyggelse - Frederiksberg med ca. 1.600 indbyggere. Selvom bebyggelsen på grund af de geografiske forhold ikke er egentlig sammenbygget med købstaden, må den befolkningsmæssigt, økonomisk og erhvervs-mæssigt betragtes som en del af Sorø by. I den nordfor liggende kommune, Pedersborg kommune, findes ligeledes en større bymæssig bebyggelse med omkring 700 indbyggere, og denne bebyggelse må - selvom den ikke af Statistisk Departement er opført som forstadsbebyggelse - anses som udviklet i særlig tilknytning til Sorø bysamfund. Indenfor købstadens grænser er der ikke i øjeblikket ret mange udvidelsesmuligheder, og i særdeleshed vil det blive vanskeligt på hensigtsmæssig måde at udlægge passende arealer til industriformål. En naturlig udvikling for bysamfundet vil formentlig kunne foregå mod nord, hvor industriarealerne ville kunne udlægges nær den nye motorvej, der føres nord om byen, ligesom der mod syd må forventes

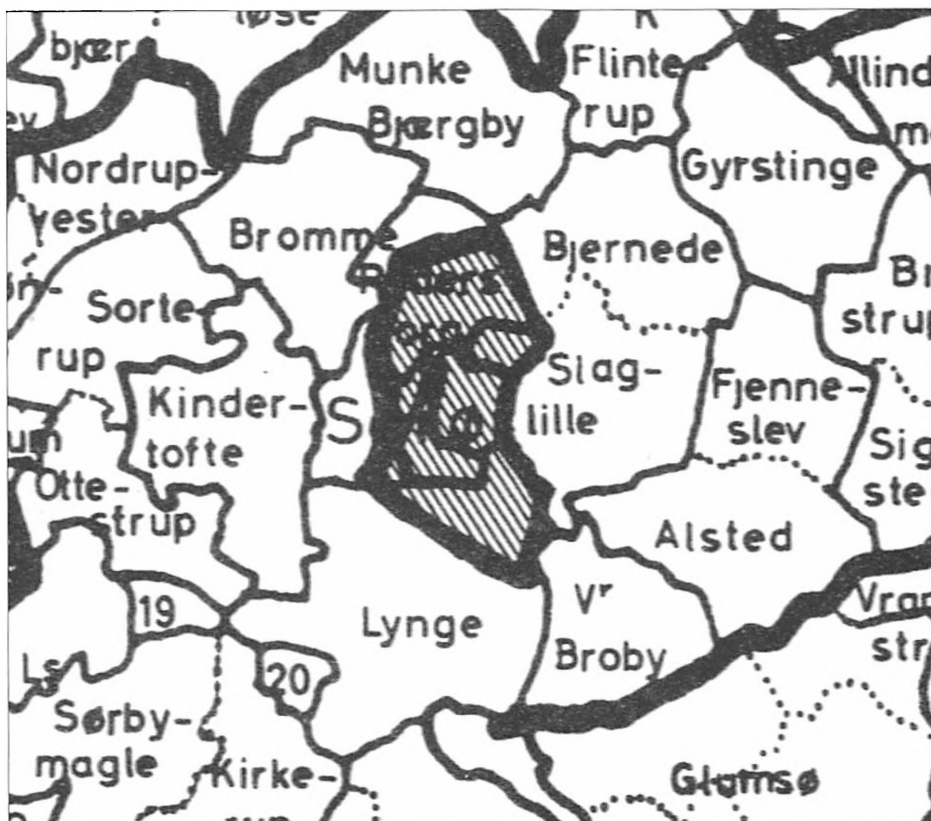
en betydelig udvikling i Lynges kommune, hvor også industrien vil kunne tilbydes bedre forhold nær jernbanen.”¹¹

Hvordan kommissionen ville løse problemet mere præcist - hvor skulle grænserne gå? Ja, det var den ikke meget for at udtrykke i ord, men henviste blot til et kortbilag B. Det gav syn for sagn:

Sorø kommune skulle udvides med Pedersborg by og Frederiksberg (men altså hverken med hele

Pedersborg kommune eller Lynges kommune)¹².

Med hensyn til resten af Pedersborg kommune, og det var to sølle stumper, nærmest af form som et timeglas, foreslog kommissionen, at den kunne lægges sammen med en ny sognekommune vest derfor, men af Lynges kommune var der dog så meget tilbage, at den kunne klare sig selv; ikke engang Vester Broby sognekommune blev bragt på bane som arealmæssig kompensation¹³.

Forstørret udsnit af kortet med betegnelsen "Skitse til hensigtsmæssig inddeling omkring købstæderne", trykt i det udspil ang. kommunesammenlægningerne i Sorø amt, der kom fra Sorø amtsråd, Sorø Amts Sognerådsforening og Kommunallovskommissionen den 31. august 1963. Iflg. dette forslag, der ikke er særligt detaljeret i strengen, var det kun dele af Pedersborg og Lynges sognekommuner, der skulle lægges sammen med Sorø købstadskommune.

Godt nok slog amtmanden stregerne på kortene hen med, at det bare var en markering af, at man var klar over, at der var problemer omkring forholdet mellem købstaden og forstæderne, og der var andre muligheder end de skitserede, men det virker som ren bortforklaring.

Eftersom, så vidt vides, Sorø kommune hidtil ikke selv havde villet begrænse sig til Pedersborg by, når det gjaldt sammenlægning med den nordlige nabokommune, må den skitserede inddeling være udtryk for amtets og kommissionens principielle holdning, at hvad de betragtede som forstæder, også administrativt skulle høre til byen. I det ene tilfælde med Pedersborg kommune ville Sorø så ikke få sin fulde vilje, men få det i det andet med Frederiksberg.

Dagbladet, som refererede det relevante fra skitsen, var ikke i tvivl om, hvad hensigterne var og eksponerede sin opfattelse i overskriften *“Bebyggelserne mod nord og syd er dele af Sorø”*. Det var i grunden rammende udtrykt og vel derfor endnu mere ubehageligt at læse for de pågældende to sogneråd, som nu måtte se en stærk trussel imod deres områder i øjnene - hvis de da opfattede sammenlægning som noget negativt, og hidtil havde de ikke udtalt sig om spørgsmålet udadtil¹⁴.

Ved forelæggelsen af skitsen i Sorø byråd den 18. september, udtalte borgmesteren, at *“det kan ikke nægtes, at Sorø er interesseret i et eller andet*

måske både mod syd og mod nord...Sorø må holde nøje øje med udviklingen, navnlig hvis andre spekulerer på noget vedrørende de to nabokommuner”!

Det lød altså rigeligt svævende, og specielt om borgmesterens ord kan måske sige, at de er et forholdsvis sjældent eksempel på tilpas diplomatisk adfærd fra hans side, og den hentydning, Carlsen kom med til sidst, lå der næppe noget reelt til grund for på dette tidspunkt, men viser blot, hvor følsom man i Sorø var overfor planer, som kunne komme på tværs af Sorøs her mere eller mindre udtalte ønsker.

Det samlede byråd tog sagen til efterretning, men fik også ført følgende til protokols: *“Byr. vil holde et vågent øje med udviklingen.”*¹⁵

Erklæret modstand

Havde Pedersborg og Lynges ikke tidligere taget stilling, så kom de nu ud af busken med deres mening nu, simpelthen fordi alle sognekommuner i amtet naturligvis havde at forholde sig til den færdigbehandlede og nu også offentliggjorte skitse.

Lynges sogneråd med formanden, værkfører Ingvar Knap i spidsen, besluttede sig i oktober 1963 til overfor amtet at svare nej tak til sammenlægning med Sorø, for efter det lokale kendskab var det ikke nogen naturlig løsning...man ville sandelig ikke belæres oppefra. Det man ønskede mest af alt, var at forblive selvstændig, men hvis Vester Broby ville gå ind for sammenlægning

med Lynges, ville Lynges da gerne forhandle om det!¹⁶ Her spillede Lynges vist storebror overfor en af amtets mindste sognekommuner.

Sognerådet i Pedersborg var lidt koket i det, da det dagen efter Lynges afvisning erklærede, at det ikke ville tage stilling til skitsen i øjeblikket¹⁷, for reelt var man også i Pedersborg imod. Det kom frem få dage senere, da sognerådsformanden, havearbejder Ejnar Jørgensen (S) på Pedersborg socialdemokratiske Forenings generalforsamling erklærede, at Pedersborg ikke ville sammenlægges med Sorø, men heller ikke med andre¹⁸.

Stilstand

I de følgende måneder skete der ikke særlig meget lokalt på sammenlægningsområdet. De tre kommuner havde meddelt deres synspunkter til amtet og offentligheden, så nu vidste man da, hvor hinanden stod i den sag, og i øvrigt arbejdede kommunallovkommissionen støt og roligt videre.

I løbet af 1964 kom det til nogle få udtalelser og gensidige udfald og drillerier. Fronterne blev måske trukket lidt skarpere op.

Socialdemokraterne i Sorø byråd, der stod bag beslutningen i september 1963, var tilsyneladende ikke synderligt interesserede i at vedstå sig dette i forhold til omverdenen, hvad der kan forklares med, at de nødvendig ville gå i clinch med deres partifæller i omegnskommunerne,

men endelig i april 1964 gav deres gruppeformand, overlærer Carl Jørgensen, udtryk for, at hvis en sammenlægning med Pedersborg og Lynges ikke kunne ordnes ad frivillighedens vej, var han bange for, at der før eller senere ville komme et diktat fra indenrigsministeriet¹⁹, og det fik han jo ganske ret i, men hans budskab her var, at lokale forhandlinger var at foretrække for magtpåbud.

I en udsendelse i maj samme år i den ret ny regionalradio i Næstved, hvor soraneren, journalist Palle Bo Bojesen snakkede med forskellige aktører i Sorø, sagde borgmester Carlsen: Vi vil gerne sluttes sammen med Pedersborg kommune og med den del af Lynges, der omfattes af Frederiksberg skoledistrikt, og efter at have fået det ny rådhus, er vi i stand til at administrere det hele. Carlsen tænkte på udvidelsen af rådhuset, som var blevet afsluttet i 1963.

Heroverfor stod modstanderne fast på deres standpunkt, idet Knap slog fast: Vi er nu en enhed! Og heller ikke Ejnar Jørgensen udtrykte nogen positiv holdning til sammenlægning²⁰.

Her er det værd at hæfte sig ved, at Sorø's borgmester nu var konkret igen og gik efter hele Pedersborg kommune og altså ikke bare Pedersborg by, men m.h.p. nabokommunen mod syd kunne han altså fortsat nøjes med forstaden Frederiksberg.

Herefter skete der det overraskende, at Sorø kommunes kasse- og regnskabsudvalg kom med et udspil, som man havde barslet med et stykke tid, og som gik ud på, at der skulle laves en undersøgelse vedrørende de økonomiske virkninger af en eventuel kommunesammenlægning af Sorø, Pedersborg og Lyngø kommuner. Det var et selvstændigt initiativ, som måske endda må vurderes som værende ret enestående i den tids mange sammenlægningspolitiske tiltag, når man ser på det på ud fra en landsdækkende synsvinkel, men initiativet løb vist, som vi straks skal se, ud i sandet.

Da spørgsmålet blev forelagt Sorø byråd på dets møde i juni 1964, viste det sig nemlig, at Pedersborg kommune var for en sådan undersøgelse, hvis den blot var gratis for dem, og her gik byrådet meget kulant ind for at betale for dem. Lyngø havde derimod stillet sig helt på bagbenene, for undersøgelsen var helt overflødig, da en sammenlægning i det hele taget ikke var nødvendig. Udvalgets indstilling blev vedtaget, men hvordan det videre gik med undersøgelsen, er uklart, men alt tyder på, at det blev ved tankerne²¹.

Staten melder forsigtigt ud

Tilsyneladende gik der nu et års tid, før debatten blussede op igen. Denne gang var det i anledning af en erklæring fra ingen ringere end indenrigsministeren, socialdemokraten Hans Hækkerup, som modsatte sig den nu mere udbredte forestilling om sammen-

lægning af Lyngø og Vester Broby kommuner. Hans argument var, at Sorø's udviklingsmuligheder ikke måtte bremses. Frederiksberg var en forstadsbebyggelse til Sorø. Det var derfor bedre, om man nu tog skridt til en rigtig stor kommune. De to sognekommuner undrede sig. Lyngø pegede således på, at Lyngø og Vester Broby havde dannet et fællesskab tidligere, nemlig indtil 1915²².

Med denne friske, moralske støtte fra regeringen i ryggen kunne repræsentanter for Sorø byråd med Hildebrandt i spidsen (Carlsen havde forfald) ved et møde den 24. september 1965 på amtskontoret i Sorø, hvor amtets forretningsudvalg var vært ved forhandlinger mellem alle lokale parter, ikke have nogen betænkelighed ved at tilkendegive, at Sorø købstad havde en interesse i sammenlægning med Pedersborg kommune og med Lyngø kommune, eller i det mindste med Frederiksberg skoledistrikt²³.

Hildebrandt søgte ved denne lejlighed at formilde modstanden fra oplandskommunerne ved at tilbyde, at sammenlægningerne med Sorø som centrum fik status af den såkaldte Marstal-ordning, der var blevet lovfæstet i juni 1965, og som tilvejebragte muligheden af at etablere en frivillig sammenlægning af en købstadskommune og omliggende sognekommuner på en for alle parter gunstig måde som en midlertidig løsning indtil den endelige kommunalreforms

gennemførelse, men de pågældende sognerådsformænd blev ikke mildere stemt af det.

Tværtimod sagde Knap, at dersom man skulle afstå Frederiksberg, som var kerneområdet i hans kommune, uden hvilket resten af kommunen ikke kunne overleve eller have interesse for andre, ville man forlange erstatning! I øvrigt ville Frederiksberg ikke kunne løse Sorøs arealproblemer, underforstået Frederiksberg var udbygget i sig selv. Heller ikke en total sammenlægning af Lyngbe med Sorø var ønskelig. Desuden var der geografisk ingen sammenhæng mellem Frederiksberg og Sorø. Det er sandt nok, at sø, sump og skov adskilte (og adskiller) hovedbyen og forstaden, men en uoverstigelig barriere danner naturen vel ligefrem ikke, og synspunktet blev som antydning heller ikke delt af de højere instanser.

Erstatning var nok ikke et begreb, man opererede med i juraen i forbindelse med kommunesammenlægningsbestemmelserne, men som det kan ses af delingen af Fjenneslev kommune (jfr. nedenfor), kunne en geografisk deling af en kommune ledes af økonomiske opgørelser og et slutregnskab. Knaps trussel var således ikke helt urealistisk.

Ejnar Jørgensen fra Pedersborg hævdede, at de kunne klare sig selv, og afslørede i den forbindelse overfor pressen, at de havde afvist tilnærmelser fra Kindertoft.

(Denne lille sognekommune søgte da ind i fællesskabet i Vestermose kommune, som blev oprettet pr. 1. april 1966).

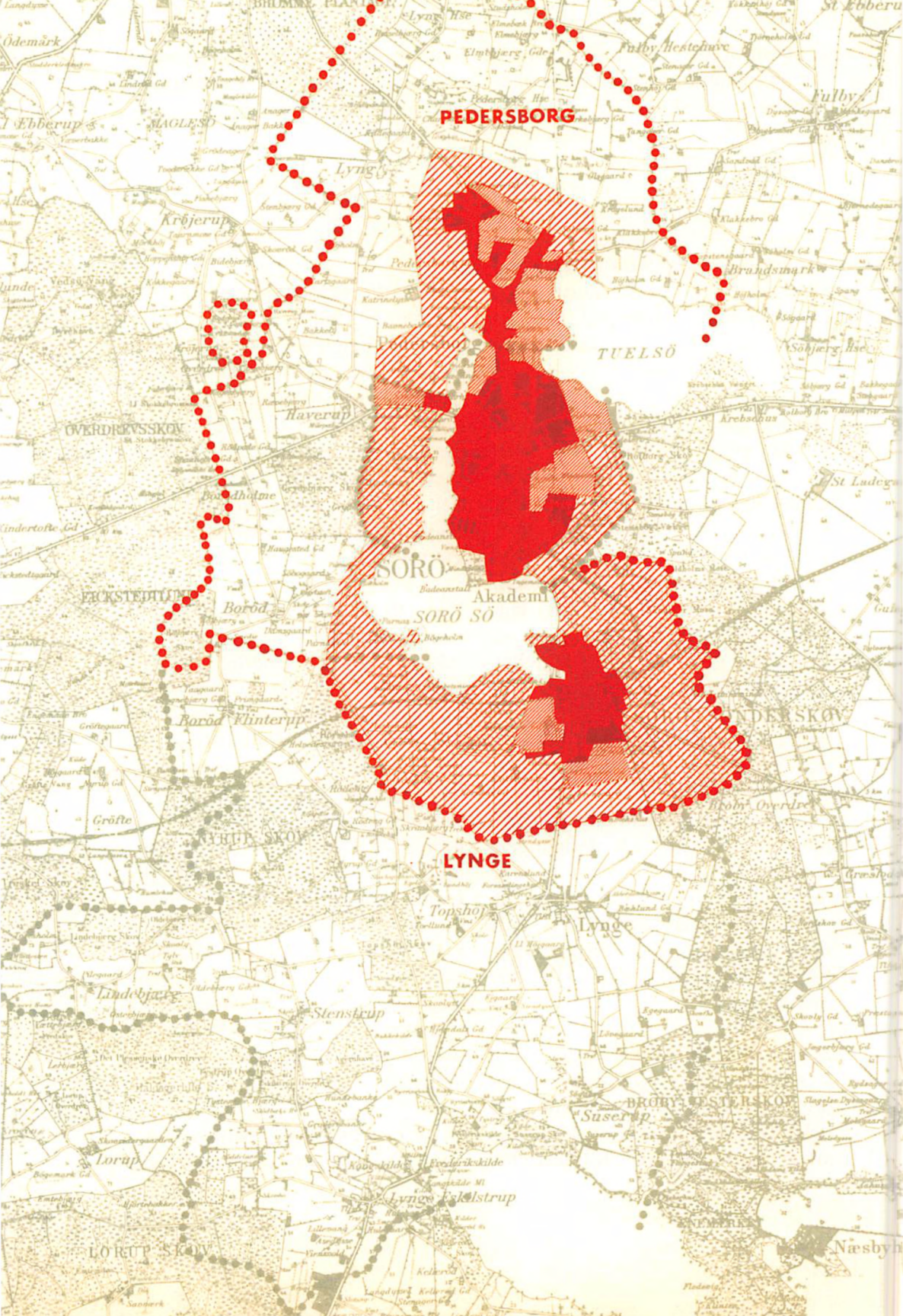
Dagbladet bragte dagen efter den passende overskrift: "*Sorøs grænser udvides ikke i denne omgang*".

Købstadforeningens forslag november 1965

Som en magtfuld interesseorganisation havde Den danske Købstadforening, som Sorø naturligvis var medlem af, fulgt og kommenteret sammenlægningsdebatten løbende, men i sommeren 1965 stod den bag en selvstændig undersøgelse: "Købstadkommunernes fremtidige grænser".

Ved offentliggørelsen af den sidst i november 1965 hæftede man sig lokalt naturligvis i særlig grad ved tanker om Sorø-områdets fremtid. Til dels afvigende fra Sorø amts og kommunallovkommissionens holdning i 1963 anså købstadforeningen det nu for det eneste fornuftige, at hele Pedersborg kommune (og ikke bare Pedersborg by) og den nordligste del af Lyngbe (lig Frederiksberg og en bræmme langs søen mod Borød) blev lagt sammen med Sorø. Med andre ord: Købstadforeningen bakkede op om det standpunkt, som købstaden Sorø selv havde indtaget i det mindste siden foråret 1964, men det kunne jo næppe undre nogen.

Hvad der derimod åbenbart forekom omverdenen overraskende i

PEDERSBORG

TUELSØ

SORØ

Akademi

SORØ SØ

LYNGBY

Ødemærk

Ebberup

MAGLESØ

Lyng

Krojerup

Fulby Hestehave

Fulby

OVERDRÆVSSKOV

Haverup

VEKSTEDTLUND

Borød

Borød Kinterup

Grøfte

YHED SKOV

Lundehjæ

Stenstrup

Lyngby

Lorup

Suserup

LORUP SKOV

Lunge Jakstrup

Næsby

rapporten, var en befolkningsprognose, som sagde, at Sorø, Pedersborg og nordlige del af Lynges pr. år 2000 ville blive et byområde med i alt 17.000 indbyggere - hvis Sorø altså fik de fornødne arealer stillet til rådighed.

Lynges og Vester Broby yder modspil

Det købstadsvenlige udspil dumpede lige ned midt i diskussionen om dannelsen af en ny Lynges-Broby kommune. Ministeren holdt foreløbig fast i afvisningen, kunne man erfare i pressen. Han havde to gode grunde: Sorøs udviklingsmuligheder skulle ikke fastlåses, og Sorø havde tilbudt at få Marstal-status, d.v.s. at skolevæsenet kunne lægges ind under amtets skoledirektion.

Både Knap og sognerådsformanden i Vester Broby, gdr. Valdemar Johannesen (V) udtrykte forbløffelse over ministerens vedvarende modstand mod sammenlægning.

I december 1965 gik Sorø amt ind i sagen - på Lynges og Vester Brobys side. Repræsentanter for disse to sognekommuner havde efterfølgende, den 17. december 1965, et møde hos Hans Hækkerup, og Sorø byråd udtrykte i skrivelse af 18. december 1965 en vis accept af

en ny kommune, når blot den ikke hængte den videre udvikling i området.

Det synes at have tørt fronterne op, idet Hækkerup gav sig, men ikke ubetinget. Han var nu ikke længere imod en sammenlægning af Lynges og Vester Broby, men ville tillade den på den betingelse, at den kommunale nyskabelse ikke traf dispositioner, som på længere sigt (og her har ministeren utvivlsomt haft 1970 som sluttidspunkt i tankerne) kunne umuliggøre en større Sorø-kommune, og dette, som ministeren gjorde gældende i skrivelse af 29. december 1965, tog Sorø byråd til efterretning på sit møde i januar 1966, idet borgmesteren formentlig til irritation for især Lynges benyttede lejligheden til at gentage, at Pedersborg kommune og Frederiksberg skoledistrikt burde lægges sammen med Sorø.

Indenrigsministeren anmodede samtidigt Slaglille-Bjernede kommune om at tilslutte sig den ny kommune med Alsted-Fjenneslev, Gyrstinge og Bringstrup-Sigersted fra 1. april 1966, men sognerådet ville se tiden an²⁴.

Den 1. april 1966 så den frivillige og af indenrigsministeren approve-

Forstørret udsnit af Den danske Købstadsforenings forslag fra november 1965, iflg. hvilket Sorø købstadskommune skulle udvides med hele Pedersborg kommune og dele af Lynges kommune; det er den rødprykkede linje på kortet, der markerer afgrænsningen af en ny Sorø storkommune, sådan som købstadernes egen organisation tænkte sig fremtiden. Kortet er trykt på s. 157 i bd. 2 af Købstadkommunernes fremtidige grænser, udg. af Den danske Købstadsforening 1965.

rede kommunesammenlægning syd for Sorø dagens lys under navnet Lyng-Broby kommune.

I 1967 fortsat lokal debat, men stadig ingen intern dialog

I sin nyårsudtalelse for 1967 afslørede Carlsen et nyt tiltag, nemlig at man ville kontakte Sorø amt m.h.p. forhandlinger om sammenlægninger. Han sagde desuden: *"...vi regner med, at Sorø - om ikke med andre - så dog bliver sammenlagt med Pedersborg...Vi vil meget gerne have Lyng-Broby med i en sådan sammenlægning, men det sker nok ikke frivilligt fra den side. Derimod har Bromme kommune udtrykt ønske om at komme med."*²⁵

Den lille kommune Bromme kunne vælge at gå til flere sider. Den kunne således være gået sammen med Kindertofte kommune ind i den ny store landkommune, som begyndte at aftegne sig mellem Sorø og Slagelse, hvilket tilhørsforhold kom på tale så tidligt som i januar 1964, men Vestermose kommune, som kommunen neutralt blev kaldt, blev en realitet pr. 1. april 1966 uden Brommes deltagelse, for Bromme kommune tøvede med afgørelsen af, hvilken side den skulle hælde sit hoved til. En overgang forlød det, at den endda overvejede en Stenlille-løsning²⁶, men Bromme var dog efterhånden indstillet på at søge mod Sorø.

De politiske partiers lokale generalforsamlinger i foråret 1967 blev præget af det store, aktuelle spørgsmål.

Således kom der på et møde i Pedersborg Venstrevælgerforening et spørgsmål om sammenlægning fra forsamlingen: Har sognerådet ændret opfattelse med henblik på kommunesammenlægning? Sognefoged Frederik Nielsen svarede: Vi har måske noget, vi nok vil have ordnet, inden vi går ind i en sammenlægning. Købmand Albert Pedersen supplerede: Vi har bl.a. opfordret Sorø kommune til at gå ind i vort byplanudvalg, og vi stræber efter ikke at foretage noget, der kan vanskeliggøre en fremtidig sammenlægning - en klar hentydning til problematikken omkring dannelsen af Lyng-Broby kommune²⁷.

Om ikke før, så blev det nu klart, at i al fald Venstre i Pedersborg var rimelig positiv overfor sammenlægningstanken. Men socialdemokraterne, som havde flertallet, var til gengæld ganske meget imod.

På Lyng-Broby socialdemokratiske forenings generalforsamling var Knap ikke et øjeblik i tvivl: Vi er økonomisk bæredygtige fremover. Lyng-Broby kommune kan fortsætte som selvstændig kommune²⁸.

Skolekommissionens formand i Lyng-Broby kommune, skovfoged Børge Rasmussen (K) plæderede for een ny skole, også selv om kommunen måtte blive sammenlagt med andre: "Vi har flere børn, end Sorø kan magte...Se bare på pavillonbyen derinde."²⁹

Skoleinitiativet i Lyng kommune

var meget alvorligt ment og blev forfægtet i de følgende år med stor nidkærhed af kommunen, også da sammenlægningen med Sorø blev besluttet, og da den senere blev ført ud i livet, kæmpede de, der var valgt fra Lyng og Vester Broby sogne, indædt videre for sagen.

Kommunalinddelingsloven af 3. juni 1967 - skriften på væggen

Med loven om revision af den kommunale inddeling af 3. juni 1967 blev det konfirmeret, som længe havde været kommunallovkommissionens ønske, nemlig at *“den kommunale inddeling omkring byerne skal fastlægges således, at bysamfund, der er beliggende i flere kommuner, men som må betragtes som samhørende, normalt kommer til at ligge i samme kommune”*.

Det var som sød musik i Sorø-folks øren, og at det ikke bare var blide toner fra statens side, gjorde Hans Hækkerup hurtigt klart ved på et møde i Sorø at understrege, at der ville komme et diktat for Sorø-området, hvis man ikke frivilligt gik ind for den af staten ønskede sammenlægning.

Borgmester Carlsen tog udfordringen op ved at foreslå et lokalt møde om sagen til efteråret, og Sorø ville søge at få det i stand, hvis ikke andre ville, men forslaget blev mødt med lunkenhed fra i det mindste Knaps side - han ville afvente situationen³⁰.

Man kunne dog ikke som katten blive ved med at gå rundt om den

varme grød. Det afgørende skub til en direkte, lokal dialog, kom dog oppefra.

Nyt udspil fra amtet i december 1967

Dels kom Sorø amt den 6. december 1967 med en ny skitse for kommuneinddelingen, og dels var den ny kommunalreformkommission, der erstattede kommunallovkommissionen, kommet på banen. Den tog rundt i landet for at foretage drøftelser direkte med de lokale parter og bistå dem i den videre proces. Den 11. januar 1968 skulle turen komme til Sorø-området.

Men nu tilbage til amtets forslag nye forslag til kommuneinddeling. Tiden var løbet fra skitsen fra 1963, for man var begyndt at operere med en mindstestørrelse på 5.-6.000 indbyggere for en bæredygtig kommune, og i inddelingsloven af 3. juni 1967 stilledes der krav om, at samhørende bysamfund også skulle udgøre en administrativ enhed.

For Sorø-områdets vedkommende pegede kortskitsen på en sammenlægning af ikke blot Pedersborg, Lyng og Bromme kommuner med Sorø kommune, som det et stykke tid havde været gjort gældende, men også af Slaglille-Bjernede kommuner samt Alsted og Fjenneslev sogne. Her gik amtet videre, end selv Købstadforeningen havde gjort det.

Trods nyhederne blev skitsen ikke vendt og drejet mange gange, men

til at slå fast, at deres kommune foretrak at fortsætte på selvstændigt grundlag, men man ville dog gerne deltage i det af Sorø byråd indkaldte møde³¹.

Et enigt byråd i Sorø vedtog den 10. januar 1968 på et ekstraordinært, lukket byrådsmøde under henvisning til byrådets skrivelse af 18. december 1965 og indenrigsministerens skrivelse af 29. december 1965 at gå ind for amtets skitse, men også - som noget helt nyt - at udtrykke positiv holdning til sammenlægning af Alsted-Fjenneslev fra Fjenneslev kommune og Kinderthofte fra Vestermose kommune med Sorø kommune, hvis disse sognekommuner ikke kunne bestå³².

Ja'et til Alsted-Fjenneslev kan meget vel tages som udtryk for indflydelse fra amtsskitserne, men ulogisk kan det virke, at Slaglille-Bjernede, som amtet også gerne lagde til Sorø, og som Sorø, som vi straks skal se, på samme tid gerne inviterede til dialog, ikke var med på Sorøs officielle ønskeseddel, men det hang vel sådan sammen, at det på den tid var kendt, at Slaglille-Bjernede havde vist lyst til at lægge sig sammen med Fjenneslev kommune, hvis denne overlevede.

Reformkommissionen på besøg i Sorø

Kommissionen koncentrerede sig sidst på året omkring de særlige, udviklede forhold, der rådede i Sorø-området, men de lokale meningstilkendegivelser virkede i

den grad forstemmende på kommissionens medlemmer og medarbejdere, at den foretog et vistnok meget uortodokst skridt: den kontaktede Sorøs borgmester direkte for at få ham til at løse den gordiske knude.

Denne fremgangsmåde afslørede Carlsen selv ved det nedenfor omhandlede møde, men den blev ikke refereret af pressen dengang og er vel i dag ukendt for alle. Historien er bevaret i et manuskript til den velkomsttale, Carlsen skulle holde på nævnte møde. Han siger her:

“Jeg kom hjem mandag den 20. november (1967, forf.), Kæmneren meddelte mig samme aften, at 2 herrer fra Kommunalreformkommissionen ønskede møde med mig tirsdag den 21. kl. 14 - altså dagen efter - og kun med mig - hvilket blev stærkt pointeret.

Under mødet opfordrede fuldmægtig Tornøe og sekretær Hegner mig personligt til at kontakte omegnens sognerådsmænd for herigennem at drøfte eventuelle sammenlægninger, men aldeles frivillige!!.

Man håbede, at jeg kunne opnå så megen enighed - at jeg, når kommissionen kommer, kan forelægge den et endeligt sammenlægningsforslag, udarbejdet ad frivillighedens vej!”

Denne henvendelse oppefra bevirkede, at Carlsen den 24. november 1967 indkaldte repræsentanter for sognerådene i Pedersborg, Lyng-

Broby, Bromme og Slaglille-Bjernede til et møde i Sorø den 14. december samme år, men på grund af afbud fra Pedersborg sogneråd, der skulle holde sognerådsmøde samme dato, blev et nyt møde berammet til den 4. januar 1968

32a.

En ny situation opstod, da Carlsen den 14. og 15. december kunne læse om de klare afvisninger fra hhv. Pedersborg og Lyng-Broby af amtsskitsen, og han derfor ikke længere havde tiltro til, at det påtænkte fællesmøde kunne føre noget positivt med sig, i al fald ikke noget, der lignede tilsagn om frivillig sammenlægning. Følgelig aflyste han det.

Så greb Slaglille-Bjernerdes sognerådsformand, godsejer Erich Steenberg ind og bad om gennemførelse af mødet, og den 23. december indkaldte Carlsen igen til møde den 4. januar 1968 - man må have undret sig rundt omkring denne jul.

På dette tidspunkt var også den officielle indbydelse fra kommunalreformkommissionen til kommunerne i Sorø-området til et møde i Sorø den 11. januar 1968 kommet.

Lokalt formøde på Hotel Postgården

Meningen fra Sorøs side med mødet den 4. januar 1968 var "*drøftelse af spørgsmålet om sammenlægning i forbindelse med Sorø by*" (cit. fra indkaldelsen af 24. november 1967), eller som Carlsen udtrykte det på selve mødet: "*Vil kommunerne indgå*

en frivillig sammenlægning med Sorø?" Senere formuleredes formålet som dette "*at høre omegnskommunernes principielle stilling til sammenlægning med Sorø*" (cit. efter byrådsprotokol).

Om det var hensigtsmæssigt af Carlsen at røbe, at han var "sendt i byen" af kommissionen, skal være usagt. På den anden side lagde Carlsen ikke tingene frem på ultimativ vis, sådan som politikere i Pedersborg og Lyng-Broby senere fremstillede det; de var blot bange for, at bordet fangede.

Carlsen sagde således i sin velkomsttale: "*...lad os nu ganske lidenskabsløst drøfte vore foreliggende problemer uden at skæve til personlige, økonomiske eller politiske interesser. Det er ganske umuligt her at drøfte løfter m.m. Det må komme siden.*"

Det vil være synd at sige, at dette ret beset blide oplæg blev modtaget vel af forsamlingen som helhed - dertil var og blev opfattelserne for forskellige.

Bromme kunne fuldt ud tilslutte sig tanken om sammenlægning under forudsætning af, at også Pedersborg gik med. Slaglille-Bjernerde havde ikke nogen færdig holdning til spørgsmålet, hvorimod både Pedersborg og Lyng-Broby gik direkte imod sammenlægning, idet de mente, at de kunne klare sig selv.

Som Dagbladet skrev ordret af efter

kæmnerens pressemeddelelse, var det et resultat, der for så vidt var kendt på forhånd³³. Carlsen havde gjort et forsøg på at skabe en virkelig dialog, men han mislykkedes med sit forehavende - et dårligt varsel om fremtiden.

Mødet med kommissionen på Amtsgården

På baggrund af disse aktuelle, fra hinanden meget afvigende synspunkter mødte reformkommissionen op i amtsrådssalen på Amtsgården i Sorø den 11. januar 1968 for at tale med personerne bag: lokale kommunalpolitikere fra både Sorø, Pedersborg, Lyng-Broby, Bromme og Slaglille-Bjernede. Dog førtes forhandlingerne således, at man først snakkede med Sorøs delegation (kasse- og regnskabsudvalget samt kæmneren) i enrum og derpå med oplandskommunerne i samlet flok.

Hvad Sorø sagde, ses ikke refereret lokalt, men for Carlsen var det næppe særlig rart at sidde overfor den kommission, som havde bedt ham sørge for et møde, der kunne munde ud i tilslutning til frivillig sammenlægning. Højest sandsynligt har købstaden blot bekræftet, at man var interesseret i sammenlægning med Bromme, Pedersborg og Lyng-Broby, formentlig også med en vis åbenhed overfor tanken om inddragelse af Slaglille-Bjernede.

Ved foretrædet for kommissionen tydeliggjorde Slaglille-Bjernede, at deres holdning afhang af, om Fjen-

neslev kommune kunne anerkendes som "bæredygtig", et nøgleord i reformdebatten.

Lyng-Broby begrundede sin modvilje med, at man ikke kunne se, at Frederiksberg var som en forstad til Sorø, men for dem at se var Frederiksberg Lyng-Brobys kommunes bærende bymæssige bebyggelse. Også de geografiske forhold talte imod sammenlægning, gentog man og bestred dermed, at § 3 i kommunaloven fra juni 1967, der taler om "samhørende bysamfund", kunne finde anvendelse i dette tilfælde.

Bromme bekræftede sin interesse i at lægges sammen med Sorø, hvis Pedersborg vel at mærke ville med, men det var stadigvæk ikke Pedersborgs ønske³⁴.

Kommissionen spiller ud.

Reaktionerne

Efter at have lyttet til kommunernes til dels meget modsatrettede standpunkter nåede kommissionen forholdsvis hurtigt, frem til den foreløbige konklusion, at der skulle stræbes efter en storkommune, omfattende Sorø, Lyng-Broby, Pedersborg og Bromme kommuner. Måske kunne også noget af Vestermose kommune (= Kindertofte) gå til Sorø, hvorimod Slaglille-Bjernede kommune ikke var blevet behandlet.

Kommissionen foreslog, at Sorø tog initiativet til forhandlinger i et arbejdsudvalg om sammenlægning med 2-4 repræsentanter fra hver

af de pågældende kommuner. Forhandlingerne skulle føre frem til enighed om vilkårene for forslaget gennemførelse. Fristen blev sat til 1. maj 68³⁵.

Allerede den 1. februar 1968 skrev Sorø kommune til de øvrige kommuner med anmodning om udpeging af 2-4 repræsentanter fra hver til arbejdsudvalget.

Sorø byråd kunne kun tilslutte sig kommissionens forslag og tiltrådte det eenstemmigt ved sit førstkomende byrådsmøde. Under debatten erklærede borgmesteren sig meget forhandlingsvenlig over for de andre kommuner, men de ønskede ikke at tale med Sorø igen.

Ved samme møde udøvede byrådet drilleri overfor Pedersborg kommune, der havde planer om en ny børnehave i Pedersborg, men byrådet sagde nu nej til Pedersborgs forslag om en deling af udgifter - sagen måtte afvente sammenlægningen! Pedersborg tog dog Sorøs afslag i stiv arm og ville afholde licitation så hurtigt som muligt - Sorøs penge betød åbenbart mindre³⁶.

Skulle nogen dengang mene, at modstanderne af sammenlægning med det seneste kommissionsudspil var gjort møre, tog man fejl.

Pedersborg sogneråd ville ikke høre tale om den foreslåede storkommune og klargjorde nu sin modstand. Sognerådsformanden Gerner Larsen fandt nemlig, at det var en

forkert opfattelse, at Sorø skulle være udbygget, for der var både Tuelsborgjorden og Fægangsjorden tilbage, og, føjede han spydigt til, "*med den fart, Sorø har på, er der nok lidt tid at løbe på*", og det kunne være sandt nok (Tuelsborgjorden blev ikke færdigudbygget før ind i 1970'erne).

Dog var modstanden i dette sogneråd ikke så udbredt endda. Som vi har set det, var Venstre ret åben overfor en sammenlægning med Sorø, og da de afgørende beslutninger nu skulle træffes, gik en af partiets tre repræsentanter, Else Lawaetz, direkte imod ved afstemningen. Hun troede ikke på Pedersborg-Bromme-modellen, som flertallet gjorde; der ville være for få indbyggere, underforstået en sådan kommune ville ikke være bæredygtig. De andre repræsentanter for partiet, Fr. Nielsen og Albert Pedersen, stemte imod kommissionens forslag sammen med de fire socialdemokrater.

Modstanderne påpegede i svaret til kommissionen, vedtaget med samme stemmefordeling, at kommunen var ved at udvikle sig stærkt både med hensyn til nye boliger og mere industri, sådan at kommunen i løbet af få år kunne komme op på 6.-9.000 indbyggere (iflg. intentionerne i reformen skulle en kommune fremover helst have min. 6.000 indbyggere for at kunne stå på egne ben), men man var dog ikke afvisende overfor sammenlægning på et senere tidspunkt, og

sognerådet anmodede kommissionen om at udskyde den påtænkte sammenlægning til 1. april 1974. Foreløbig ville en ny kommune, bestående af Pedersborg og Bromme, være en god løsning, mente flertallet. Else Lawaetz opponerede i en mindretalsudtalelse mod flertallets synspunkter.

Hvad angår udpegning af repræsentanter til arbejdsudvalget, synes spørgsmålet ikke at være blevet drøftet i sognerådet, men alligevel sendte formanden den 25. marts 1968 et lille brev til Sorø byråd, om at det ikke havde nogen interesse for sognerådet³⁷.

Lynge-Brobys holdning var uforandret den, at deres ret nye kommune skulle opretholdes som selvstændig kommune. Det var man enig om på sognerådsmødet den 14. februar, men da tre medlemmer var fraværende, blev sagen genoptaget på næste møde, uden at det ændrede noget ved sagen. Det var således et helt enigt sogneråd, der sendte kommissionen et nej til dens forslag.

Hvad mere er: sognerådet ville end ikke deltage i forhandlinger i arbejdsudvalget. Her var meningene dog delte. Der var dem, der til en begyndelse mente, at deltagelse i forhandlingerne kunne medføre fordele for Lynge-Broby, hvorved, kan man sige, de i grunden alligevel ikke var så principielt uenige i kommissionens forslag, men i den sidste ende vedtog sognerådet i eenstem-

mighed at holde sig helt væk fra udvalget, især fordi borgmester Carlsen ved mødet den 4. januar 1968 ifølge dem havde stillet sagen op som et spørgsmål om enten ja eller nej til sammenlægning, så der ikke var så meget at forhandle om.

Et afslag blev sendt den 23. marts 1968 under henvisning til sognerådets modstand mod sammenlægningstanken, og fordi der allerede den 4. januar 1968 havde været afholdt et møde i sagen (sic!)³⁸.

Bromme så anderledes positivt på sagen: Det er den eneste mulighed for Bromme kommune, sagde man og nedsatte en tremandsdelegation med sognerådsformand Poul Hansen i spidsen til forhandling om sammenlægning med Sorø. Pedersborg havde i øvrigt på sit nylige sognerådsmøde ventileret sammenlægning med Bromme og udskydelse af sammenlægning med Sorø indtil 1974, men Bromme havde ikke hørt noget officielt, så de undrede sig nok en kende³⁹.

Sorø kunne ikke gøre så meget andet, end at tage alt dette til efterretning og lade arbejdsudvalget være en dødfødt tanke, men mon ikke byrådsmedlemmerne var ret knotte på de to negativt indstillede oplandskommuner over denne mærkelige form for boykot?⁴⁰

Det var i virkeligheden en tom demonstration, for nu ville kommissionen ikke kunne have noget andet valg end at gennemtrumfe

sammenlægning ved diktat, som dog også skulle følges op af lokale forhandlinger, men her kunne ingen undslå sig. Og troede modstanderne som flertallet i Pedersborg, at de kunne udskyde afgørelsen i flere år, tog de fejl.

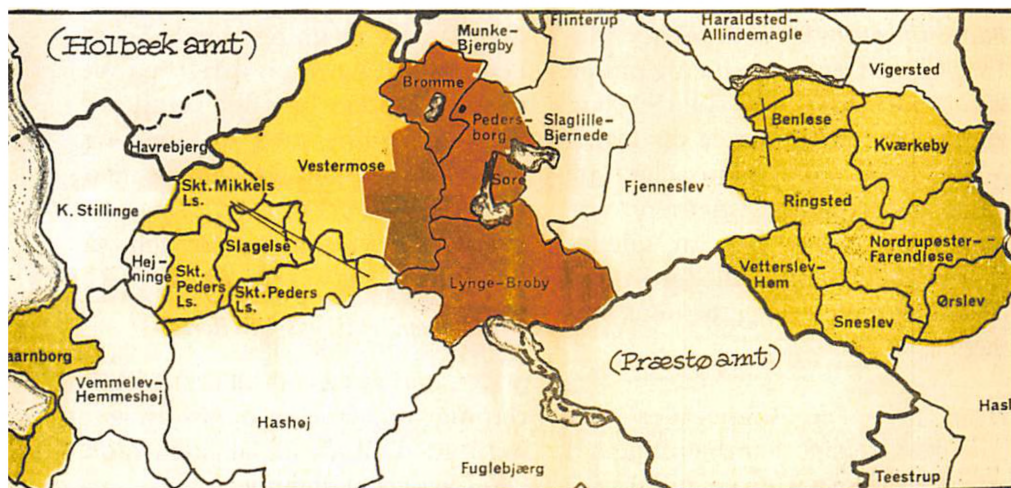
Sorø byråd arbejdede ufortrødent videre med sin egen tilbagemelding til kommissionen, og et positivt svar blev eenstemmigt vedtaget på byrådsmødet april 1968. I denne forbindelse lagde Sorø billet ind på Kindertoft sogn ved en nedlæggelse af Vestermose kommune⁴¹.

Det må her indskydes, som landspolitisk baggrund for det videre forløb af kommunalreformarbejdet, at lan-

det efter flere års socialdemokratisk styre den 2. februar 1968 fik en ny VKR-regering, hvis indenrigsminister var den konservative Poul Sørensen.

Reformkommissionen skærer igennem

Reformkommissionen indstillede endeligt i skrivelse af 25. juni 1968 til indenrigsministeriet med kopi til Sorø m.v., at der gennemførtes en sammenlægning af Lyng-Bromby, Pedersborg og Bromme kommuner med Sorø kommune, men også "den østlige del af Vestermose kommune - eventuelt hele Kindertoft sogn" anbefalede overdraget til den ny Sorø kommune, hvis Vestermose kommune blev lagt sammen med

Kommunalreformkommissionens forslag af 25. juni 1968 afveg fra Sorø amts skitse fra året på flere punkter. Stadigvæk skulle så vel Bromme, Pedersborg som Lyng-Bromby kommuner integreres med Sorø kommune, men nu var Slaglille-Bjernede kommune og Alsted og Fjenneslev sogne i Fjenneslev kommune ladet ude af betragtning. På den anden side blev Kindertoft sogn, uden markering af grænsen mod vest, men med samme tegltrøde farve som resten, lagt til Sorø. Knap to år før deadline var brikerne ikke lagt helt rigtigt på plads endnu! Gengivelse i udsnit efter forsidesideartikel i Dagbladet den 26. juni 1968. (I billedteksten til kortgengivelsen løb Dagbladet sur i det og kaldte det "Kommunallovkommissionens forslag". Ja, de begreber).

Slagelse kommune, og man i så fald lokalt kunne opnå enighed herom. Slaglille-Bjernede kommune nævntes slet ikke, lige så lidt som Alsted og Fjenneslev sogne blev bragt på bane.

Indenrigsministeren følger kommissionen

Indenrigsministeriet traf endegyldig beslutning i den årelange sag den 30. juli 1968, idet ministeren for området valgte at følge kommissionens indstilling, *“hvorefter der sker en sammenlægning af Lyng-Brobj, Pedersborg og Bromme kommuner med Sorø kommune”* med virkning fra 1. april 1970⁴².

De uofficielle reaktioner

Borgmester Carlsen forventede forhandlinger om spørgsmål som grundskyldspromille, dækningsafgift og byrådets størrelse, men ikke vedr. økonomi, og han var parat til at inddrage Slaglille-Bjernede i dem.

Gerner Larsen reagerede umiddelbart på følgende sure, men samtidig lidt forsonende måde: *“Vi kendte jo faktisk afgørelsen på forhånd...Vi kan beklage den, men må tage den til efterretning...Jeg beklager først og fremmest, at afgørelsen betyder en svækkelse af folkestyret. Hvad sker der, når Pedersborg kommer til Sorø? Vi har i øjeblikket syv sognerådsmedlemmer, men i Sorø byråd får vi måske kun to. Den kontakt, vi har i dag til den enkelte borger, går sig en tur. Men det er helt sikkert, at vi er positivt indstillet over for de forhandlinger, der nu må komme.”*

Ingv. Knap ønskede endnu ikke at udtale sig. Afgørelsen var vist for bitter en pille at sluge for denne den mest inkarnerede modstander af alle⁴³.

De officielle reaktioner

Bromme var helt tilfreds: det var den eneste mulighed for dem, og sognerådet i Pedersborg tog den 8. august - trods Gerner Larsens vrede - indenrigsministeriets meddelelse til efterretning⁴⁴.

Lyng-Brobj sogneråd erkendte også, at slaget var tabt. Det tog sagen til efterretning og ville opgivende *“afvente kommunalreformkommissionens meddelelse om vilkårene for sammenlægningen”*.

Vi har raset færdig, var man enig om at sige rundt om bordet, men der faldt dog knubbede ord om forholdet til Sorø; arbejdsmand Viktor Christensen (S) sagde ironisk: *“...vi må jo have noget godt i vente, for efter hvad viceborgmesteren i Sorø (Hildebrandt, forf.) siger, har de faciliteter, vi ikke har.”*⁴⁵

Byrådet i Sorø behøvede nu heller ikke andet at tage sagen til efterretning, for for dem var resultatet en stor sejr, så mon ikke man efter mødet har skålet på resultatet? Det skulle dog snart vise sig at være en dyrekøbt sejr⁴⁶.

Strid om Kindertofte

Det var en strid, som på en måde blev udløst som følge af reformkommissionens holdning, som den kom

frem i januar og igen i juni 1968, og som den d. 25. oktober 1968 fulgte op på ved at sende en skrivelse direkte til Vestermose kommune med henblik på forhandling om eventuel deling.

Herefter blev der udsendt spørgeskemaer til beboerne i Kindertoftes sogn ang. deres tilhørsforhold fremover, og i Grøfte, som var en del af den gamle Kindertoftes kommune, var der *“stor tilslutning”* til ideen om at komme til Sorø. Nu drejede det sig om blot 53 indbyggere, så økonomisk var der ikke de store interesser knyttet til området. I resten af den gamle Kindertoftes kommune var der derimod *“stor tilslutning til Slagelse”*.

Det fik Vestermose kommune til den 15. november 1968 at skrive til reformkommissionen med kopi til Fællesudvalget i Sorø, at for deres skyld kunne Sorø kommune få Grøfte-området, mens resten af den gamle Kindertoftes kommune skulle gå til Slagelse, og ville Sorø ikke acceptere det, burde hele Vestermose kommune sammenlægges med Slagelse kommune, sagde sognerådet. Et enigt byråd i Sorø besluttede imidlertid at svare, at man ønskede hele den gamle Kindertoftes kommune ind under Sorø. Pr. 8. december havde også Bromme sagt ja til Kindertoftes¹⁷.

Pedersborg kommune ønskede derimod ikke at få Kindertoftes sogn eller bare dele af det med. Else

Lawaetz var dog for Grøftes sammenlægning med Sorø¹⁸.

For en gangs skyld var der usædvanlig enighed mellem Lyng-Broby sogneråd og byrådet i Sorø, da sognerådet den 28. november 1968 skulle tage stilling til Grøfte-områdets fremtid. Det burde overføres til Sorø; ja efter yderligere forhandling vedtog man, at hele Kindertoftes sogn skulle lægges sammen med Sorø.

Dagbladet fastslog dog herefter, at Kindertoftes næppe ville komme til at høre til Sorø, når der var uenighed om det, og det fik avisen ganske ret i¹⁹.

Mens slaget om Kindertoftes gik videre, var et lokalt baseret udvalg til forberedelse af den store sammenlægning begyndt at virke.

Tvungen dialog i Fællesudvalget - formandsposten besættes af Lyng-Broby

I en skrivelse fra reformkommissionen af 25. oktober 1968 vedr. sammenlægningen af Sorø, Lyng-Broby, Pedersborg og Bromme kommuner blev disse anmodet om at komme med forslag til vilkårene for sammenlægning senest den 15. januar 1969.

Spørgsmål til debat var kommunens navn, byrådets størrelse, den kommunale administration, ejendoms-skatter, grundskyld, dækningsafgift m.m. Der fulgte et spørgeskema

med fra indenrigsministeriet på i alt 28 punkter.

Til den ende skulle der nedsættes et fællesudvalg, af andre kaldet sammenlægningsudvalg, med tre repræsentanter fra hver berørt kommune, altså i alt bestående af 12 medlemmer⁵⁰.

Efter et orienterende møde om det kommende fællesudvalg og dets opgaver kunne det samles første gang officielt den 18. november 1968. Det vigtigste punkt på dette møde var konstituering, og her skete der ikke så lidt af en sensation: Sognerådsformand Ingvar Knap blev valgt som formand ved et kampvalg. Den anden kandidat og vel på forhånd regnet som favorit var Sorøs borgmester Mogens A. Carlsen, men han trak det korteste strå med 5 stemmer mod 7 til Knap.

Ser man på gruppen af kommunale repræsentanter, der deltog i mødet, er det måske muligt at regne ud, hvordan dette overraskende resultat kom i stand.

Fra Sorø deltog udover Carlsen Hildebrandt og Carl Jørgensen (S), som begge har stemt på Sorøs førstemand. Lyng-Brobys udvalgsmedlemmer var udover Knap Ejgil Petersen (V) og Viktor Christensen (S), og disse to har næppe støttet nogen anden end Knap.

Der, hvor de udslagsgivende stemmer skal søges, er i delegationerne fra hhv. Pedersborg og Bromme.

Fra Pedersborg kom Gerner Larsen, Arne Larsen (S) og Else Lawaetz, af hvilke de to første må have stemt på Knap, mens den sidste uden al tvivl har givet Carlsen sin stemme.

Derfor kan man i dette tilbageblik sige, at det på en måde var Bromme-folkene, der fik det helt afgørende ord. Bromme sendte sognerådsformanden Poul Hansen, Kryger Henriksen og Inger Rasmussen (alle Borgerlisten). Her er det til gengæld vanskeligt at udpege de to, der efter denne opgørelse må have stemt på Knap, og den enlige, der stemte på Carlsen.

Da kommunesekretær Erik Nielsen, Lyng-Broby kommune, samtidig blev udvalgets sekretær, var hele forløbet noget af en triumf for Lyng-Broby.- Man kan levende forestille sig den trykkede stemning hos de soranske byrådsmedlemmer; ikke mindst Carlsen er sikkert blevet temmelig stram i betrækket. De blev endda slået på hjemmebane, idet mødet fandt sted på Sorø rådhus, men Carlsen var, som det snart skal skildres her, dog ikke helt slået ud.

Det er svært at bortforklare, at afstemningen var et nederlag for Sorø og i grunden en mistillidsreklæring til Carlsen og hans måde at håndtere sammenlægningssagen på. På den anden side var der iblandt flertallet også kræfter, som havde redet deres kæpheste og fortsat ville gøre det, som vi skal se.

Den nyvalgte formand erkendte, at han tidligere havde været modstander af sammenlægningen, men ville nu have det bedste ud af det. Det var en opfordring til samarbejde, og i al fald var der ingen problemer i navngivningen af den kommende storkommune; den skulle slet og ret hedde Sorø. Desuden opnåedes der enighed om, at byrådet skulle bestå af 15 medlemmer⁵¹.

Blandt de andre sager, der var på dagsordenen for det første møde, var spørgsmål om administrative funktioner, personaleforhold, ejendomsskatter, grundskyld og dækningsbidrag, men også sagen med Kindertofte sogn kom på bordet, men denne sag døde som nævnt hurtigt ud. Til gengæld opstod der en anden sammenlægnings sag.

Slaglille-Bjernede kommune vågner op til dåd

Efter at have lurpasset et stykke tid kunne kommunen øst for Sorø nu se, at der var grøde i sammenlutningstanken i dette område. Dette var vel baggrunden for et ekstraordinært sognerådsmøde, hvor et stort flertal på otte stemte for Sorø-løsningen, een imod, og to tilkendegav, at de ville bevare deres kommune.

Imidlertid forholdt det sig sådan, at en frivillig sammenlægning skulle godkendes af alle de andre berørte kommuner, som da også fik brev herom⁵². Reaktionen var meget forskellige.

Lynge-Broby sagde nej til optagelse af Slaglille-Bjernede, men beslutningen blev ikke truffet i enighed. Ved den skriftlige afstemning var der seks stemmer for og fire imod. Argumenterne for nej var, at Slaglille-Bjernesades sadlen om i sidste øjeblik ikke virkede troværdigt, og at Fjenneslev kommune havde slået til lyd for Slaglille-Bjernesades indlemmelse hos dem, og det skulle man så ikke blande sig i⁵³.

Derimod faldt Slaglille-Bjernede kommunes ansøgning i god jord i Sorø. Det var et enigt byråd, som her gik ind for den. Under debatten beklagede Carlsen endog Lynge-Brobys negative syn på sagen⁵⁴.

Også Pedersborg sogneråd gik imod Slaglille-Bjernesades ønske, men igen var der et mindretal for at imødekomme ansøgningen. Fem stemte imod, mens to (Lawaetz og Fr. Nielsen) var for⁵⁵.

Hermed syntes sagen at være tabt på gulvet, og Carlsen kunne ikke dy sig for i sin nytårsudtalelse at kritisere de to negativt indstillede kommuner for deres modvilje imod fællesskab med Slaglille-Bjernede⁵⁶.

Men der kom i det ny år hjælp oppefra. Det var Sorø amt, som gik ind i sagen ved at ville gå i brechen for Slaglille-Bjernesades kommunes ønske om sammenlægning med Sorø. Det havde amtet selv som anført slået til lyd for i december 1967, og nu besluttede amtsrådet sig for at tilskrive alle berørte

kommuner om sagen⁵⁷. I løbet af sommeren havnede sagen på reformkommissionens bord, og så skete der afgørende ting og sager.

Alsted og Fjenneslev sogne lægges til Sorø

Kommissionen begyndte nemlig at interessere sig for Slaglille-Bjernede kommunes nabokommune mod øst, altså Fjenneslev kommune, dannet 1. april 1966 ved en sammenslutning af sognene i Alsted, Fjenneslev, Gyrstinge, Sigersted og Bringstrup.

Fjenneslev kommune, der erfarede, at dens eksistens blev truet, kæmpede for at bevare sin selvstændighed⁵⁸, men forgæves.

Reformkommissionen mødtes den 25. juni 1969 for at finde frem til en afklaring. Man enedes her om at foreslå, at også Slaglille-Bjernede kommune og Alsted og Fjenneslev sogne af Fjenneslev kommune blev slået sammen med Sorø, hvorved kommissionen lagde sig helt på linje med Sorø amt. Dette blev meddelt kommunerne, der var med i fællesudvalget, i brev af 4. juli 1969 - og nu var alles reaktion positiv!

Pedersborg tog det til efterretning den 10. juli 1969; Lyng-Broby tiltrådte det den 12. august 1969, og Sorø tiltrådte ligeledes. Sorø kunne samtidig meddele kommissionen, at Fjenneslev kommune ikke havde ønsket at deltage i et møde for at forhandle om vilkår for sammenlægning, således at man ikke havde

kunnet opnå enighed om disse. Slaglille-Bjernede var ikke overraskende også stemt for kommissionens nye forslag⁵⁹.

På denne baggrund kunne kommissionen i et brev af 12. september 1969 ikke andet end fastholde sit forslag og indstille det til vedtagelse hos indenrigsministeren. Taber i dette spil blev altså Fjenneslev sogneråd, der fortsat ville have haft en landkommune mellem Sorø og Ringsted⁶⁰. Den 23. september 1969 bifaldt ministeren kommissionens indstilling.

Fjenneslev kommune skulle deles geografisk og økonomisk mellem Ringsted og Sorø, blev det fastslået i november 1969, men Sorø overtog dog først mod slutningen af 1971 sin part af værdierne i Fjenneslev kommune, nemlig 42 % af kommunens nettoformue på knapt 5 mill. kr., d.v.s. godt 2 mill. kr., og et kontantbeløb på godt 300.000 kr. fra Ringsted kommune ud fra en aftale om fordeling af aktiver og passiver⁶¹.

Vejledende afstemninger i Grøfte og på Det Plessenske Overdrev

Med afgørelsen og den endelige "bodeling" i Fjenneslev-sagen var den sidste større brik faldet på plads med hensyn til kommunesammenlægningerne i Sorø-området, men der var stadig et par mindre uløste spørgsmål, som faldt under begrebet finregulering af grænseområder, nemlig udover Grøfte også Det Plessenske Overdrev, hvis tilhørsforhold

var blevet bragt på bane i 1970. Det betød ikke så meget, at den store kommunesammenlægning var blevet etableret pr. 1. april 1970.

Overdrevet sorterede under Fuglebjerg kommune, men de geografiske forhold tilsagde, at det mest rimelige ville være en overflytning til Sorø. Det gik reformkommissionen i maj 1970 ind for, at man skulle se nærmere på ved at spørge beboerne om deres præferencer, og den samme procedure foreslog kommissionen også taget i brug i Grøfte, selv om der som nævnt var foretaget en udspørgning her i 1968. På Overdrevet var der 11 vælgere og i Grøfte 32.

På baggrund af en skrivelse af 21. maj 1970 fra kommissionen besluttede byrådet at lade økonomiudvalget undersøge, om beboerne i Grøfte (nu i Slagelse k) og på Det Plessenske Overdrev ønskede at tilhøre Sorø kommune⁶².

Flertal i Grøfte vil til Sorø, skrev Dagbladet optimistisk et par gange op til Sorø byråds møde i august 1970, men sagen var nu ikke helt så entydig, og der var også problemer med proceduren. Kommunen havde rettidigt tilkendegivet interesse i Overdrevet, men nogle beboere i Grøfte havde meddelt deres præference for Sorø så sent (30. juli), at kommunen ikke kunne nå at skrive officielt om det, men bare videresendte henvendelsen til kommissionen. Socialdemokraterne i byrådet borede lidt i proceduren

vedr. Grøfte, men sagen ebbede hurtigt ud⁶³.

Den 21. september 1970 skrev Slagelse kommune, at den ikke ønskede regulering af grænserne, men kommunalreformkommissionen ville iflg. skrivelse af 24. november 1970 lægge både Det Plessenske Overdrev og Grøfte til Sorø, hvad byrådet her i december 1970 så på med megen sympati. Man ville optage forhandlinger med Slagelse kommune og spørge beboerne i Grøfte-området om deres syn på kommissionens forslag⁶⁴.

Fuglebjerg sagde den 13. januar 1971 god for overførelse af Overdrevet til Sorø, men ved et møde i Sorø om Grøfte ville Slagelses borgmester ikke opgive sin interesse i denne lokalitet. Samtidig viste sonderingen derude, at af de 32 adspurgte havde 12 svaret ja til Sorø og 3 ja til Slagelse, mens 16 ikke havde svaret (en var fraflyttet). Og af de 12 ja-sigere havde 4 bemærket, at deres skolesøgende børn skulle blive i de nuværende skoler under Slagelse kommune. Sorø byråd var da ikke længere særlig varm på tanken mere, og kommissionen måtte som så ofte før selv afgøre problemet⁶⁵.

Inden september 1971 erfarede Sorø kommune, at reformkommissionen var for overladelse af Overdrevet til Sorø pr. 1. april 1972, mens Grøfte skulle blive i Slagelse. Indenrigsministeriet godkendte den 26. januar 1972 vilkårene for

grænseregulering mellem Sorø og Fuglebjerg kommuner.

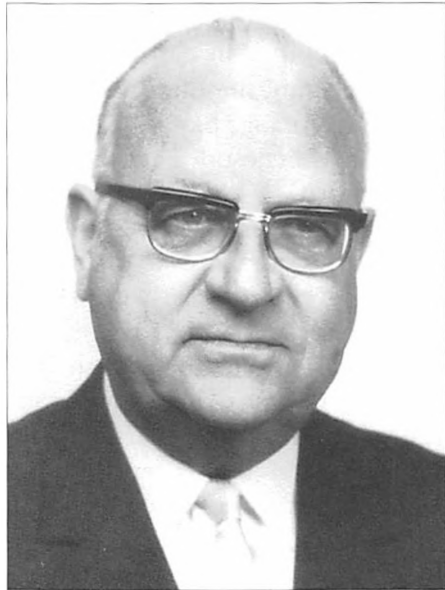
Den 1. april 1972 blev Sorø kommune udvidet med Det Plessenske Overdrev. Hermed havde det store kommunalreformarbejde omsider fået sin endelige afslutning i Sorøområdet, i det mindste hvad grænserne angik!⁶⁶

Carlsens forsøg på majorisering af Fællesudvalget

På det næste møde i fællesudvalget for kommunesammenlægningen, der fandt sted den 2. december 1968, diskuteredes især vilkår for sammenlægning, og et forslag herom blev efterfølgende rundsendt til kommunerne.

Et meget væsentligt formål med fællesudvalgets arbejde var en gensidig orientering om og drøftelse af kommende anlægsarbejder af et vist omfang, og som den enkelte kommune gerne ville have gennemført inden den 1. april 1970, således at man i fællesudvalget havde mulighed for at bremse eller udskyde et projekt, som ikke ville være i fællesskabets interesse eller måtte skønnes at være økonomisk for uoverkommeligt. Til den ende forelå der til dette møde to sådanne oversigter, fremsendt af Pedersborg og Lynge-Broby.

Fra Lynge-Broby forelå således underretning om bl.a. kloakerings-sager, opførelse af en ny pensionistbolig og en ny skole, denne på Klokkergårdens areal, et ønske,

Mogens A. Carlsen (1905-89). Født på Frederiksberg (ved København). Uddannet som civilingeniør med afgangseksamen i 1930 fra Danmarks Tekniske Højskole. I 1931 ansat ved Sorø Amts vejvæsen. Fra 1937 medindehaver af entreprenørselskabet Carlsen & Nilou. Valgt for de Konservative til Sorø byråd i 1946. Sorø borgmester fra 1954-70. Forlod derefter politik, men fortsatte bl.a. som formand for Sorø Amts Museum til 1978.- Portræt fra 1969. Lokalthistorisk Arkiv for Sorø og Omegn.

som ret snart blev ikke så lidt af en varm kartoffel.

Det mest kontroversielle på mødet var en anmodning "for hans eget vedkommende" fra borgmester Carlsen om, at sammensætningen af udvalget, fastsat i udvalgsvedtægternes § 2, blev ændret, så Sorøs repræsentation blev større. Det blev pure afvist af de andre kommuners repræsentanter med henvisning til, at de respektive byråd jo havde anerkendt den gældende ordning⁶⁷.

Fællesudvalgets udkast til vilkår blev behandlet af Sorø byråd på dets decembermøde, hvor også Carlsens forsøg på at få ændret balancen i fællesudvalget blev taget op til debat.

Den socialdemokratiske gruppeformand, overlærer Carl Jørgensen, kom med kritik af sagsforløbet: Sagen var grebet forkert an, idet man skulle have bedt om større repræsentation fra starten. Han var dog med på en ændring nu. Et enigt byråd vedtog da at foreslå indenrigsministeriet, at Sorø fik lov til at fordoble sin repræsentation i udvalget, så Sorø fremover havde seks medlemmer. Argumentet var, at det var kommunernes indbyggertal, der burde ligge til grund for sammensætningen af udvalget⁶⁸.

Carl Jørgensen kunne nok have ret i, at håndteringen af denne sag ikke havde været heldig, men det faldt lige så meget tilbage på ham selv. Problemet var, at ingen i byrådet havde haft fantasi nok til at forestille sig, at Sorø ville kunne komme i mindretal, når det gjaldt besættelsen af formandsposten for fællesudvalget. Nu ville man prøve at gøre skaden god igen, og det var måske forståeligt nok, men særlig heldigt var det ikke.

Der kom et eenstemmigt ja til udkastet til vilkårene i Lynge-Broby sogneråd på dets decembermøde og dermed også et nej til Sorøs ønske om ændring af udvalgssammensætningen, og sog-

nerådet i Pedersborg var ligeledes modstander af det. På den anden side ønskede et flertal i Pedersborg et større antal medlemmer i det kommende byråd, nemlig hele 25. Alb. Petersen gik dog ind for kun 21, og Lawaetz og Nielsen holdt sig til 15 som foreslået.

Dette særstandpunkt fra Pedersborgs side kan dog ikke undre så meget, når man betænker Gerner Larsens vredesudbrud efter indenrigsministerens afgørelse sidst i juli 1968. Han var i det hele taget en mand, som ikke lagde skjul på sine meninger, heller ikke ved dette møde, hvor han åbent og utvetydigt kritiserede Carlsens kursskifte m.h.t. repræsentation i fællesudvalget⁶⁹.

Nytårsudtalelsen fra udvalgsformand Knap var præget af situationen. Han understregede endnu engang, at han havde været imod sammenlægningstanken, men nu var han meget for den, og så føjede han til med slet skjult adresse til Sorø: "*(Vi) må se bort fra egne interesser og de traditioner, der ikke hører den nye tid og den nye kommune til*".⁷⁰

Slaglille-Bjernede og Alsted-Fjenneslev med i fællesudvalget

Om byrådet havde næret tiltro til, at de statslige myndigheder ville forstå dets synspunkt m.h.t. repræsentation, måtte det erkende, at heller ikke her var der hjælp at få. Den 14. maj 1969 godkendte indenrigsministeriet reformkommissionens indstilling, som gik ud på, at man

skulle opretholde antallet på 12 medlemmer i fællesudvalget - og antallet på 15 medlemmer i det kommende byråd. Det tog byrådet nødtvungen til efterretning⁷¹.

Imidlertid arbejdede amt og stat på at få Slaglille-Bjernede kommune samt Alsted og Fjenneslev sogne med i den ny Sorø kommune, hvad der som nævnt blev indstillet af kommissionen i juni, og da indenrigsministeriet den 23. september 1969 konfirmerede dette, måtte man i løbet af efteråret 1969 næsten begynde forfra i kommunerne på at diskutere sammenlægningsvilkår. Med nye kandidater inde i varmen kom fællesudvalget nu til at bestå af 18 medlemmer.

Reformkommissionen tilskrev da den 6. oktober 1969 de berørte kommuner med anmodning om senest den 15. november 1969 at fremsende ny aftale om vilkårene for etablering af den ny Sorø kommune⁷².

Flere medlemmer i byrådet

Fællesudvalget satte sagen på dagsordenen igen. Et springende punkt nu var antallet af medlemmer af det ny byråd. Her opnåede man dog enighed om at foreslå 17, når kredsen var blevet større.

Alle i Sorø byråd og Lyngby-Broby sogneråd stemte for forslaget, hvori- mod et flertal i Pedersborg sogneråd lige til det sidste forfægtede det standpunkt, at det ny byråd skulle have 25 pladser, mens et medlem

fortsat var for 21, og to kunne godkende vilkårene i det hele taget⁷³.

Kommissionen foretog på den baggrund den ændring blandt andre, at antallet af byrådsmedlemmer skulle hæves fra 15 til 17. Ændringsforslagene blev den 19. december 1969 sendt til indenrigsministeriet, der godkendte dem pr. 12. januar 1970. Byrådet i Sorø og sognerådene i Lyngby-Broby og Pedersborg tog allesammen dette til efterretning; der var simpelt hen ikke mere at diskutere om i den sag⁷⁴.

At der så alligevel hurtigt opstod endog meget livlige diskussioner i det ny kommunale fællesskab er en anden sag, som vi om lidt skal se lidt nærmere på.

Sorte skyer for det ny fællesskab

1. Nej til Pedersborgs ønsker

Ved årsskiftet 1969-70 satte boligministeriet bremserne i overfor de mange udviklingsplaner i Sorøområdet ud fra det standpunkt, at de til boliger og industri i de kommunale dispositionsplaner udlagte arealer var rigelige.

Ministeriet ville således ikke til- lade indlemmelse af arealerne vest Kalundborgvej-Rustkammergård og dem på Katrineslyst og Juliesminde i byzone. Det var i praksis en reduktion af byggearealerne i Pedersborg kommune fra 143 ha til bare 33 ha.

Sognerådsformand Gerner Larsen fnysede imod boligminister Aage

Hastrup (K): *“Det er ufatteligt, at byudviklingen skal bremses nord for Sorø, og tidligere har amtet og Sorø købstad samt fællesudvalget anerkendt grundkøbene. Vi vil anke afgørelsen.”* Og klaget blev der ret så prompte, nemlig i brev af 7. januar 1970.

I Sorø godkendte boligministeriet udbygningen af Tuelsborg-jordene, men ikke af Fægangsjorden, da der var for mange uafklarede forhold her omkring vejføring og byggeplaner.

Lynge-Broby var meget mere heldig med deres udviklingsplaner, idet de stort set godkendtes⁷⁵.

Det var nok en ret uheldig optakt til det kommende fællesskab, men det var et spørgsmål om centralmagtens beføjelser overfor lokalkommunerne, og det blev for næsten intet at regne i forhold til det problem, som opstod rent internt og forpestede det lokalpolitiske klima, dog kun i mindre grad før sammenlægningen den 1. april 1970, hvor striden mestendels var latent til stede, men til gengæld slog den ud i lys lue bagefter og skabte et voldsomt opgør, som det tog lang tid at komme over.

2. Ja til Lynge-Brobys skoleplan? Spørgsmålet, der skilte vandene i Sorø-området, gik på udbygning af skolevæsenet i Lynge-Broby kommune. Her havde man, som tidligere anført, i nogle år haft den plan, at man skulle have sin egen “komplette” folkeskole, d.v.s.

tilvejebringe en lokal overbygning, så man ikke behøvede sende elever efter 7. kl. til skolevæsenet i Sorø.

Kommunen besluttede sig for dette allerede i 1967, men kom ikke i gang så hurtigt, som man vel havde håbet på. Derfor måtte denne plan indgå i det ønskekatalog, som kommunen skulle fremlægge til orientering og godkendelse i det fællesudvalg, der i november 1968 blev nedsat omkring sammenlægningen.

Ved fællesudvalgets 3. møde, i januar 1969, indtog man en principielt positiv holdning til planen, og på udvalgsmødet i februar 1970 (bare 1½ måned før sammenlægningen) gik man ind for, at Lynge-Broby kommune måtte tage et lån til 2,9 mill. kr. til fremme af projektet, hvis udgifter på dette tidspunkt blev anslået til i alt 8 mill. kr. Planen var nu delt op i to etaper, og det var 1. etape, omfattende en tresporet grundskole og halvdelen af fagklasserne, som nu kunne påbegyndes. Lynge-Broby handlede hurtigt og lod straks arbejderne gå ud i licitation⁷⁶.

Til trods for denne tilsyneladende politiske enighed måtte Knap forsvare sig imod kritiske røster i egne rækker på et vælgermøde i Sorø den 23. februar 1970. De mente, at opgaven ville gå ud over andre nødvendige initiativer, men Knap stod fast på sin indstilling: der var simpelthen behov for den skole. Knap røbede i øvrigt, at byggeriet nu blev på i alt 20 mill. kr!⁷⁷

Sorø storkommunes dannelse en triumf for Lyng-Broby

Kommunalvalget i Sorø-området den 3. marts 1970 kunne dårligt finde sted på en mere spændende baggrund, end den gjorde. Dels var der mange lokalpatriotiske følelser på spil, og dels var der partipolitisk tale om et temmelig uforudsigeligt

Ingvar Emil Knap (1901-77). Stammede fra Slagelse, bydreng som 6-årig for en rullekone i Bredegade. Kom som 9-årig til Sorø, hvor hans far fik arbejde på stolefabrikken. Uddannet som møbelsnedker i Ringsted. Senere værkfører for "Kildebo"-rugemaskiner på Frederiksberg. I 1944 lokal sygekasse-kasserer. Medlem for Socialdemokratiet af Lyngesogneråd fra 1950, formand fra 1962. I 1970 Sorø ny kommunes første borgmester som den første socialdemokrat på posten i Sorø's historie i det hele taget. Menigt medlem af Sorø kommunalbestyrelse fra 1974 til foråret 1977, hvor han måtte udtrede på grund af sygdom.- Portræt fra Knaps borgmesterperiode. Lokalhistorisk Arkiv for Sorø og Omegn.

valg: sejren kunne gå til hvilken side det skulle være.

Valget blev også noget af en gyser, og selv da resultatet var gjort definitivt op, stod det uklart, hvem der skulle have magten. Socialdemokraterne blev sejrherre med 8 mandater ud af de 17 mulige, men da de borgerlige tilsammen også havde 8 mandater (5 til De konservative og 3 til Venstre), var der til det sidste tvivl om udfaldet.

Først efter flere forhandlinger blev det den 19. februar 1970 afgjort, at socialdemokraterne kunne besætte borgmesterposten i den ny Sorø kommune - med opbakning fra De radikale. Man fik altså et historisk "systemsifte", men ikke nok med det.

Hvor man måske kunne forvente, at det var de soranske socialdemokrater, der kunne stille borgmesterkandidaten, så blev det faktisk Lyng-Brobys førstemand, sognefoged Ingvar Knap, som løb af med borgmesterposten, utvivlsomt fordi hans personlige stemmer lå langt højere end for den socialdemokratiske spidskandidat i Sorø: Valdemar Kruses vedkommende. Endog Gerner Larsen fik flere stemmer end Kruse.

Tilmed fik Lyng-Broby også den fjerde i hatten, at deres kommunese-kretær, Erik Nielsen, nu blev Sorø storkommunes første kommunaldir- rektør.

En ny tid begynder - med et skelet i skabet

På Sorø Byråds sidste møde under den gamle ordning den 18. marts 1970 holdt borgmester Carlsen, der ikke havde villet genopstille til valget, afskedstale, idet han nævnte alt det gode, han havde haft ansvaret for at løse igennem årene, og nu håbede han på, at det ny byråd ville klare de uløste opgaver.

Få dage senere konstituerede den ny kommunalbestyrelse (den officielle betegnelse nu) sig.

Knap, der blev valgt med 9 stemmer mod 8 på de borgerliges kandidat, konsulent Ib Trojaborg (V), erklærede, at han var vant til samarbejde fra en lille landkommune og håbede, det kunne lade sig gøre i det ny byråd. Oppositionen lovede samarbejde⁷⁸.

Det varede dog ikke længe, før det knagede og bragede i samarbejdet. Sagen om den ny skole på Frederiksberg udviklede sig eksplosivt.

Hvor der endnu medio marts var en vis politisk konsensus omkring planerne, idet fællesudvalget tog den skolepolitik frem til 1975 til efterretning, som et udvalg for alle skolekommissionerne i de sammenlæggende kommuner var enige om, og som indebar en ny skole på Frederiksberg, pavilloner i Pedersborg og nye faglokaler i Sorø, så blev det et varmt forår med nye oplysninger om udgifterne for den ny skole. Nu

hed det sig, at den ville koste 40 mill. kr. - og Sorø kommune havde kun bragt gæld med sig ind i det ny fællesskab!⁷⁹

Hermed var der lagt op til et politisk rivegilde af dimensioner, og det blev der. Beskyldninger og tal fløj gennem luften, så det for menigmand måtte være svært at hitte rede i det.

Da det også for en historiker kan volde vanskeligheder at rede trådene ud i dette spil, vil jeg bryde fremstillingen af på dette enerverende sted for - om alt går vel - næste år at vende tilbage med beretningen om slaget om Frederiksberg skole.

Foreløbige konklusioner

Som sagerne står, kan der kun blive tale om konklusioner af foreløbig karakter, når den politiske proces omkring kommuneinddelingen i Sorø-området i 1960'erne skal vurderes.

Købstadkommunen Sorø var i 60'erne ved at opbruge sine udviklingsmuligheder. Kommunerne nord og syd for Sorø havde derimod masser af arealer (læs: landbrugsjord) til boligbyggeri og ny industri og satte netop i dette årti kraftigt ind på udnyttelse af store, frie arealer til disse formål. Især Lynge kommune satsede stort og satte megen aktivitet i gang.

Man kan vel også med en vis ret hævde, at udsigten til, at central-

magten ville komme de betrængte købstæder til undsætning, stimulerede de to omegnskommuner til at fremme deres egen vækst, således at de kunne stå stærkere, når sammenlægningstanken for alvor kom på den landspolitiske dagsorden.

Omegnskommunerne forsvarede sig med næb og klør mod den ny tids komme, men de forsøgte også at gå obstruktionens vej, hvis den forekom dem probat, og eftersom de hellere ville tvinges til at lægge sig sammen med Sorø end gøre det frivilligt, medførte det en forlængelse af processen og dertil en betændt atmosfære i det lokale, politiske arbejde, hvor de modstridende synspunkter efterhånden kom oftere og stærkere frem. I øvrigt er det påfaldende, hvor lidt Pedersborg kommune fattede af situationens alvor i 1968, men troede de kunne trække pinen ud i det mindste i en valgperiode mere.

Til de mere eller mindre saglige overvejelser i dette spil knyttede sig vel også forhold af mere personlig art. Der hersker således næppe tvivl om, at Sorøs borgmester Mogens A. Carlsen, trods 100 %'s tilslutning fra sit eget byråd hele vejen igennem, ved visse særlige lejligheder har overspillet sin rolle så som ved fællesmødet den 4. januar 1968 i Sorø og ved udtalelser til pressen, især i begyndelsen af processen. Dog holdt hverken Knap eller Gerner Larsen sig i det lange løb tilbage med deres meninger.

Disse skarpt optrukne fronter kunne - alt andet lige - ikke glemmes så hurtigt igen, da man skulle trække på den samme hammel, og i virkeligheden blev grøfterne gravet dybere efter 1. april 1970.

Kommunesammenlægningen i Sorø er derfor ikke nogen succeshistorie, hverken hvis man holder sig til opstarten eller den første begyndelse, men det må huskes, hvis det er en trøst, at andre steder i landet gik det ikke meget bedre.

Det er i al fald skæbnens ironi, at Sorøs byråd, som så gerne ville udvide sit område med Pedersborg og Lyngby, da det kom til stykket, måtte overlade roret til en af de "udenbys" modstandere af sammenlægning!

Noter

1. Sorø Folketidende den 2. november 1961, s. 7. (Avisen tog den 27. november 1962 navneforandring til Dagbladet).
2. Sorø Byråds Forhandlingsprotokol (herefter SBFP) 1958-63, møde den 21. november 1962 (sag nr. 151); Folketidende den 22. november 1962, s. 7.
3. Se referat i Folketidende den 20. april 1961, s. 6, se også Dagbladet (herefter Db) den 11. maj 1963, s. 19. Se også henvisningen i n. 8.
4. Se diverse aktstykker fra 1964 i Sorø byråds arkiv under j.nr. 777.8:628.2 ("Renseanlæg. Korrespondance 1961-67"). Se også Db den 11. december 1964, s. 13.
5. Citatet er godt nok fra kommissionssekretariatets "Skitse til en kommunesammenlægning i Sorø amt", 1963, s. 5 f., men dækker naturligvis også kommissionens standpunkt i 1962. Lokal

- omtale af "Vejle-undersøgelsen" findes bl.a. i Folketidende for 16. november 1962.
6. Db den 31. december 1962, s. 14. Overskriften lyder: "Sammenlægges Pedersborg med Sorø i det nye år?" Jfr. n. 8.
  7. Forf. kender kun til dette møde fra avisomtale samme dag, se Db den 28. januar 1963, s. 10. Et referat af mødet i avisen findes ikke.
  8. Se Db den 12. februar 1963, s. 12.
  9. Se Db den 14. marts 1963, s. 11.
  10. Citeret fra nævnte skitse, hhv. s. 10, 22 og 23.
  11. Ibid., hhv. s. 22 og 90-91.
  12. Bragt bagi under mærket "B".
  13. Se kortbilag A.
  14. Se Db den 5. september 1963, s. 11.
  15. Referat af byrådsmøde den 18. september 1963 (sag nr. 91) i SBFP 1963-67 og Db den 19. september 1963, s. 12.
  16. Db den 10. oktober 1963, s. 11.
  17. Db den 11. oktober 1963, s. 10.
  18. Db den 16. oktober 1963, s. 11.
  19. Udtalelsen faldt ved et kommunalpolitisk møde i Socialdemokratisk Forening i Sorø, se Db den 20. april 1964, s. 9.
  20. Db den 26. maj 1964, s. 10; Jfr. Db den 21. november 1964, s. 12.
  21. Referat af byrådsmøde den 17. juni 1964 (sag nr. 46) i SBFP 1963-67 og Db den 18. juni 1964, s. 12. Jfr. Forhandlingsprotokol for Pedersborg Sogneraad (herefter forkortet PSFP) 1958-65, møde den 14. maj 1964 (sag nr. 10).
  22. Db den 10. september 1965, s. 11.
  23. Se referat af Sorø amts forretningsudvalgs møde den 24. september 1965, eksemplar i Sorø byråds arkiv, j.nr. 071.2. Se også Db den 25. september 1965, s. 11.
  24. Se Db den 17. november 1965, s. 11; den 29. november 1968, forside og s. 3, og den 10. december 1965, s. 12, samt den 14. december 1965, s. 11; SBFP 1963-67, møde den 19. januar 1966 (sag nr. 137).
  25. Db den 31. december 1966, s. 10.
  26. Se Db hhv. den 22. januar 1964, s. 9; den 21. november 1964, s. 12, og den 9. september 1965, s. 14.
  27. Db den 16. marts 1967, s. 13.
  28. Db den 2. maj 1967, s. 14.
  29. Db den 10. maj 1967, s. 12. Børge Rasmussen hentydede her til de nye pavilloner, som var blevet bygget ved Sorø Borger- og Realskole som midlertidig nødforanstaltning til at klare de øgede behov for undervisningslokaler m.m.- Pavillonerne står der for den sags skyld endnu.
  30. Db den 23. juni 1967, s. 11, og Db den 2. januar 1968, s. 10.
  31. Et sæt af amtets kommuneinddelingsforslag af 6. december 1967 (udover en ledsagende skrivelse bestod amtets nye initiativ af en kortskitse med tilhørende notat, altsammen affattet i simpel, duplikeret form) findes i Sorø kommunes arkiv. Dagbladet omtalte skitsen den 8. december 1967, s. 14 (under Haslev!). For Pedersborg kommunes reaktion se PSFP 1965-70, møde den 14. december 1967 (sag nr. 4); Db den 15. december 1967, s. 12; og for Lyngbroby kommunes holdning se Forhandlingsprotol for Lyngbroby sogneråd (herefter forkortet LBSFP) 1966-68, møde den 12. december 1967 (sag nr. 9); Db den 13. december 1967, s. 13.
  32. Se SBFP 1967-70, møde den 10. januar 1968 (sag nr. 225).
  - 32a. Cit. efter manuskript i Sammenlægning, j.nr. 071-2, Sorø kommunes arkiv; jfr. Dagbladet den 2. december 1967, s. 16.
  33. Korrespondancen ang. fællesmødet den 4. januar 1968 og pressemeddelelsen v/Sorøs kærner er bevaret i Sorø kommunes arkiv under j.nr. 071.2. Se endv. SBFP 1967-70, møde den 10. januar 1968 (sagsfremstillingen til sag nr. 225, det første citat herfra); Dagbladet for 5. januar 1968, s. 11 (det andet citat herfra).
  34. Db hhv. den 11. januar 1968, s.8, og den 12. januar 1968, s. 11.
  35. Se Db den 31. januar 1968, s. 12. Kommissionen mødtes den 25. januar 1968 og fremsendte sine forslag i skrivelse af 29. januar 1968. I øvrigt fik denne

- politisk vigtige nyhed mindre omtale i Dagbladet end et foredrag ved Sorøpræsten Elna Bækdorf om "Den gamle strid mellem mand og kvinde" aftenen før!
36. Se SBFP 1967-70, møde den 21. februar 1968 (hhv. sag nr. 259 og 258); PSFP 1965-70, møde den 14. marts 1968 (sag nr. 6); Db den 22. februar 1968, s. 14.
  37. Se PSFP 1965-70, møde hhv. den 8. februar og den 25. april 1968 (hhv. sag nr. 3 og nr. 7), se også Db den 9. februar 1968, s. 11 (3-spaltet artikel m. overskriften: "Pedersborg ønsker ikke sammenlægning med Sorø"), og den 26. april 1968, s. 11 (citatet herfra). Sognerådets skrivelse af 25. marts 1968 findes i Sorø kommunes arkiv. At spørgsmålet skulle være afgjort på sognerådsmødet den 8. februar 1968, som Dagbladet vil vide det den 15. februar 1968, s. 13, eller på et senere møde, kan ikke ses af sognerådets protokol.
  38. Se LBSFP 1966-68, møder 14. februar og 12. marts 1968 (hhv. sag nr. 5 og nr. 6-7). Sognerådets svar findes i Sorø kommunes arkiv. Jfr. artikel i Db den 13. marts 1968, s. 11, med overskriften: "Lyngse siger klart nej til Sorø".
  39. Db den 15. februar 1968, s. 13.
  40. SBFP 1967-70, møde den 27. marts 1968 (sag nr. 301).
  41. Se SBFP 1967-70, møde den 24. april 1968 (sag nr. 13).
  42. Kommissionens endelige forslag blev slået stort op i pressen, således var det forsidestof i Dagbladet for 26. juni 1968; se også SBFP 1967-70, møde den 21. august 1968 (hhv. sag nr. 58 - her er kommissionens skrivelse gengivet in extenso - og nr. 59).
  43. Db den 1. august 1968, s. 10.
  44. Se hhv. Db den 7. august 1968, s. 12, og PSFP 1965-70, møde den 8. august 1968 (sag nr. 4).
  45. Se LBSFP 1966-68, møde den 13. august 1968 (sag nr. 8); Db den 14. august 1968, s. 9.
  46. SBFP 1967-70, møde den 21. august 1968 (sag nr. 58). Db den 22. august 1968, s. 11.
  47. Vesterlose kommunes skrivelse af 15. november 1968, findes i Sorø byråds arkiv under j.nr. 071.2. Se også SBFP 1967-70, møde den 13. november 1968 (sag nr. 145); jfr. Db den 8. og 14. november 1968, hhv. s. 10 og 18.
  48. PSFP 1965-70, møde den 28. november 1968 (sag nr. 9); Db den 29. november 1968, s. 12.
  49. LBSFP 1966-68, møde den 28. november 1968 (sag nr. 2); Db den 29. november 1968, s. 12; Db den 3. december 1968, s. 10.
  50. SBFP 1967-70, møde den 13. november 1968 (sag nr. 144); Db den 14. november 1968, s. 10.
  51. Db den 8. november, s. 10, og den 19. november 1968, s. 12; jfr. Db den 13. november 1968, s. 15.- Der blev først lovgivet omkring antal byrådsmedlemmer i juni 1969, hvorefter kommunalbestyrelser kunne bestå af 5-25 medlemmer.
  52. Db den 27. november 1968, s. 15.
  53. Se LBSFP 1968/69-70, møde den 10. december 1968 (sag nr. 5); Db den 11. december 1968, s. 12.
  54. SBFP 1967-70, møde den 11. december 1968 (sag nr. 168); Db den 12. december 1968, s. 15.
  55. PSFP 1965-70, møde den 12. december 1968 (sag nr. 8); Db den 13. december 1968, s. 14.
  56. Db den 31. december 1968, s. 13.
  57. Db den 24. april 1969, s. 13 (3-spaltet artikel under overskriften "Sorø amt går i aktion for Slaglille-Bjærnede").
  58. Db den 29. maj 1969, s. 15.
  59. PSFP 1965-70, møde den 10. juli 1969 (sag nr. 8); LBSFP 1969-70, møde den 12. august 1969 (sag nr. 3); SBFP 1967-70, møde den 27. august 1969 (sag nr. 84).
  60. Se SBFP 1967-70, møde den 17. september 1969 (sag nr. 126).
  61. SBFP 1967-70, møde den 19. november 1969 (sag nr. 186), og SBFP 1971, møde den 15. december 1971 (sag nr. 368).
  62. SBFP 1970, møde den 17. juni 1970 (sag nr. 138).
  63. Db den 26. juni 1970, s. 11; Db den 11.

- august 1970, s. 9; SBFP 1970, møde den 19. august 1970 (sag nr. 181) og Db den 20. august 1970, s. 10.
64. SBFP 1970, møde hhv. den 2. oktober 1970 (sag nr. 282) og den 16. december 1970 (sag nr. 351).
  65. SBFP 1971, møde den 20. januar 1971 (sag nr. 14).
  66. Se SBFP 1971, møde den 15. september 1971 (sag nr. 285), og møde den 15. december 1971 (sag nr. 367) samt SBFP 1972, møde den 16. februar 1972 (sag nr. 32).
  67. Db den 3. december 1968, s. 12. Sorøvs vigtigste anlægsarbejder blev forelagt udvalget på dets møde den 13. januar 1969 og taget til efterretning, se Db den 15. januar 1969, s. 13.
  68. Se SBFP 1967-70, møde den 11. december 1968 (sag nr. 169); Db den 12. december 1968, s. 15.
  69. LBSFP 1968/69-70, møde den 10. december 1968 (sag nr. 5); PSFP 1965-70, møde den 12. december 1968 (sag nr. 9); Db hhv. den 11. december 1968, s. 12, og den 13. december 1968, s. 14.
  70. Db den 3. januar 1969, s. 12.
  71. SBFP 1967-70, møde den 28. maj 1969 (sag nr. 25).
  72. SBFP 1967-70, møde den 15. oktober 1969 (sag nr. 131).
  73. Se LBSFP 1969-70, møde den 11. november 1969 (sag nr. 4); SBFP 1967-70, møde den 19. november 1969 (sag nr. 186) og PSFP 1965-70, møde den 13. november 1969 (sag nr. 8).
  74. Se hhv. SBFP 1970, møde den 21. januar 1970 (sag nr. 211-212); PBSFP 1965-70, møde den 22. januar 1970 (sag nr. 7); og LBSFP 1969-70, møde den 10. februar 1970 (sag nr. 1 ae).
  75. Db den 3. januar 1970, s. 14, og Db den 9. januar 1970, s. 11, (her bl.a. delvis gengivelse af Pedersborgs protest).
  76. Se Db den 15. januar 1969, s. 13, og Db den 11. februar 1970, s. 12.
  77. Db den 24. februar 1970, s. 13.
  78. Db den 4. marts 1970, s. 17, og Db den 28. marts 1970, s. 14.
  79. Db den 11. marts 1970, s. 12, og Db den 26. maj 1970, s. 11

Kildehenvisninger

Utrykte kilder:

Sorø Byraads forhandlingsprotokoller for 1958-70, kommunearkivet på Sorø Rådhus

Forhandlingsprotokoller for Pedersborg Sogneraad 1958-70, do.

Forhandlingsprotokoller for Lynge-Broby Sogneraad 1966-70, do.

Aktstykker vedr. kommunesammenlægning, herunder Sorø amts skitse til kommunesammenlægning af 6. december 1967, j.nr. 071-2, do.

Aktstykker vedr. Sorøvs renseanlæg 1961-67, j.nr. 777.8: 628.3, do.

Trykte kilder:

“Skitse til en kommunesammenlægning i Sorø amt”, udarb. af Sorø amtsråds forretningsudvalg og bestyrelsen for Sorø Amts Sognerådsforening i samarbejde med Kommunallovskommissionens sekretariat, u. tryksted, 1963

“Købstadkommunernes fremtidige grænser”, undersøgelse v/Den danske Købstadforening, bd. I-II, 1965

“Kommuner og Kommunestyre”, betænkning nr. 420, Kommunallovskommissionen, Kbh. 1966

Lov om kommunernes styrelse af 31. maj 1968, Lovtidende 1967-68

Lov om ændring af lov om kommunernes styrelse af 4. juni 1969, do. 1968-69

Lov om revision af den kommunale inddeling af 3. juni 1967, do. 1966-67

Lov om ændring af lov om den kommunale inddeling af 24. marts 1969, do. 1968-69

Aviser:

Folketidende/Dagbladet 1962-70

Farvel til Sct. Peder – en skildring af en sognekommune ca. 1950 – 1970

Af Carsten Egø Nielsen

Indledning

Med kommunalreformens ikrafttræden 1. januar 2007 er der gået næsten 36 år siden sidste kommunalreforms endelige gennemførelse. Som det fremgår af andre artikler i denne årbog, blev sidste kommunalreform gennemført over en årrække indenfor perioden 1962 – 1970. Der var flere årsager til, at gennemførelsen skete over så lang en årrække. Noget forenklet kan man sige, at sammenlægningerne i perioden 1962-66 skete frivilligt, mens en del af sammenlægningerne pr. 1. april 1970 var resultat af en lovgivning, der bestemte de nye kommuners størrelse og grænser.

I Helge Torms artikel om sammenlægningen omkring Sorø fremgår det klart, at denne sammenlægning er et eksempel på, at ikke alle sammenlægninger foregik med sognerådets fulde billigelse.

I denne artikel beskrives livet i en anden sognekommune, hvor sognerådet heller ikke ønskede en sammenlægning i 1970, men hellere så, at sognekommunen kunne

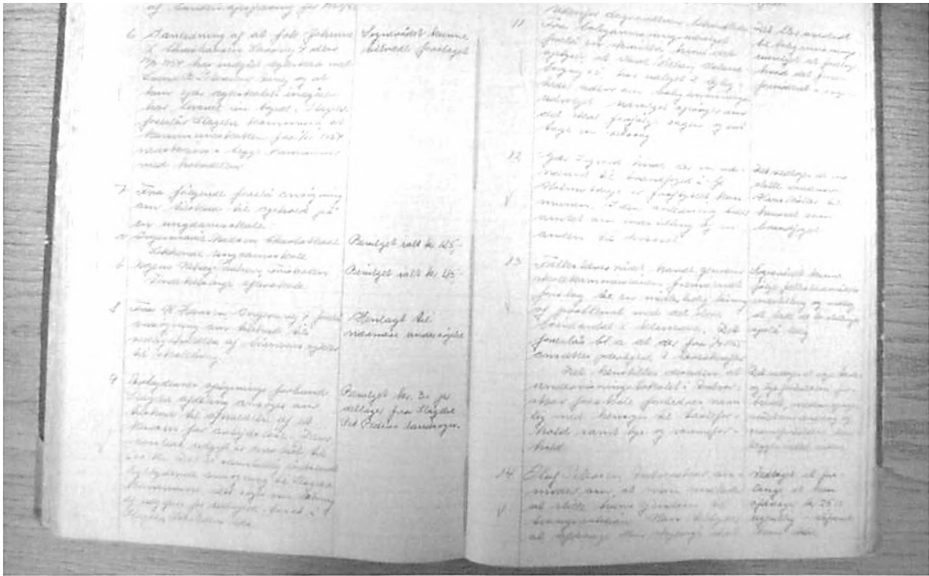
fortsætte som selvstændig kommune og tillige vurderede, at den ville være en økonomisk bæredygtig enhed. Der er tale om en af de sognekommuner, der lå udenom Slagelse købstad, nemlig Slagelse Sct. Peders landsogns kommune, som det fulde navn var. Efterfølgende i denne artikel omtales kommunen som "Sct. Peders landsogn".

Kildegrundlag

Artiklen er blevet til på grundlag af en kombination af primært kilde-materiale samt erindringer fra en af de centrale personer i kommunens administration.

Det primære kildemateriale er sognerådets forhandlingsprotokoller fra de pågældende år¹. Protokollerne er samtlige år skrevet i hånden på den måde, at overskrifterne til dagsordenpunkterne til møderne er noteret i starten. Herefter er de enkelte dagsordenpunkter beskrevet i venstre side af protokollen, og sognerådets beslutning noteret i højre side af protokollen. For perioden 15. maj 1949 til 31. marts 1970 fylder sognerådets møder i alt 1.639 sider i protokollerne.

Det har været et stort administrativt arbejde at forberede sognerådets møder med udarbejdelse og skrivning i hånden af dagsordenen. Referatet blev skrevet i mødet, men herefter skulle sognerådets beslutninger udføres. De tilstedeværende sognerådsmedlemmer underskrev protokollen ved mødets afslutning. Foto: Carsten Egø Nielsen.

Sognerådet i Sct. Peders landsogn holdt som udgangspunkt møde den første torsdag i måneden kl. 19.00. Sjældent blev dette ordinære møde suppleret med ekstraordinære møder, men det kunne ske i tilfælde af hastende sager, som eksempelvis køb af jord eller en personalesag, der krævede hurtig handling.

Som nævnt er sognerådets forhandlingsprotokoller suppleret med erindringer fra en af de centrale personer i kommunens administration, nemlig kommunens kom-munesekretær og -bogholder Viggo Nielsen², der er far til artiklens forfatter. Viggo Nielsen var ansat i perioden 15. maj 1941 til 1. april 1970.

Som fra mange andre arbejdspladser findes der formentlig ikke ret mange fotos fra kommune-kontoret i Sct. Peders landsogn. Men i 1951 blev der taget fotos af de medarbejdere, der var ansat på dette tidspunkt. Her er kommunesekretær Viggo Nielsen igang med at skrive i sognerådets forhandlingsprotokol. Foto i Viggo Niensens familieej.

Ideen til en skildring af livet i Sct. Peders landsogn opstod i 2002, hvor den oprindelige tanke var at udarbejde et bidrag til 50-års jubilæet i 2004 for kommunens skole: "Marielangsskolen". Imidlertid udviklede arbejdet sig til også at omfatte andre dele af den kommunale virksomhed end skoleområdet, og resultatet er blevet en bog, der er under udgivelse³. Viggo Nielsen har en fremragende hukommelse, men stillede som betingelse for at gøre arbejdet tilgængeligt for andre, at det "skulle være i orden". Derfor kombinationen af de primære kilder og erindringer. Forfatteren til denne artikel har således haft den glæde at gennemgå de 1.639 sider i forhandlingsprotokollerne sammen med Viggo Nielsen.

Kort beskrivelse af Sct. Peders landsogn.

Sct. Peders landsogn var geografisk en stor sognekommune på ca. 2.720 hektar. Den bestod af to adskilte geografiske områder. Det ene område omfattede de bymæssige bebyggelser vest for Slagelse købstad, nemlig Landsgrav og Holmstrup.

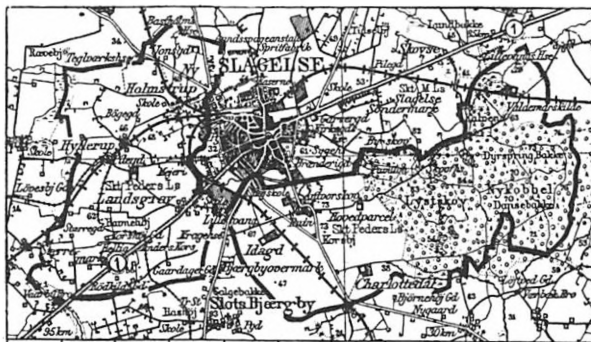
Men også Hyllerup og landområdet helt ud til Vårby å hørte med til kommunen. Det andet område bestod af bysamfundet Antvorskov og meget store dele af skovområdet, der oftest samlet benævnes "Slagelse Lystskov". Godserne Valdemarskilde og Charlottedal hørte således med til kommunen.

Befolkningsmæssigt var Sct. Peders landsogn forholdsvis stor set i forhold til andre sognekommuner, hvilket naturligvis skyldtes den nære beliggenhed til Slagelse Købstad. I 1950 var befolkningstallet 2.627 og var stort set stabilt indtil midten af 1960'erne, hvor der skete store udstykninger og byggeri af parcelhuse i kommunen. Denne vækst betød, at kommunen ved sammenlægningen med Slagelse i 1970 havde ca. 3.100 indbyggere⁵.

Sognerådet

Sognerådet bestod i hele perioden af 9 medlemmer. Da Viggo Nielsen tiltrådte, var der socialdemokratisk flertal med 5 medlemmer og 4 borgerlige medlemmer. Helt frem til sidste valgperiode 1966-70 holdt

*Kortet affotograferet fra J.P. Trap: Danmark. Bind 8, Sorø amt (1954). Der var langt fra den ene ende af kommunen til den anden, og med fx placeringen af kommunens skole i Landsgrav/Holmstrup, var der lang skolevej for børnene fra Antvorskov.*⁴

dette flertal – først i sidste periode skiftede det til 5 borgerlige og 4 socialdemokrater. En enkelt periode var flertallet på 6 socialdemokrater og 3 borgerlige – ellers var der tale om 5-4 konstellationer.

I perioden var der 3 forskellige sognerådsformænd. Frem til 1956 var det den legendariske Peter Hansen, der oprindeligt arbejdede som møller på Dampmøllen i Slagelse. Han blev senere forretningsfører for den lokale sygekasse. Peter Hansen valgte at gå af midt i en valgperiode og blev afløst af Alfred Krog, der oprindeligt var lagerarbejder på et frørenseri på Kalundborgvej. Krog afløste i øvrigt også Peter Hansen som forretningsfører i sygekassen. I den sidste periode var revisor Georg

Peter Hansen blev sognerådsformand i 1940 og fik personligt mange stemmer ved valgene. Som person var han lun, men også forholdsvis magtfuld. Af borgmesteren i Slagelse blev han engang i forbindelse med en forhandling kaldt »Kong Peter« - og sikkert ikke uden grund. Foto fra 1951 udlånt af tidligere medarbejder på kommunkontoret Anni Mikkelsen (senere gift Pedersen).

Bjørsum fra partiet Venstre sognerådsformand, og han blev også valgt ind i byrådet i Slagelse i 1970.

Kigger man nærmere på sognerådernes sammensætning kan man konkludere flere ting. For det første, at sognerådet erhvervsmæssigt meget godt afspejlede befolkningen. Der var landmænd, folk ansat i den private fremstillings- eller servicesektor samt offentligt ansatte. Endelig var der "hjemmegående husmødre". For det andet kan man konkludere, at sognerådets medlemmer geografisk boede nogenlunde spredt i kommunen. Eneste geografiske område, der ikke var repræsentanter fra, var landområderne fra Landsgrav og ud til Vårby å – kaldet Landsgrav Mark og Stærremarken. For det tredje kan det konkluderes, at det ikke var landbrugets repræsentanter, der bestemte i sognerådet. I Viggo Nielsens periode blev der gradvis færre og færre landmænd i sognerådet – bortset fra en enkelt periode med 2 landmænd, var der faktisk kun en enkelt. Det skal dog nævnes, at i 2 perioder havde de konservative et medlem, der erhvervsmæssigt repræsenterede de store gårde, nemlig Idagårds inspektør Laurits Bramsen. Gårdejerne havde uden tvivl stor indflydelse på mange forhold i Sct. Peders landsogn, som eksempelvis friskolen, mejeriet og dele af foreningslivet, men altså ikke i sognerådet. Da der i 1966 blev borgerligt flertal, var partiet Venstre splittet i to lister. Et "land-venstre", der fik valgt en gårdejer ind og et

”by-venstre”, der bestod af 3 folk fra andre liberale erhverv - en revisor, en direktør for en fremstillingsvirksomhed og en landsretssagfører⁶. I hele perioden var der stor enighed i sognerådets beslutninger. Kun yderst sjældent måtte der afstemninger til.

Kommunens økonomi

Meget kortfattet kan det siges om kommunens økonomi, at den var god.

Budgetlægningen var ikke noget, der fyldte meget i sognerådets forhandlinger. Proceduren var, at Viggo Nielsen til det første møde i et år (budget- og regnskabsåret gik dengang fra 1. april til 31. marts) havde udarbejdet et forslag til budget. Normalt blev dette udkast til 1. behandling oversendt til 2. behandling uden bemærkninger. 2. behandlingen skete så på februar-mødet – som regel også uden bemærkninger. Herefter afventede man alene de sidste tal fra Sorø amt, inden det endelige budget og skatteprocenten kunne fastsættes på marts-mødet. Systemet var nemlig sådan, at Sorø amt ikke selv kunne opkræve skatter, men meddelte de enkelte kommuner, hvor meget de skulle bidrage med til amtets arbejde. Herefter indregnede kommunerne så det beløb i skatteopkrævningen. Sct. Peders landsogns kommuneskatteprocent var det sidste år før sammenlægningen på 9,8. Det første budgetår Viggo Nielsen var ansat, var skatteprocenten på 3,9.

Postulatet i indledningen til dette afsnit om, at kommunens økonomi var god, underbygges af den kendsgerning, at driftsbudgettet – bortset fra et enkelt år – alle år i perioden gav overskud. Ofte var der fortsat overskud, selv om kommunen eksempelvis havde henlagt et beløb til senere disponering. Tillige voksede kommunens formue igennem årene. Ved sammenlægningen var formuen over 5 millioner kroner, som blev tilført den nye Slagelse Kommune. På den tid var dette beløb et anseligt beløb. Flere år i perioden udgjorde formuen et beløb, der svarede til, at man kunne dække driftsudgifterne i 3 år uden at opkræve nye skatter.

Den gode økonomi var også en af flere årsager til, at sognerådet ikke ønskede en sammenlægning med andre kommuner. Sognerådet var af den overbevisning, at kommunen økonomisk sagtens kunne fortsætte som selvstændig efter 1970.

Den kommunale service

I en anden artikel i denne årbog er redegjort for udviklingen i de kommunale opgaver fra kommunestyrets indførelse i 1842 og frem til den nye kommunalreform i 2007. 3 store opgaver for sognekommunerne var i hele perioden skolevæsen, socialvæsen og vejvæsen.

Skattesager

Ved gennemgangen af forhandlingsprotokollerne for perioden ca. 1950 til 1970 kan det konstateres, at specielt skolevæsenet fylder meget.

Herudover er der på hvert eneste møde et pænt antal skattesager, der primært drejer sig om udsættelse med skatten eller utilfredshed med det beløb, vedkommende skal betale. Skattesystemet på den tid var således, at borgerne tjente pengene i et år, herefter blev der selvangivet og kommunen foretog ligningen i januar/februar. Derefter skulle borgeren betale skatten af forrige års indkomst – og det siger sig selv, at ikke alle havde lagt skattepengene til side. Det er måske også årsagen til at skattesystemet i 1969/70 blev ændret til "kildeskat", hvor skatten med det samme blev tilbageholdt ved kilden – oftest lønudbetalingen.

Socialvæsenet

Når sager vedrørende socialvæsenet ikke fylder meget i sognerådets protokoller, skyldes det formentlig alene, at disse sager i meget stort omfang var henlagt til et fagudvalg under sognerådet, nemlig det sociale udvalg. Viggo Nielsen og forfatteren til denne artikel har ikke haft lejlighed til at gennemgå forhandlingsprotokollerne fra dette udvalg, da disse protokoller formentlig ikke eksisterer, men er blevet kasseret efter kommunesammenlægningen. Men Viggo Nielsen erindrer, at det sociale område fyldte meget i det daglige arbejde. Socialudvalget holdt hyppigere møder end sognerådet, og socialudvalgsformanden havde fast træffetid en gang om ugen. For administrationen betød det et omfattende arbejde med at forberede og følge op på sagerne,

og det sociale område beskæftigede mere end en medarbejder fuldtids på kommunekontoret.

Ud fra det primære kildemateriale er det således ikke muligt at redegøre fyldestgørende for arbejdet på det sociale område i kommunen. Men en ting, der har gjort indtryk på tidligere medarbejdere, var den månedlige udbetaling af pensioner m.v., hvor modtagerne mødte op på kommunekontoret. Alle giver udtryk for, at det var en rigtig sjov oplevelse hver måned først at tælle beløbene op til de enkelte modtagere og putte dem i en kuvert, og herefter at være med til selve udbetalingen den første i hver måned. Udover selve udbetalingen var det for mange en "social begivenhed" med tid til snak, ikke bare med andre beboere, men også med kommunekontorets ansatte. Her var virkelig tale om "nærhed" mellem borgere og medarbejdere⁷.

Skolevæsenet

Som nævnt fylder sager om skolevæsenet utrolig meget i sognerådets forhandlingsprotokoller. Det skyldes primært, at Sct. Peders landsogn i perioden byggede en ny skole, nemlig Marievangsskolen, der blev indviet i 1954. Men det skyldes også, at begrebet "decentralisering" stort set var ukendt. Det betød, at der ikke var lagt megen kompetence ud til skolelederen, men at mange ting skulle afgøres i sognerådet. Det gælder ikke bare på skoleområdet, men generelt på alle områder. Det kan konkluderes,

at sognerådet var meget dybt nede i detaljerne på mange områder og i hvert fald var godt orienteret om stort og småt i kommunen.

Indtil 1954 var der 3 skoler i Sct. Peders landsogn. Den største var Holmstrup skole, der lå på Skolevej. Der er intet tilbage af bygningerne. På området er i dag parcelhuse, kun enkelte træer fra den tid findes endnu. Den næststørste skole var i Landsgrav. Også denne skole er væk – på stedet ligger i dag et supermarked. Den mindste skole, der alene var en såkaldt "forskole" med kun de mindste klasser, lå i Antvorskov på Hulvej. Her er bygningen bevaret med diverse ombygninger/udbygninger.

De 3 skoler er af forskellige tidligere elever skildret som "gammeldags" både bygningsmæssigt og undervisningsmæssigt⁸. Ingen af skolerne kunne honorere kravene i folkeskoleloven fra 1937, der eksempelvis forudsatte, at der var faglokaler til fysik, gymnastik, husholdning, sløjd m.v. Der var heller ikke undervisning i fremmede sprog på skolerne.

Sognerådet har formentlig været klar over situationen og ønskede da også at bygge en ny fælles skole for hele kommunen, der kunne leve op til kravene. Imidlertid kom 2. verdenskrig i 1939, og det medførte stor mangel på materialer. Denne

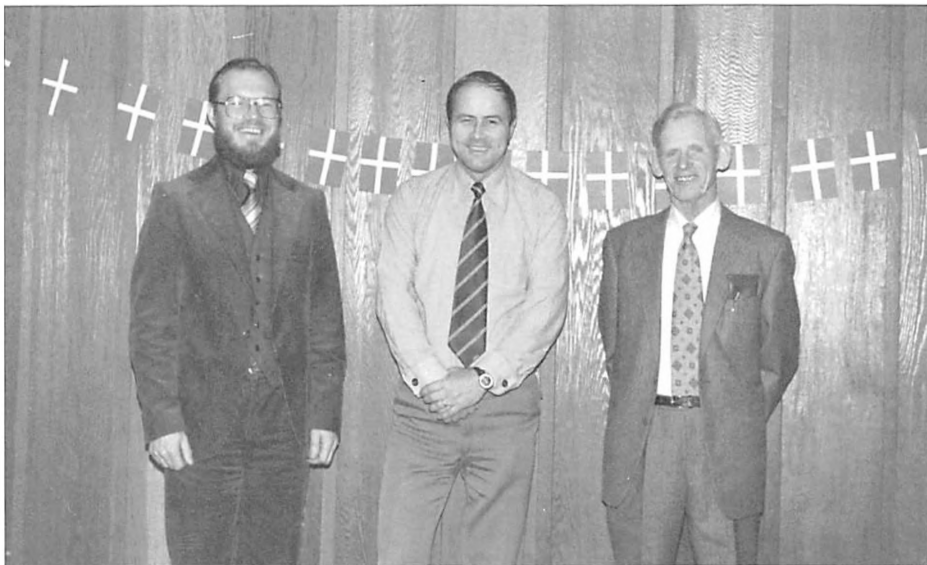

I forbindelse med Marievangsskolens ibrugtagning 1954, blev dette luftfoto fremstillet som postkort. I baggrunden gården »Marievang«, som skolen blev opkaldt efter. Bemærk også den enlige lærerbolig foran gården. Helt i forgrunden boligen til førstelærer Hans Christian Thøger. De åbne marker i baggrunden er i dag »Sagavej-kvarteret«, der blev udstykket til parcelhuse i slutningen af 1960'erne. Foto udlånt af Niels Borup, tidligere lærer på Marievangsskolen.

materiemangel varede en del år efter krigens slutning i 1945, hvorfor den enkelte bygherre skulle søge i ministeriet om en såkaldt "materialebevilling". Først i begyndelsen af 1950'erne lykkedes det Sct. Peders landsogn at få en sådan bevilling og få begyndt byggeriet af den nye centralskole. Imidlertid var bevillingen ikke så stor, som sognerådet ønskede, men alligevel gik man i gang med byggeriet. Marievangsskolen var derfor for lille allerede fra ibrugtagningen i 1954, og der gik da heller ikke mange år, før den første udvidelse fandt sted med yderligere fem klasseværelser. Siden er skolen blevet udvidet adskillige gange og er i dag en af de største skoler i Slagelse.

Udover selve skolen var bestemmelserne dengang også således, at lærerne på skolen havde krav på en "tjenestebolig". Derfor måtte kommunen også opføre adskillige af dem. De blev placeret ved siden af hinanden tæt på skolen, og ligger der den dag i dag – i alt syv placeret på Holmstrupvej. Herudover havde kommunen to tjenesteboliger på Landsgravvej (den ene til Viggo Nielsen) og en på Bagervej.

Placeringen af tjenesteboligerne betød, at lærerstaben var tæt på hinanden døgnet rundt. I arbejdstiden på skolen, og i fritiden var de naboer. Dette forhold kunne have en række fordele, men også en række ulemper, eksempelvis hvis klimaet mellem nogle af lærerne

Ved Marievangsskolens 25-års jubilæum i 1979 blev dette billede taget af de tre skoleinspektører, der havde været på dette tidspunkt. Fra venstre Preben Hald (fra 1976), i midten Erik Asmund (1968-1976) og længst til højre Hans Chr. Thøger (1954-1968). Bemærk forskellen i tøjstil mellem de tre inspektører. Foto udlånt af Erik Asmund.

ikke var det bedste. Og det var netop situationen i en periode på Marievangsskolen.

Årsagen til dette klima kan være flere, men der er ingen tvivl om, at ledelsesforholdene på skolen har spillet ind. Situationen var som beskrevet, at der var tre skoler i kommunen før Marievangsskolen. Antvorskov skole havde kun en lærerinde ansat og ingen leder. Men de to andre skoler havde begge en såkaldt "førstelærer", og med Marievangsskolens bygning blev sognerådet nødt til at vælge, hvem af de to førstelærere, der skulle være den nye skoles leder. Her faldt valget på Hans Christian Thøger, der var førstelærer på den største af skolerne, nemlig Holmstrup. Andre havde hellere set, at førstelæreren på Landsgrav skole, nemlig Aage Ellehauge Hansen, var blevet valgt. Valget af skoleleder splittede lærerpersonalet i ret mange år efterfølgende og påvirkede klimaet på skolen i større eller mindre omfang helt frem til Hans Christian Thøgers pensionering i 1968. Her blev han afløst af skolens daværende viceskoleinspektør Erik Asmund, der i 1970 blev nyvalgt for socialdemokratiet til byrådet i den nye Slagelse Kommune⁹.

Beslutningen om leder på skolen er således et eksempel på, at en politisk beslutning kan få langtrækkende ikke forudsete konsekvenser mange år frem¹⁰.

I perioden udviklede Marievangs-

skolen sig til at få 8. og 9. klasse, skolebespisning (mælk og en vitaminpille), skolepatrulje og flere faglokaler, fx til metalsløjde og maskinskrivning. Men andre ting blev ikke tilbudt, eksempelvis skoletandpleje.

Ældreområdet

I Sct. Peders landsogn var der et alderdomshjem med plads til 12 beboere. Alderdomshjemmet ligger der den dag i dag på hjørnet af Strandvejen og Holmstrupvej og er nu skolefritidsordning. Alderdomshjemets beboere var enten ægtepar, der ikke længere kunne klare sig selv eller enlige – typisk mænd – hvor konen var død, og de derfor ikke længere kunne klare fx madlavning. Beboerne behøvede således ikke at være meget syge for at komme på alderdomshjemmet. Til alderdomshjemmet var knyttet en forstander og en sygeplejerske, der begge boede i en lejlighed på hjemmet. Sygeplejersken – i det meste af perioden frk. Wulff – varetog også andre opgaver end alene for de ældre.

Udover alderdomshjemmet opførte kommunen i slutningen af 1940'erne den såkaldte "aldersrentebolig", der i dag er Holmstrupvej 4 – 6. Her kunne aldersrentenydere (datidens ord for folkepension) få en lejlighed, hvis de fx ikke længere kunne klare at passe hus og hjem. Men der var ingen pleje eller pasning tilknyttet til boligen – det var en ren boligforanstaltning. Til boligen hørte et stykke jord, som beboerne kunne dyrke og passe.

Alderdomshjemmet er formentlig opført omkring 1912 samtidig med den ældste del af kommunekontoret, der ligger bagved. Foto på lokalhistorisk arkiv på Slagelse bibliotek.

Endelig var der ansat to "husmoder-afløser" i kommunen, datidens ord for "hjemmehjælpere"¹¹.

I 1960'erne begyndte sognerådet nogle overvejelser om at opføre et nyt alderdomshjem – eller plejehjem, som det nu hedder. Man besøgte andre kommuners plejehjem og købte et areal til formålet. Arealet er lige ved siden af gadekæret i Landsgrav, hvor bebyggelsen "Landsgravparken" i dag ligger. Dermed er det også konstateret, at det nye plejehjem aldrig blev til noget. Plejehjemmet var projekteret til 30 pladser, og kom til at indgå i forhandlingerne om vilkårene ved sammenlægningen med Slagelse kommune. Et mindretal i sognerådet ønskede til sent i forhandlingerne, at det skulle være en betingelse for sammenlægningen, at der blev opført et plejehjem i Sct. Peders landsogn. Men Slagelse kommune garanterede, at der var pladser nok på kommunens plejehjem, bl.a.

fordi man på det tidspunkt var i gang med at udbygge plejehjemmet Skovvang.

Børnepasning

Det er meget hurtigt at beskrive den kommunale børnepasning i perioden: den var ikke eksisterende!

Først i slutningen af 1960'erne blev der drøftet mulighed for børnepasning, og det var ikke i kommunalt regi, men i menighedsplejens regi. Menighedsplejen opførte børnehaven Marievang inden kommunesammenlægningen, og den sidste sag til behandling i sognerådet marts 1970 er en tilladelse til opførelse af vuggestuen Marievang som nabo til børnehaven.

Der har stadig været så mange hjemmegående husmødre, at børnepasning ikke har været aktuelt før sidst i perioden, hvor manglen på arbejdskraft betød, at kvinderne for alvor kom på arbejdsmarkedet.

Vejvæsenet

Udover driftsopgaverne på vejområdet var der to større projekter i perioden, der kom til at fylde en del. Udover de to projekter skal lige som et kuriosum nævnes, at man allerede dengang drøftede en omfartsvej af Kalundborg-Næstvedvejen vest om Slagelse. Og rent faktisk var det for over 40 år siden, at de arealer, der skal bruges til omfartsvejen, blev reserveret til formålet med restriktioner om ikke at måtte bruges til andet formål. Nu i 2006 ser det ud til, at der langsomt er ved at komme gang i projekteringen af omfartsvejen!

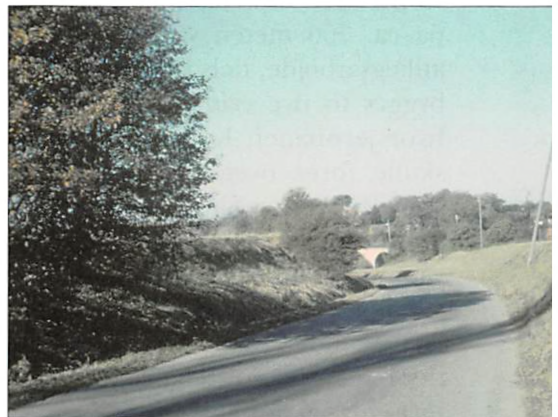
Det første store vejprojekt i perioden var anlæggelsen af motorvejen udenom Slagelse. Sct. Peders landsogn var ikke direkte involveret i anlægget, men alene planlægningen, da dele af motorvejen kom til at gå gennem kommunen. Rent faktisk blev Antvorskov-delen af kommunen delt af motorvejen med broen over den nuværende Kongevejen. Sognerådet foreslog derfor tidligt i planlægningen en placering længere væk fra byen ude omkring Charlottedal gods (den nuværende Antvorskov kaserne), men det ville staten ikke være med til. Begrundelsen var, at der skulle fældes megen skov, og det var heller ikke så let at få lov til dengang. Men måske ville nogle af de støjplagede beboere langs motorvejen i dag have sendt sognerådet en venlig tanke, hvis deres forslag var blevet gennemført!

Det andet store projekt var færdiggørelsen af en større gennemfartsvej mellem den gamle hovedvej A1 i Landsgrav til Kalundborgvej i Ny Holmstrup. I dag er der tale om Landsgravvej og Holmstrupvej.

Allerede i slutningen af 1940'erne blev denne større gennemfartsvej projekteret, men først i 1967/68 blev den afsluttet. Første etape var anlæggelsen af Landsgravvej fra hovedvejen til Strandvejen – det skete rent faktisk i slutningen af 1940'erne. Før den tid var vejforløbet ad Bagervej.

Anden etape var fra Strandvejen og forbi Marievangsskolen nogenlunde til, hvor Sagavej og Søholmparken i dag går ind. Dette stykke blev

Billedet viser det oprindelige vejforløb af Holmstrupvej før de nuværende to brede viadukter blev bygget i 1967. Det er vist godt, at den gamle viadukt ikke skal klare den nuværende trafik! I folkemunde hed den afbildede strækning "sognefogedens bakke", fordi sognefogeden ejede gården "Søbjerggård", der lå ved siden af. Foto udlånt af Søren Englev.

anlagt i forbindelse med bygningen af Marievangsskolen i begyndelsen af 1950'erne. Før den tid gik vejforløbet bag den nuværende benzintank ved mejeriet "Landsogn", via det nuværende Skoleleddet og ind gennem Marievangsskolens skolegård og herefter parallelt med den nuværende vej ca. 20-30 meter længere mod vest². Vejen fortsatte forbi den nuværende børneinstitution Søbjerggård og ned gennem den smalle viadukt i Gammel Holmstrup. Igennem Holmstrup og videre gennem den anden smalle viadukt, hvor jernbanen til Høng kører over. Og herfra langs Holmstrup mose til Kalundborgvej nogenlunde hvor den nuværende Holmstrupvej løber – dette stykke vej hed tidligere Enghavevej.

Gennemførelsen af tredje og sidste etape i slutningen af 1960'erne var en stor opgave for kommunen. Det var ganske vist ikke kommunen, der alene finansierede opgaven, men den krævede megen planlægning og forhandling med andre samarbejdspartnere, eksempelvis DSB. Selv om vejstykket kun er på ca. 700 meter, var det et stort anlægsarbejde, dels fordi der skulle bygges to nye viadukter. Den ene, hvor jernbanen København-Korsør skulle føres over, og den anden, hvor jernbanen Slagelse-Høng skulle føres over. Dels fordi terrænet var vanskeligt med et område, der skrånede ret kraftigt ned mod den lavtliggende Holmstrup mose. Folk, der har cyklet op ad bakken, kender terrænets skråning¹³.

De store udstykninger i 1960'erne

Den store økonomiske vækst i 1960'erne betød, at mange fik økonomisk mulighed for at anskaffe sig eget hus. Udviklingen fra landbrugsland til industrisamfund var for alvor i gang, hvilket betød affolkning af landet og stor befolkningsvækst i byerne, hvor de nye arbejdspladser typisk lå.

Denne udvikling påvirkede i meget stort omfang Sct. Peders landsogn med den tætte geografiske beliggenhed lige op ad Slagelse købstad. Der var masser af jord til rådighed til udstykninger i Sct. Peders landsogn, mens Slagelse købstad lå klemmt inde arealmæssigt og derfor havde svært ved at få del i udviklingen og væksten. Dette var også et argument for den senere sammenlægning i 1970. Inden da havde Slagelse med held fået opkøbt noget jord i Sct. Peders landsogn, som Slagelse kommune efterfølgende kunne udstykke, men det ændrede ikke på, at beboerne var skatteydere i Sct. Peders landsogn.

De første større udstykninger fandt sted omkring Lillevangsvej i Landsgrav. Der var tale om private udstykninger, som betød, at det ikke var kommunen, der købte jorden, byggede den og efterfølgende solgte den. Disse private udstykninger var det nuværende Søndervang samt Lillevangsparken.

Den første større kommunale udstykning var på Bagervej og hele Toftevej-området. Her købte

kommunen arealet for en pris, byggemodnede det og solgte det efterfølgende til en anden pris. Prispolitikken var, at kommunen ikke skulle tjene på udstykningen, men have et beløb hjem, der svarede til prisen på det næste areal, der skulle købes.

Herefter fulgte hele området på den vestlige side af Landsgravvej. Området er i dag hele Benediktevej-kvarteret, Hjorthøjvej-kvarteret samt Karolinevej-kvarteret. De to førstnævnte var udlagt til beboelsesjendomme, mens det sidstnævnte

var til industriformål. Den første virksomhed, der flyttede ind på arealet, var det lokale mejeri "A/M Landsogn", der siden 1917 havde ligget på Strandvejen. Mejeriet producerede også is. Da mejerisektoren på det tidspunkt markedsførte sig i ind- og udland med koen Karoline og såkaldte "Karoline-piger", kom vejen meget naturligt til at hedde Karolinevej.

Næste større udstykning var hele Sagavej-kvarteret, der var en blanding af privat og kommunal udstykning. Udstykningen af

Luftfoto fra 1971. I forgrunden Marievangsskolen, der allerede er blevet udvidet nogle gange siden ibrugtagningen i 1954 (se illustration 5). Efter Marievangsskolen ligger der 3 lærerboliger på begge sider af Holmstrupvej. Længst til venstre er boligerne på Banehegn ved at blive bygget. Bag lærerboligerne kolonihaveforeningen Marievang og en beplantning, der bugter sig over arealet. Det er kommunegrænsen mellem Slagelse og Sct. Peders landsogn. Allerbagest den nyopførte tekniske skole ned mod Vestre Ringgade. Den lå i Slagelse kommune, mens kollegiet til venstre på Bredahlsgade lå i Sct. Peders landsogn. I dag ligger Slagelse gymnasium, Selandia m.v. på arealet. Foto i forfatterens eje.

Søholmparken kom i gang inden sammenlægningen i 1970, men de sidste ejendomme blev først opført efter. Endelig skal også nævnes Munkebakken i Antvorskov – området ligger som nabo til Antvorskov ruin og tæt på et stort varehus.

Ved sammenlægningen i 1970 var der masser af yderligere aktiviteter planlagt. Kommunen havde købt arealerne omkring vandtårnet i Holmstrup – det blev senere det såkaldte "komponistkvarter". Tilsvarende arealet på den anden siden af Valbygårdsvej, der blev til "instrumentkvarteret". Ligeledes var planerne omkring Ærøvej vidt fremskredne – dette areal var af Idagård solgt til Slagelse kommune før sammenlægningen.

Sluttelig skal nævnes, at det nuværende Slagelse Gymnasium delvis ligger i det tidligere Sct. Peders landsogn. Kommunegrænsen gik tværs igennem den såkaldte "skoleby", eksempelvis ligger kollegiet på Bredahlgade også i det tidligere Sct. Peders landsogn.

Der var således enorm aktivitet og udbygning i kommunen i 1960'erne og trods store investeringer, betød det også en tilgang af skatteborgere, så der samlet set var et godt økonomisk fundament for kommunen.

Sammenlægningen 1970

Igennem hele perioden havde der været forskellige sonderinger omkring justeringer af kommunegrænserne mellem Slagelse kommune og Sct. Peders landsogn. Mest

specifikt drejede det sig om arealet, hvor den nuværende "skoleby" ligger vest for Vestre Ringgade. Men forhandlingerne strandede, hvilket også var tilfældet i forhold til nogle arealer omkring Gækkelundsvej og Antvorskov.

På landsplan var der - som det fremgår af en anden artikel i denne årbog - ved at komme gang i overvejelserne om en kommunalreform. Det betød, at sognerådet i Sct. Peders landsogn i 1963 deltager i et møde i Sorø amts sognerådsforening om et skitseforslag til kommunesammenlægninger i Sorø amt. I 1966 foreligger der et nyt forslag. Dette er udarbejdet af Købstadsforeningen (nuværende Kommunernes Landsforening). Forslaget indebærer en delvis sammenlægning af Sct. Peders landsogn med Slagelse Kommune, mens en anden del af landsognet skulle indgå i en stor landkommune med bl.a. Stillinge, Hejninge og dele af Sct. Mikkel's landsogn. Købstadsforeningen beder sognerådet om en udtalelse, og sognerådet beslutter her enstemmigt at arbejde imod en sammenlægning med Slagelse. Det betød også, at der blev gjort forsøg på at etablere en endnu større landkommune uden om Slagelse. En sådan kommune kunne befolkningsmæssigt leve op til størrelsen på de nye kommuner, men kunne ikke leve op til kravet om, at hver ny kommune skulle have et naturligt bysamfund. Derfor blev denne ide skudt ned af Kommunalreformkommissionen.

Hvorvidt sognerådet har troet på muligheden for at fortsætte som selvstændig kommune eller ej, fremgår ingen steder af forhandlingsprotokollerne. I hvert fald traf de nogle beslutninger ud fra forudsætningen om en selvstændig kommune. Eksempelvis besluttede sognerådet i 1967 at udvide kommunekontoret til mere end dobbelt størrelse.

Men overvejelserne om en ny kommunestruktur indhenter langsomt sognerådet. I 1968 fremlægger den nedsatte Kommunalreformkommission et forslag om, at Sct. Peders landsogn og Sct. Mikkels landsogn i sin helhed sammenlægges med Slagelse. Sognerådet har formentlig resigneret på dette tidspunkt, idet forslaget blot tages til efterretning. Herefter nedsættes der et udvalg, der skal føre forhandlinger om kommunesammenlægningen, herunder vilkårene. Disse fastlægges frem til sammenlægningen 1. april 1970.

Udover Sct. Peders landsogn blev også Sct. Mikkels landsogn, Hejninge, Stillinge og Havrebjerg kommuner lagt sammen med Slagelse. Det samme skete med Vesterrose kommune, der var dannet i 1966 som en frivillig sammenlægning mellem Gudum, Kindertofte, Sorterup-Ottestrup og Sønderup-Nordrupvester kommuner.

25. marts 1970 blev der holdt overleveringsforretning mellem sognerådet i Sct. Peders landsogn og det

nyvalgte byråd for den nye Slagelse Kommune. Det skete uden nogen som helst markeringer af nogen art, og den 1. april 1970 begyndte Viggo Nielsen på sit nye arbejde i Slagelse kommune. Hermed var der sagt "Farvel til Sct. Peder" ¹⁴.

Noter

1. Forhandlingsprotokoller for Slagelse Sct. Peders Landsogns kommune. 3 bind: 1. april 1948 til 7. december 1955, 5. januar 1956 til 11. juni 1963 samt 4. juli 1963 til 25. marts 1970. Protokollerne findes på lokalhistorisk arkiv på Slagelse bibliotek.
2. Viggo Nielsen er født i 1922 i Ollerup i Sorterup-Ottestrup kommune nord for Slagelse. Han kom i lære i Fausing-Auning kommune på Djursland i 1936. Da han var udlært i 1941, fik han arbejde som kasserer i Sorø Købstads Landdistrikt. Efter et år skiftede han til et job som amtsrevisorassistent i Sorø amt. Fra denne stilling blev han i 1943 ansat som den første kommunesekretær i Boeslunde kommune mellem Slagelse og Skælskør. Pr. 15. maj 1949 blev han ansat i Sct. Peders landsogn, hvor han arbejdede indtil sammenlægningen med Slagelse købstad i 1970. I Slagelse kommune blev han kontorchef og senere souschef i teknisk forvaltning, indtil han i 1989 gik på pension efter 52 års arbejde indenfor kommunestyret.
3. Carsten Egø Nielsen: "Farvel til Sct. Peder". 2006. Denne bog uddyber denne artikels indhold.
4. J.P. Trap: Danmark. 5. udgave. Sorø amt, bind 8, siderne 808-816.
5. Tallene stammer fra "Kommunal Årbog" årgangene 1949-1970.
6. Desværre er der kun et enkelt sognerådsmedlem fra perioden, der endnu lever, nemlig Poul Christensen fra Venstre. Poul Christensen er over 90

- år og bor i dag i Næstved og havde tidligere frørenseriet på Korsørvej, hvor nu firmaet "Malermesteren" har til huse. Marievangsskolens pedel Willy Petersen, der i mange år var socialdemokratisk sognerådsmedlem, døde i 2004 og landbrugskonsulent Johannes Sørensen, der repræsenterede Venstre, døde i 2006.
7. Oplysningerne baseret på interviews med følgende tidligere medarbejdere: Anni Pedersen (født Mikkelsen), ansat 1951 til 1963, Anni Pedersen (født Jensen), ansat 1957 til 1961 samt Ellen Egede Hansen (født Nielsen), ansat 1966 til 1970.
  8. Oplysningerne baseret på interviews med følgende tidligere elever: Per Jensen og Anni Petersen (Holmstrup skole) samt Svend Aage Christiansen (Landsgrav skole). Endvidere med Grete Holm Hansen, der var lærerinde på Antvorskov Forskole.
  9. Skolen var i mellemtiden blevet såkaldt "købstdsordnet", hvilket bl.a. betød, at den skulle have en skoleinspektør og en viceskoleinspektør. Endvidere betød det, at kommunen ikke længere skulle stille tjenestebolig til rådighed for nye lærere. Erik Asmund blev i 1965 ansat som viceskoleinspektør, idet sognerådet valgte at tage en ansøger udefra til denne stilling. Årsagen var blandt andet, at alle lærere – undtagen en – på Marievangsskolen søgte stillingen – de fleste formentlig for at undgå, at en af de andre fik stillingen. Men det må naturligvis også forudsættes, at Erik Asmund var den bedst kvalificerede ansøger. Beslutningen betød, at en del lærere efterfølgende forlod skolen til fordel for jobs andre steder.
  10. Med til historien hører, at Hans Christian Thøger også var medlem af sognerådet for Socialdemokratiet og endda var socialudvalgsformand. Ordet "politisk udnævnelse" er da også nærliggende, idet vurderingen i øvrigt er, at Ellechauge Hansen ledelsesmæssigt formentlig havde været et bedre valg end Hans Christian Thøger, der til gengæld havde nogle andre kvaliteter og var yderst bogligt velbegavet.
  11. Henny Tønner Pedersen har beskrevet husmoderafløsningen i Sct. Peders landsogn dybere i: "Husmoderafløserne – en parentes i velfærdsstaten". Institut for Arkæologi og Etnologi, Københavns Universitet (2002).
  12. Lærer Niels Borup, der i en del år boede i lærerboligen Holmstrupvej 11, har fortalt, at han bagest i haven ofte stødte på sten fra den tidligere vej. I øvrigt er vejforløbet angivet på gamle kort, mest tydeligt på et kort fra 1892, men også på de forskellige udgaver af målebordsbladene fra Geodætisk institut (nuværende Kort & Matrikelstyrelse).
  13. I det gamle vejforløb blev den daværende bakke i folkemunde alene kaldt "sognefogedens bakke". Årsagen var, at gårdejer Gunnar Olsen på den daværende gård Søjberggård havde hvervet som sognefoged i Holmstrup og Hyllestrup.
  14. Viggo Nielsen har i en artikel i Jul i Slagelse, 11. årgang, 2004, fortalt om sine oplevelser i forbindelse med jobskiftet. Artiklen hedder "Fra sognekommune til storkommune".

Viceinspektør Erik Nielsen, Skælskør, in memoriam

Af Johs. Lyshjelm

Den 26. april 2006 kom meddelelsen om, at Erik Nielsen var død, 90 år gammel.

Han var født i Haslev og havde sin skolegang her. Han tog i 1937 lærer-eksamen på Haslev Seminarium. Han havde derefter forskellige, korte vikariater, inden han kom til Røn-
de, hvor han virkede 1939-40. En af hans gamle Røn-de-elever har udtalt, at man beundrede ham for hans enorme kendskab til og viden om natur, mennesker og seværdigheder samt historien, der knyttede sig dertil.

I 1940 kom han til Skagen og var der en snes år, og han vendte ofte tilbage hertil for at møde sine venner. I 1961 kom han til Skælskør skole, hvor han var en respekteret og vellidt viceinspektør. Han tog sin afsked i 1983.

I Skælskør kom han straks i kontakt med Historisk Samfund for Sorø Amt og kom ret hurtigt til at sidde i bestyrelsen, hvis næstformand han var en halv snes år. Her var han et særdeles aktivt medlem som planlægger og efterfølgende leder af

ture. Hans foredrag var altid spændende opbygget - og der blev lyttet. Deltagere i disse arrangementer vil kunne huske ham stående midt i flokken som den høje, slanke lidt duvende skikkelse, der med ivrige armbevægelser underbyggede sin beretning.

Erik Nielsen fotograferet på hans 90 års fødselsdag den 6. juni 2005. (Privat foto).

Hans store rejselyst bevarede til det sidste. Han var således året inden sin død alene på en tur i Ægypten; der var endnu et billede, han manglede at få taget! Rejselysten bragte ham viden om, og det var altid en oplevelse at se ham være bænket og følge med i hans billedserier fra fremmede lande og skønne og spændende steder i Danmark. Her havde de historiske oplysninger en fremtrædende plads, og de blev altid sat ind i helheden - ofte krydret med en personlig bemærkning, så man ikke var i tvivl om hans ståsted.

Erik Nielsen var gennem årtier en særdeles værdsat fortæller ved byvandring i Skælskør, og mange har med interesse fulgt hans levende beretninger om byen og dens borgere. Han var meget aktiv i arbejdet med at oprette et lokalhistorisk arkiv samt et bymuseum i Skælskør. Ofte var han på museet og fortalte her gerne om bl.a. byens storhedstid med de mange sejlskibe, et emne, der blev uddybet i bogen "Skælskør som søfartsby".

Også gennem mange artikler i Årbog for Historisk Samfund for Sorø Amt og årbogen Jul i Skælskør har han sikret gode og værdifulde beretninger - ikke mindst om Skælskør og omegn.

Erik Nielsen vil blive husket som en vidende og god fortæller, hvis billeder og fortællinger har givet os mange gode oplevelser.

Årsberetning for 2005

1) Bestyrelsen, dens sammensætning og underudvalg:

Ved sidste års generalforsamling, der blev afholdt den 26. april (2005) i Restaurant Lystbådehavnen i Korsør, skete der ingen udskiftning i bestyrelsen, og ved det konstituerende møde den 19. maj skete der heller ingen forandringer i beklædningen af tillidsposterne, så bestyrelsen fortsatte i alle henseender uforandret, og det samme gælder underudvalgene.

2) Bestyrelsens arbejde:

I beretningsåret har der været afholdt tre ordinære møder: 24. februar, 19. maj og 30. august, alle gange på Brobygl. Skole.

Den 1. - 3. april 2005 deltog formanden i Dansk Lokalhistorisk Forenings årsmøde på Hornstrup-centret ved Vejle. Temaet var 200 årsjubilaren H. C. Andersen og Danmarkshistorien.

I denne forbindelse vil det være naturligt at tage med, at Historisk Samfund ved sin formand fra 2004 var repræsenteret i DLF's udvalg om H. C. Andersen, et arbejde, som udmundede i en publikation: "H. C. Andersen og Danmarkshistorien" med DLF's formand Erik Helmer Pedersen som redaktør og med undertegnede som medredaktør og medforfatter (jfr. pkt. 4).

3) Aktiviteter for medlemmerne:

a)

Ved årsmødet i Korsør fortalte Erik

Helmer Pedersen om H. C. Andersen og Danmarkshistorien, og Ingvar Skøtt, Korsør, nævnte de Andersen-aktiviteter, der skulle finde sted lokalt i Korsør.

b) Forårsturen, det blev afviklet lørdag d. 11. juni, gik til seværdige steder i Skåne, såsom herregårdene Krageholm og Sövdeborg samt den velbevarede by Ystad. Ole G. Nielsen havde tilrettelagt og guidede på turen, dog ikke i Ystad, hvor Gyrit Kaaber, Vemmelev, stillede sin viden til rådighed. Alt i alt en vellykket tur med deltagelse af henved 50 medlemmer.

c)

Efterårsturen, der fandt sted på en blæsende og regnfuld dag, lørdag den 1. oktober, havde Tårnborg kirke som første punkt på programmet. Her fortalte kommandør Ulrik Luckow og tidl. pastor Flemming Hansen om kirkens historie og interiør. Derefter var der besøg i den klassicistiske hovedbygning til Tårnholm, hvis ejerpar Inge Høeg og Knud Hjort Rasmussen tog imod i salonerne og fortalte om stedets historie for de ca. 60 interesserede. At vi kunne komme ind netop dér, var Ole G. Nielsens fortjeneste.

4) Projekter:

DLF's HCA-projekt er blevet berørt. Her skal blot føjes til, at i den førnævnte publikation, der blev det synlige resultat af anstrengelserne, havde undertegnede en artikel om Andersens vekslende syn på Sorø og Korsør,

ligesom der var en kort præsentation af Historisk Samfund for Sorø Amt som sådan.

5) *Årbogen 2005:*

Årbogen, der udkom kort før jul, blev præget af HCA-året og fik den samlende titel: H. C. Andersen og Sorø Amt. At netop Sorø Amt var det sted i Danmark, som Andersen som ung og voksen havde mest tilknytning til, altså lige efter København, kunne man endnu en gang få vished for ved at se på de relevante artikler: Ulrich greve Holstein-Holsteinborg skrev kort om Andersen og hans ophold på de sydvestsjællandske herregårde Basnæs, Borreby og Holsteinborg, og mere udførligt om Andersen og Holsteinborg. Jørgen Woetmann Andersen berettede om Andersen og de midtsjællandske herregårde Bregentved og Gisselfeld, mens undertegnede belyste forfatterens kendskab til egnen ved hhv. Lyngø og Pedersborg, samt gav et bidrag til spørgsmålet om Andersens skolegang i Slagelse og som noget nyt fremhævede et ønske fra borgere i Korsør om en lejlighedssang, som Andersen dog betakkede sig for at begå. Herudover havde Erik Helmer Pedersen en længere artikel om landbruget i Sorø Amt på kornhandelens tid.

6) *Økonomi:*

2005 blev et godt år for os. Selv om det ikke kan ses af selve driftsregnskabet, der udviser underskud, var der reelt tale om et ganske indbringende år, og om ikke andet vil driftsregnskabet for 2006 formentlig ende positivt.

Jeg siger det sådan, fordi vi i 2005

modtag tilsagn om sponsormæssige tilskud til vores virksomhed i 2005 i en samlet størrelsesorden, som vi ikke hidtil eller i hvert fald ikke i lang tid har set, nemlig i alt 21.500 kr. Jeg vil gerne nævne dem her specifikt. Og jeg vil gerne dele dem ind på samme måde som i regnskabet, altså tage de offentlige tilskud først: Vestsjællands Amt: 5.000 kr. Korsør kommune: 3.000 kr. Skælskør kommune: 2.000 kr. og Slagelse kommune: 1.500 kr. Af private tilskud har vi modtaget 5.000 kr. fra BG Holsteinborgs gavefond og andre 5.000 kr. fra DLF.

Jeg vil gerne her skyde ind, at vi vel endnu i år kan forvente nogenlunde de samme tilskud, når det gælder de offentlige myndigheder, men spørgsmålet er jo: hvad sker der fra næste år, når storkommunerne er en realitet?

I al fald vil jeg benytte lejligheden her til at takke Kurt Rehder og Erik Damm Andersen for deres gode benarbejde, når det gælder tilskuddene fra hhv. Korsør og Skælskør kommune!

Medlemsmæssigt går det også ganske godt, idet medlemstallet er ret stabilt, og det er i disse tider meget positivt. Vi har nu 372 personlige medlemmer og derudover ca. 100 institutionsmedlemmer.

7) *Afslutning:*

Til sidst vil jeg takke alle i bestyrelsen for en god indsats og et godt samarbejde i 2005, ligesom medlemmerne skal have tak for deres opbakning i almindelighed, og fordi mange også tager del i vore aktiviteter.

Helge Torm, fmd.

Sorø d. 19. april 2006.

Lokalhistorisk litteratur fra Sorø Amt 2005-2006

Anmeldelser v/bestyrelsen

H. C. Andersens Sorø, I

Af Helge Torm

Sorø 2005, 238 s., ill. Udg. af Sorøegnens Erhvervs- og Turistkontor, Storgade 15, Sorø. Pris: 250 kr. Købes dér eller i Svegårds Boghandel, Sorø, Zachariassens Boghandel, Korsør, Bøger og Papir, Skælskør, eller bestilles gennem egen boghandler.

Netop som H. C. Andersen-året er forbi, dropper dette flotte værk ind ad døren, næsten i al beskedenhed, og overskygger flere andre HCA-udgivelser fra 2005.

Forfatteren er uddannet historiker og har beskæftiget sig med Sorøs historie i næsten en menneskealder. Selve emnet HCA og Sorø er beskrevet sporadisk i mange biografier, og knastørt, som det lyder, er det dog lykkedes Helge Torm at lave en levende og engageret fremstilling, som har bredere appel end kun Sorø-interesserede.

Bogen handler især om venskabet mellem HCA og de berømte soranere B. S. Ingemann og hustruen Lucie. Fra deres første møde i pinsen 1824 til det sidste i juli 1867. Bogen bygger på to års grundig research i arkiverne, hvilket er tydeligt, når man kigger efter i det omfangsrige og imponerende noteapparat.

Helge Torm redegør for og dokumenterer alle HCA's besøg hos Ingemann og gengiver dem i en kronologisk fremadskridende fortælling, inddelt næsten år for år. Forfatteren konkluderer, at HCA og Ingemann havde et broderligt og jævnbyrdigt kunstnerisk forhold, modsat hvad en gren af HCA-forskningen siger.

Bogen, som er i stift bind i næsten A4-størrelse, har et nydeligt lay-out og er pænt illustreret hele vejen igennem. Et bind 2, som mulig-

vis udkommer i 2007, vil indeholde registre. En bog primært for de virkelig interesserede, og de biblioteker, der har en grundig samling om HCA, bør også anskaffe dette værk.

Lektørdtalelse v/Henrik H. Pedersen, Dansk BiblioteksCenter primo 2006.

Erik Bøgh og H. C. Andersen

Af Knud Danielsen

Udg. af Lions Club Fuglebjerg som "Julehilsen 2005", trykt hos jannerup offset a/s, upag. (4 A4-sider), ill.

I denne i bedste bogtrykskvalitet udførte lille publikation fortæller Knud Danielsen indgående og levende om den som lærer i 1841 uddannede, men mere som skuespiller, teaterdirektør, tegner, visedigter, revyforfatter, avisanmelder og redaktør(!) virkende Erik Bøgh (1822-99), som opholdt sig ved og i Fuglebjerg i to perioder fra hhv. 1833-39 og 1842-44, og hans forhold til den noget ældre H. C. Andersen. Deres fælles interesser førte dem fra 1849 sammen i København i et godt og nært venskabsforhold med de kurrer på tråden, som hører et sådant til.

Det er et fremragende stykke forskning, som Danielsen her har begået, om nogle ellers ret upåagtede relationer mellem to af guldalderens personligheder. (Godt at vi har noget, der hedder jubilæumsår!). Danielsen har boret så dybt i emnet, at der næppe kan graves mere frem, men forhåbentlig kan denne artikel blive lanceret i et fagligt tidsskrift - det fortjener den!

HT

RINGSTED bogen 2006

Redaktionsgruppen bag RINGSTED bogen er den samme som tidligere.

Hovedtemaet i år er Nørregade, som for 50 år siden var en del af hovedvej A1.

Der er også omtale af såvel små som store foretagender, set i det historiske perspektiv: Om Falck, Røde Kors, Eskildstrup Mølle, Ringsteds orgler og meget mere.

HJ

Sorø Apotek gennem 400 år

Af Anette Carlsen m.fl.

Sorø Apotek er et af landets ældste, og har en særegen historie. Det er spændende læsning - med billeder fra svundne tider.

Bogen kan købes på Sorø Apotek, Turistkontoret og Amtsmuseet.

HJ

Vejen gennem Haraldsted

Af Poul Selvig, Valsømagle

Selvig har skrevet et flot illustreret hefte på 24 s. om de historiske steder i Haraldsted Sogn.

Trykt hos Malchow. Kan købes for 30 kr. i Flensborgs Boghandel i Ringsted.

HJ

Alliken ved Haugbyrd

Af Niels Vagn Christiansen

Bogen er udgivet fra eget forlag og er på 300 sider, pris 299 kr.

Bogen forhandles i Flensborgs Boghandel i Ringsted.

Det er lokalhistorie fra Ringsted og Haugbyrd. Der læses om barndomshjemmet i Haugbyrd, om privatbanen Køge - Ringsted, samt meget andet.

HJ

Pedersborg Forsamlingshus gennem 100 år

Udarbejdet af Historiegruppen i Sorø.

Et flot hefte på 47 sider, der fortæller forsamlingshusets historie gennem tiderne. Bl.a. meget om husets dilettantforestillinger, forsynet m. mange fotos.

HJ

Jul i Sorø 2005

Årgang nr. 53. 72 sider, vel illustreret, pris 100 kr. Fås bl.a. hos Svegaard's Boghandel.

Jul i Sorøs Venner har igen udgivet et hefte med mange gode historier fra Sorø kommune. Elna Bækdorf skriver om julen i H. C. Andersens liv og forfatterskab, Jørgen From Andersen om Hauchs Physiske Cabinet, nu på "Vænget", Søgade 17, Sorø, og der er mange andre fine historier.

HJ

Sagn og overtro på Skælskøregnen

Af Johs. Lyshjelm med tegninger af Else Dam.

Udgiver: Skælskør Egnshistoriske Selskab og Skælskør kommune. 100 sider.

Skælskørs flittige historiker Johs. Lyshjelm har samlet en mængde sagn og overtro fra Skælskøregnen og fortalt dem sogn for sogn, hvor de hører hjemme.

Herudover historier om kloge mænd, kæmpesten og kilder, hvortil der knytter sig overtro.

Også et eksemplar på et himmelbrev er med: "et brev, der er sendt fra himlen med en engel og derefter skrevet af eller trykt".

En fyldig litteraturliste fuldender bogen, som fortjener mange læsere.

EDA

Flakkebjerg Forskole

Livet, lærdommen og lærerinderne.

Af Chresten Nicolaisen i samarbejde med Sydvestsjællands Museum.

90 sider.

I anledning af Flakkebjerg Skolemuseums 25 års jubilæum har den daglige leder samlet materiale og forfattet en spændende og velskrevet beretning om Forskolen fra dens start i 1903 til nedlæggelsen i 1962.

En stor del af bogen er helliget den sidste lærerinde fra 1918 til 1962 Ingeborg Nielsen, som ved sin fraflytning i 1979 skænkede alt inventar i skolestue og bolig til den nyoprettede museumsforening.

Ingeborg Nielsen var en særdeles vellidt lærerinde af såvel børnene som deres forældre, hvilket bogen giver et fint billede af.

EDA

Jul i Skælskør, årbog 2005

Udgivet af Steen Andresen, Ib Marquardsen og Steen Olsen.

72 sider.

18. udgave af Jul i Skælskør har hele 3 artikler om 100 års jubilæer, nemlig Julemærkesagen, Agersø Fiskeriforening og Boeslunde Boldklub.

Herudover om Marinus Møllers skibsværft, Frk. Anna Olsens broderiskole, Brandvæsenet i Skælskør m.m.m.

Som hvert år et bredt udsnit om nyt og gammelt samt hvad året har bragt af begivenheder i Skælskør og opland samt på øerne Agersø og Omø.

EDA

Skoleliv i Lynges Sogn

Af Gerda Gottlieb og Helge Larsen.

Udg. af "Ka' du huske. Lokalhistorisk Forening for Lynges Sogn", 2006. 86 s., s/h ill. Pris: 60 kr.

I denne nydelige publikation fortælles om sognets skoler og deres historie, lige fra den ældste skole, der blev oprettet i 1732, og til det yngste skud på stammen: Sorø

Friskole fra 1997. Bogen medtager således både de offentlige og de private skoler, otte af hver slags. Skolerne skildres hver for sig, delt ind efter type, og inden for hver type i kronologisk orden. I teksten indgår faktuelle oplysninger, men også erindringsstof, således af Helge Larsen selv (vedr. Frederiksberg gl. skole). Man kan dog undre sig over, at Frederiksberg ny skole (det hed den engang, grundlagt i 1972) ikke er med, når man på privatskolefronten går helt op til nutiden.

Illustrationerne er velvalgte og varierede i en god blanding af klassebilleder, skolebygninger og undervisningseffekter.

Bogen er naturligvis særlig spændende for de nulevende, der har gået på de omhandlede skoler, men er også i almindelighed et værdifuldt stykke lokalhistorie og et godt bidrag til landets skolehistorie.

HT

Familien Andersen fra Dalmose – fire generationer i det tyvende århundrede (2005)

Af A. Knud Andersen

Til salg gennem Flakkebjerg Sparekasse og Haarslev Sparekasse i Dalmose. Pris 170 kroner

A. Knud Andersen er født i Dalmose og beskriver i bogen såvel byens udvikling som sin egen families gøren og laden i byen. Dalmoses dåbsattest er præcis den 15. maj 1892, hvilket er den dato, hvor Dalmose station blev taget i brug. Byen var i jernbanens tid en driftig by og et jernbaneknudepunkt, idet Slagelse-Næstved-banen havde en sidebane til Skælskør – og den udgik netop fra Dalmose. I bogen beskriver A. Knud Andersen stort set hele byen og dens beboere krydret med forskellige fortællinger. Bl.a. har bogen et afsnit om øgenavne, som der var rigtig mange af tidligere, eksempelvis Orne Emil og Fise Hans.

CEN

Keldstrup- og Næsby Strand

Fortid - nutid og lidt fremtid. Udg. på Forlaget Potela.

Af Jørgen Weiberg

Jørgen Weiberg har tidligere i 2001 udgivet ovenstående første udgave som en bog, men nu foreligger den i en revideret og suppleret anden udgave på CD-rom, som kan lånes på bibliotekerne.

Værket omhandler utrolig mange temaer. Der er områdets historie fra oldtiden og frem til de mange sommerhusområder, der er i dag. Men også geologi, biologi, zoologi, naturbeskyttelse og vind og vejr behandles. Infrastrukturen i området behandles ligeledes med afstikkere til Sprogø, Storebæltsfærgerne og Storebæltsbroen. Så det er ikke alene Keldstrup og Næsby Strand, der behandles, men også "udsigten og udsynet" fra de to områder. Forfatteren har også gjort sig nogle tanker om områdets fremtid, herunder så forskellige emner som fra den digitale udvikling til kloakeringen i området. Og sidstnævnte er et eksempel på værkets svaghed, idet forfatteren med sin store viden og sit store engagement kommer meget vidt omkring og måske har svært ved at tydeliggøre en rød tråd igennem værket. Men bortset fra det, er det en enorm viden, der fremlægges i værket, som desuden er suppleret med nogle utrolig flotte billeder fra området.

CEN

Dyhrs skole i Slagelse 1881-2006

Af forskellige forfattere

125 års jubilæumsskrift. April 2006. Nærmere oplysninger på Dyhrs Skole, Frederiksgade 10-12, 4200 Slagelse.

Det flotte jubilæumsskrift på 55 sider i farver indeholder en lang række kendsgerninger og beretninger om skolen og livet på skolen gennem de 125 år. Der er et afsnit om skolens historie, hvor det bl.a. fortelles, at skolen startede som frøknerne Branners pigeskole, der i 1885 og 1900 blev lagt sammen med endnu to af byens pigeskoler. Først i skoleåret

1907-08 blev der optaget drenge på skolen. Skolen var igennem noget turbulens, men blev rekonstrueret 1907 med navnet Slagelse private Mellem- og Realskole og med Henrik Callisen Dyhr som leder. Først i 1971 fik skolen det nuværende navn.

Der er naturligvis også i jubilæumsskriftet statistik over økonomien, elevtallet samt beretninger om skolens virksomhed og fra tidligere og nuværende elever. Alt i alt et flot og indbydende jubilæumsskrift.

CEN

Jul i Slagelse 2005 – 12. årgang

Redaktion: Vibeke Hvidtfeldt, Børge Riis Larsen og Ole G. Nielsen. Udgivet af foreningen Jul i Slagelse, 2005.

Traditionen tro indeholder 12. årgang af Jul i Slagelse en række artikler med vidt forskellige emner indholdsmæssigt og tidsmæssigt. Der er artikler lige fra de arkæologiske undersøgelser ved den nye udstykning Kassebjerggaard i Slagelses østlige ende, til renoveringen af Schweizerpladsen. I tidsmæssig spændvidde er der således tale om midten af jernalderen til efteråret 2005. Alsidigheden er således som sædvanlig stor. Der er artikler om enkelte personer i byen (Landsretsassagfører P.W. Jespersen og støbemester Karl Valdemar Atterdag Frese og sønnen Børge Frese). Der er en artikel om en bygning i byen, nemlig acciseboden i Anlægget, og der er artikler om nogle virksomheder og institutioner (Langes Tobaksfabrik og Slagelse Realskole) – for bare at nævne nogle af artiklerne. Alsidigheden gælder også de forskellige forfattere. Der er 13 forskellige forfattere, herunder nogle af de faste leverandører til årbogen som Ole G. Nielsen og Børge Riis Larsen.

Så samlet set en rigtig god pose blandede bolsjer af rigtig god kvalitet. Jul i Slagelse har gennem de 12 årgange udviklet sig fra en lidt usikker start til at være en solid publikation på et fornuftigt fagligt niveau, der appellerer til et bredt publikum.

CEN

Lokalhistorier. Slagelseegnen. 16. samling, 2005

Af Helge Christiansen

31 s., s/h ill. Udg. af forf., tlf. 5854 7511,
pris: 20 kr.

Også denne udgave rummer lokalhistorisk stof af stor værdi. Af hovedartiklerne kan fremhæves fortællingen om Jørgen Christensen, stifter af Den Sjællandske Bondestands Sparekasse, beretningen om Kelstrup Forsamlingshus gennem 100 år med oversigt over alle formænd og værter samt Bildsø-gården Broagers historie. Til de mindre historier, men ikke mindre interessante af den grund, hører den om forbindelsen mellem den i Øster Stillinge fødte forfatter Zakarias Nielsen og den noget større forfatter H. C. Andersen, hvor svag forbindelsen end så var. Man ser frem til den 17. samling!

HT

Stevnsfort som arbejdsplads. Tidligere tjenestegørende på Stevnsfort fortæller

Af Henny Tønner Pedersen

64 s., ill. i s/h og farver. Udg. af Østsjællandss Musem, St. Heddinge 2006. Tlf. 5650 2806.
Pris ej oplyst.

Da udgiver venligst har sendt et eksemplar til anmeldelse (hvad redaktionen i parantes bemærket ikke er forvænt med rent lokalt), skal der her bringes en sådan, idet der måske findes personer i vores område, som engang har gjort tjeneste på Stevnsfort og derfor vil sætte pris på at kende denne bogs eksistens. Stevnsfort fungerede i årene 1953-2000, hugget ind i Stevns Klint og dermed Danmarks eneste "klippefæstning". Fortet, som sorterede under Søværnet, er tidligere blevet beskrevet i militærmæssig betydning, men her foreligger beretninger om livet på fortet, som det blev oplevet af de tjenestegørende. 33 interviews ligger til grund for den spændende fremstilling.

Det er udgiverens håb, at bogen vil bidrage moralsk til oprettelsen af "Koldkrigsmuseum

Stevnsfort"; vi ønsker held og lykke med projektet!

HT

Korte omtaler

Bent Frandsen: Jubilæumsbog i anledning af Slagelse-Hashøj-Høng Turistforenings 75 års jubilæum. Omtalt i lokalpressen september 2005.

Jubilæumsskrift i anledning af KFUM-spejdernes 75 års jubilæum i Slagelse (Sct. Michael Gruppe). Skriftet er i lokalpressen september 2005 omtalt som en såkaldt "grøn krønike".

Jens Jørgensen: Festskrift i anledning af Odd Fellow logen i Slagelse 100 års jubilæum. ("Concordia"). Skriftet er omtalt i lokalpressen marts 2006 og er ikke til salg.

REGNSKAB Historisk Samfund for Sorø Amt
Status pr. 31/12 2005

Budget

INDTÆGTER

1 Kontingent 2004	14.245,00	
2 Kontingent 2005	43.050,00	67.500
4 Salg af årbøger	2.295,00	2.000
5 Tilskud offentlige	8.500,00	12.000
6 Tilskud private	10.000,00	5.000
7 Møder, ture	12.985,00	0
8 Renter	0,00	0
Indtægter ialt	91.075,00	86.500

Tilskud i 2005

Vestsjællands Amt ..	kr. 5.000
Slagelse kommune ..	kr. 1.500
Skælskør kommune ..	kr. 2.000
BG Holsteinborg ...	kr. 5.000
DLF	kr. 5.000

UDGIFTER

Drift

11 Trykning af Årbog 2005	58.415,00	55.000
12 Porto	9.055,00	14.000
13 Medl. adm	4.013,25	5.000
14 Gebyrer	336,69	500
15 Bestyrelse	1.178,50	3.000
16 Møder, ture	9.569,00	0
17 Projekt	0,00	5.000
18 Gaver	895,50	500
19 H.C. Andersen	1.300,25	500
20 Kontingent DLF, m.m.	2500,00	2.500
21 Diverse	0,00	250
Udgifter i alt	87.262,94	86.500
RESULTAT	3.812,06	0

STATUS

Aktiver

Indestående giro	38.163,67
Til gode	44.350,00
Boglager	10.000,00
AKTIVER I ALT	92.513,67

EGENKAPITAL+GÆLD

Gæld	58.415,00
Saldo 31/12 2005	30.286,61
Resultat	3.812,06
PASSIVER I ALT	92.513,67

Revisorpåtegning

Vi har afstemt bilagene og kontrolleret, at indestående på giro stemmer med det anførte.

Fuglebjerg d. 11.04.2006

Preben V. Andersen

Lars Hansen

